

Młody Obywatel

Uczniowskie projekty na rzecz społeczności lokalnej.
Pakiet edukacyjny

Młody Obywatel

Młody Obywatel

Uczniowskie projekty
na rzecz społeczności lokalnej.

Pakiet edukacyjny

AUTORZY

Adam Markuszewski, Małgorzata Ołdak, Barbara Rostek,
Anna Sandomierska, Jędrzej Witkowski,
Judyta Ziętkowska, Łukasz Zych

REDAKCJA I KOREKTA JĘZYKOWA

Marta Konarzewska

OPRACOWANIE GRAFICZNE

Kooperatywa.org

WYDAWCA

Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich

© Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich,
Centrum Edukacji Obywatelskiej
Wszelkie prawa zastrzeżone

Dziękujemy uczniom i uczennicom ze szkół w Karniewie,
Szprotawie i Warszawie za udostępnienie zdjęć.

Wydanie pierwsze

ISBN 978-83-61638-24-7

Publikacja wydana w ramach projektu „Partnerstwo
na rzecz instytucjonalizacji ekonomii społecznej”
współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Spis treści

O publikacji	9
1. O społeczności lokalnej, kapitale społecznym i przedsiębiorczości społecznej	11
1.1. Materiał dla nauczyciela / nauczycielki – Wprowadzenie do tematyki społeczności lokalnej	11
1.1.1. <i>Społeczność lokalna</i>	11
1.1.2. <i>Kapitał społeczny</i>	14
1.1.3. <i>Społecznie odpowiedzialne terytorium</i>	16
1.1.4. <i>Rozwój społeczności lokalnych</i>	17
2. Etapy programu <i>Młody Obywatel</i>	19
3. Badanie zasobów społeczności lokalnych	21
3.1. Jak badać z uczniami i uczennicami lokalną społeczność – instrukcja krok po kroku	21
3.2. Organizacja pracy z uczestnikami i uczestniczkami szkolnego projektu	24
3.3. Scenariusze lekcji	25
3.3.1. <i>Lekcja I – Czym jest społeczność lokalna?</i>	25
3.3.2. <i>Lekcja II – Nasza społeczność</i>	30
3.3.3. <i>Lekcja III – Zasoby społeczności lokalnej</i>	34
3.3.4. <i>Lekcja IV – Rozpoznawanie zasobów społeczności lokalnej w materiałach prasowych</i>	38
3.3.5. <i>Lekcja V – Przedsiębiorczość społeczna</i>	41
3.4. Scenariusz spotkania – Wybór zasobu społeczności lokalnej oraz sposobów jego wzmocnienia	45
3.5. Zakończenie etapu poznawania społeczności lokalnych	48
4. Realizacja projektu uczniowskiego	49
4.1. Wybór tematu projektu	50
4.2. Tworzenie projektu	52
4.2.1. <i>Cel projektu</i>	52
4.2.2. <i>Źródła informacji</i>	52
4.2.3. <i>Plan</i>	53
4.2.4. <i>Sojusznicy</i>	54

4.3. Wykonanie zaplanowanych działań	55
4.4. Kryteria dobrych projektów w programie <i>Młody Obywatel</i>	56
4.5. Publiczna prezentacja rezultatów projektu.	57
4.6. Podsumowanie projektu	58
5. Instrukcje do realizacji projektów lokalnych	59
5.1.1. Ścieżka tematyczna I – Tożsamość lokalna	60
5.1.2. Ścieżka tematyczna II – Sieci informacji	63
5.1.3. Ścieżka tematyczna III – Wolontariat	66
5.1.4. Ścieżka tematyczna IV – Przedsiębiorczość społeczna	69
6. Materiały dodatkowe	73
Informacja o partnerach	98

Idea angażowania się uczniów w rozwijanie lokalnego kapitału społecznego jest wartościowa z wielu powodów. Włącza młodych ludzi w usuwanie barier rozwojowych stojących przed polskim społeczeństwem. Stwarza możliwości rozwijania wolontariatu korzystnego dla wspólnot sąsiedzkich. Otwiera przed młodymi ludźmi nowe i bardzo potrzebne możliwości edukacyjne.

Zadaniem szkoły nie jest bowiem jedynie zapewnienie uczniom wiedzy akademickiej. Uzyskanie wysokich not na egzaminie maturalnym z *wiedzy o społeczeństwie* zapewne potwierdza posiadanie wiedzy o instytucjach państwa demokratycznego. Nie wskazuje jednak na posiadanie przez absolwentów szkół potrzebnych postaw obywatelskich. Wiemy, że postawy są uwarunkowane bardziej przez doświadczenia społeczne niż przez informacje zaczerpnięte z książek.

Z tego powodu postanowiono, aby 20% treści *wiedzy o społeczeństwie* w gimnazjum uczeń zdobywał metodą projektu edukacyjnego. Dlatego także wymaga się, aby wszyscy uczniowie w trakcie nauki w gimnazjum zrealizowali co najmniej jeden zespołowy projekt edukacyjny. Podobna sytuacja ma miejsce w szkole ponadgimnazjalnej. Potrzebne są jednak przedsięwzięcia celowo nakierowane na rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich.

Udział młodych ludzi w lokalnych działaniach obywatelskich zostawi ślad, który będzie procentował w ich życiu po zakończeniu szkoły. Młodzi ludzie zauważają w swoim otoczeniu wiele problemów społecznych. Napotykają je we własnych domach, widzą w sąsiedztwie, na ulicy, dowiadują się o nich od rówieśników i z mediów. Brak zgody na obniżające jakość ludzkiego życia problemy społeczne, jest naturalną ludzką reakcją. Tak samo jak chęć angażowania się w ich rozwiązywanie. Przeprowadzenie wartościowego społecznie działania daje szansę na odczucie własnej wartości i sprawczości oraz doświadczenie solidarności społecznej. Działanie takie zostawi w młodych ludziach pożądaną wychowawczo ślad na całe życie. Obowiązkiem dorosłych jest stworzenie uczniom możliwości działania na rzecz innych.

Jacek Strzemieczny
Centrum Edukacji Obywatelskiej

Społeczeństwo obywatelskie w swej istocie to świadomi i aktywni obywatele oraz społeczności działające na zasadzie zaufania dla wspólnego dobra.

Szczególnym wyrazem funkcjonowania społeczeństwa w wymiarze obywatelskim jest ład społeczny oparty na więziach społecznych i zbiorowych porozumieniach.

Oczywiście, tworzenie warunków dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego jest procesem złożonym i długofalowym.

Na poziomie jednostki, kształtowanie postaw i zachowań obywatelskich, dla których fundamentalne znaczenie ma edukacja obywatelska powinno obejmować wszystkie fazy życia człowieka. Jej włączenie do systemu szkolnego stanowi warunek konieczny dla budowy społeczeństwa otwartego na zmianę społeczną, innowacje i kreatywność, na zaradność indywidualną i zbiorową. W dobie globalnych wyzwań cywilizacyjnych, w czasie ogromnych przeobrażeń w sferze komunikacji społecznej, szczególnie ważnym staje się kontekst lokalny aktywności obywatelskiej, pielęgnujący wartości służące rozwojowi kapitału społecznego oraz poprawie poziomu i jakości życia.

Dlatego też z uznaniem i satysfakcją należy odnieść się do projektu edukacyjnego, stanowiącego merytoryczne modelowe ujęcie w zakresie kształtowania aktywnych postaw wśród młodych ludzi, w szczególności będące wyzwaniem dla uczniów biorących udział w praktycznym społecznym tworzeniu rzeczywistości.

Walory merytoryczne i dobór treści projektu edukacyjnego, a także sama metoda zdobywania wiedzy i umiejętności, stanowią nowoczesną formułę myślenia i działania projektowego, coraz powszechniej stosowaną w sprawnym zarządzaniu przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi czy administracją publiczną.

Dla działalności pożytku publicznego propozycja projektowego myślenia wśród uczniów, odwołująca się do wartości i wrażliwości społecznej, z praktycznym aspektem realizacji zadań i celów społecznych, ma znaczenie fundamentalne. Inauguruje systemowe podejście do kształtowania podstawowych kompetencji społecznych i ekonomicznych, służących rozwojowi odpowiednich karier społecznych i zawodowych ludzi młodych, z wydatnym udziałem nauczycieli i wychowawców.

Krzysztof Więckiewicz
Dyrektor Departamentu Pożytku Publicznego
Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej

O publikacji

Niniejsza publikacja jest przewodnikiem dla nauczycieli i nauczycielek gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, jak krok po kroku realizować projekt uczniowski na rzecz społeczności lokalnej.

Nauczyciel/ka otrzymuje tu materiały wprowadzające do nowych zagadnień w szkolnej edukacji, jakimi są społeczność lokalna, kapitał społeczny i przedsiębiorczość społeczna. Zapoznanie się z nimi pozwoli na przeprowadzenie zajęć z uczniami, a następnie na wsparcie grupy w realizacji ich projektu.

Scenariusze lekcji, które proponujemy mogą urozmaicić lekcje WOS czy KOSS. Można je realizować z całą klasą lub z grupą osób zainteresowanych tematyką lokalną na zajęciach dodatkowych. Praca, którą uczniowie i uczennice mają wykonać w małych zespołach pozwala im odkryć wartościowe cechy najbliższej okolicy. Tworząc mapy, robiąc wywiady i zdjęcia, badają swoją społeczność. W publikacji wspieramy nauczycieli i nauczycielki scenariuszami, pomagamy omówić wyniki badań, wybrać temat projektu, a następnie go zrealizować. Program *Młody Obywatel* może być realizowany samodzielnie – w oparciu o niniejszy poradnik i materiały znajdujące się na stronie internetowej programu.

Materiały zawarte w publikacji można stosować w elastyczny sposób. Zachęcamy do przeprowadzenia uczniów i uczennic przez cały cykl projektu, można jednak pracę zakończyć na samym badaniu lub prowadzić tylko pojedyncze lekcje według zaproponowanych scenariuszy.

Zapraszamy również do odwiedzenia strony internetowej www.ceo.org.pl, gdzie można odnaleźć dodatkowe informacje nt. programu *Młody Obywatel*.

Uczniowie i uczennice ze szkoły w Karniewie

Znajdują się tam przykłady działań podejmowanych na rzecz społeczności przez uczniów. Zachęcamy do realizacji podobnych projektów. Dzięki nim uczniowie i uczennice zdobywają wiedzę i doświadczenie, a mieszkańcy mają okazję spojrzeć na swoją miejscowość jako na miejsce tworzone wspólnie i przez wszystkich.

O programie *Młody Obywatel*

Centrum Edukacji Obywatelskiej wspiera nauczycielki i nauczycieli realizujących projekty na rzecz społeczności lokalnych, np. poprzez udział w programie *Młody Obywatel*. Umożliwia on młodym ludziom działania służące wzrostowi kapitału społecznego dla rozwoju społeczności lokalnych. Wpływają one na wzrost wzajemnego zaufania, współpracę, poczucie tożsamości lokalnej oraz lepszą komunikację pomiędzy członkami i członkiniami społeczności lokalnej.

Program prowadzony jest przez CEO i Fundację im. Jana Kantego Steczkowskiego. Patronat honorowy nad projektem objęła Minister Edukacji Narodowej, Pani Katarzyna Hall oraz Związek Powiatów Polskich.

W roku szkolnym 2010/11 miała miejsce pierwsza edycja programu *Młody Obywatel*, do której zgłosiły się 144 gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne. Działania realizowane były we współpracy z partnerami lokalnymi – władzami samorządowymi czternastu gmin i powiatów.

Nauczycielki i nauczyciele uczestniczący w programie wzięli udział w warsztatach i kursie internetowym. Uczennice i uczniowie uczestniczyli w szkoleniach, podczas których dowiedzieli się między innymi, w jaki sposób wzmacniać i wykorzystywać przydatne w programie kompetencje liderские, jak dobrze zaplanować i zrealizować swój projekt, jak pozyskać dla niego sojuszników oraz jak zrealizować prezentację lokalną. Nauczycielki i nauczyciele uczestniczący w warsztatach i kursie internetowym otrzymali wsparcie merytoryczne oraz dowiedzieli się, w jaki sposób wspierać uczniów i uczennice uczestniczące w programie.

1

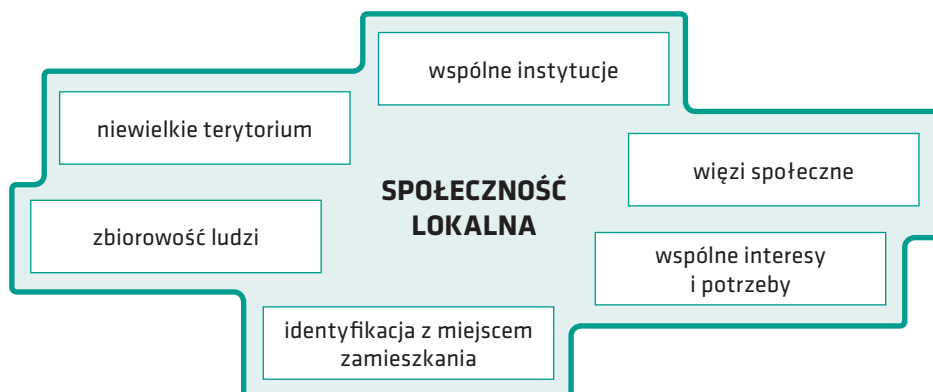
O społeczności lokalnej, kapitale społecznym i przedsiębiorczości społecznej

1.1. Materiał dla nauczyciela/nauczycielki – wprowadzenie do tematyki społeczności lokalnej

1.1.1. Społeczność lokalna

Każdy i każda z nas należy do jakiejś społeczności lokalnej.

Społeczność lokalna to zbiorowość ludzi zamieszkująca niewielki obszar geograficzny (wieś, gminę, miasto, dzielnicę, osiedle) połączona siecią więzi społecznych, interesów i potrzeb wynikających z bliskiego zamieszkania. Jej członkowie i członkinie mają poczucie przynależności i tożsamości związane z zamieszkiwanym obszarem i obecną na jego terenie kulturą.

Schemat nr 1 – Społeczność lokalna

Więzi społeczne

Członkinie i członkowie społeczności lokalnej są połączeni siecią więzi społecznych. Ma to miejsce, kiedy znają się z widzenia, są sąsiadami lub łączą ich więzi rodzinne. Jeżeli mieszkają blisko siebie, często dobrze się znają, uczęszczają do tych samych szkół, borykają się ze wspólnymi problemami i choć czasem spierają się ze sobą, mogą łatwiej przekazać sobie informacje i nawzajem pomóc.

Więzi tworzą się naturalnie i wynikają ze wspólnego przebywania w konkretnej przestrzeni.

Dlatego dla tworzenia więzi kluczowe jest istnienie miejsc spotkań, gdzie mieszkańcy mogą wymienić się informacjami i być razem.

Przykładem miejsca, które umacnia więzi może być dom kultury, gdzie osoby w różnym wieku spotykają się ze sobą. Odbywają się tu zajęcia plastyczne, spotkania chóru, sekcji modelarskiej czy zajęcia taneczne – wszystkie one umożliwiają wymianę doświadczeń i wzajemne poznanie się. W ten sposób społeczność się integruje. Uczestnicy i uczestniczki zajęć nie tylko robią coś razem, ale też nawiązują znajomości – rozmawiają o sprawach, które ich wspólnie dotyczą. Takie znajomości zwiększają szansę na to, że zaczną działać razem również poza domem kultury.

Obecnie jesteśmy świadkami równoległego procesu osłabienia więzi społecznych, kiedy to coraz częściej nie znamy ludzi, którzy mieszkają blisko nas. Stało się tak na skutek oderwania różnych sfer życia od terytorium. Ludzie pracują i uczą się daleko od miejsca zamieszkania, a kontakty społeczne mogą wychodzić poza ich społeczność. Utrudnia to nawiązanie bezpośredniego kontaktu z sąsiadami i wpływa na mniejsze zaangażowanie w życie społeczne. Dlatego ważne jest, by podejmować działania służące nawiązaniu i podtrzymywaniu więzi.

Tożsamość lokalna

Członkowie i członkinie każdej społeczności lokalnej posiadają określoną tożsamość lokalną. Rozumiemy przez to:

- przywiązanie do zamieszkiwanego terytorium;
- poczucie identyfikacji z obszarem, który nazywamy „małą ojczyzną”.

Tożsamość wytwarza się przede wszystkim dzięki **zwyczajom i tradycjom**, które są praktykowane w społecznościach. Chodzi tu zarówno o tradycje kultywowane rodzinnie, sposób przeżywania określonych świąt religijnych, jak i wydarzenia ważne dla całej społeczności – uroczystości patriotyczne, święta lokalne, festiwale i konkursy, dzięki którym miejscowość jest rozpoznawana w całym kraju.

Dla każdej społeczności bardzo ważna jest również **pamięć osób starszych oraz miejsca symboliczne**, takie jak pomniki, kościoły czy cmentarze. Znaczenie posiadają również **patroni lub osoby**, których imieniem honorowane są szkoły czy ulice. Mieszkanki i mieszkańcy mogą być też dumni z zabytków, urokliwych przyrodniczo miejsc, okazałych budynków lub prężnie działających instytucji.

Organizacja społeczności

Członkowie i członkinie społeczności lokalnych są zorganizowani w formie wspólnot samorządowych, spośród których najbardziej podstawową jest gmina. Zdarza się jednak, że w skład gminy wchodzi kilka społeczności lokalnych (szczególnie w miastach lub rozległych gminach wiejskich). W tym przypadku za granice swojej społeczności przyjmijcie granicę dzielnicy, w której znajduje się szkoła (w przypadku dużego miasta) lub granicę sołectwa (w przypadku społeczności wiejskiej).

Granice mogą też wyznaczyć deklaracje mieszkańców, które może zobrazować pytanie – gdzie mieszkamy „my”, a gdzie mieszkają „oni”?

Instytucje lokalne

W społecznościach lokalnych funkcjonuje wiele instytucji, wokół których koncentruje się życie mieszkańców. Należą do nich: szkoły, ośrodki zdrowia, kościoły, świetlice, organizacje społeczne, domy kultury lub targowiska. Instytucje to miejsca, w których mieszkańcy i mieszkanki spotykają się i korzystają z określonych usług – tak, aby zaspokoić swoje potrzeby. Od liczby, różnorodności i sprawności funkcjonowania instytucji zależy jakość życia członków i członkiń społeczności lokalnej. Dlatego, jeżeli chcemy wprowadzać zmiany w społeczności, warto zacząć od przyjrzenia się tym instytucjom.

Liderzy społeczności lokalnej

Każda społeczność posiada liderów. Pełnią oni bardzo ważną funkcję – to oni często podejmują decyzje, pomagają diagnozować problemy oraz proponują działania zmierzające do ich rozwiązania, biorą na siebie odpowiedzialność za ich realizację. Wielu liderów (lub liderek) wybiera drogę działalności samorządowej, kandydując w wyborach do rady gminy lub starając się o urząd wójta lub burmistrza.

Liderami społeczności są również osoby pełniące ważne funkcje i piastujące urzędy, takie jak dyrektorzy szkół, nauczycielki, księża, pracownicy

ośrodków kultury. Są nimi również osoby aktywne społecznie bardziej „z wyboru” niż „z urzędu”, takie jak lokalni biznesmeni lub członkowie organizacji pozarządowych.

Formą zaangażowania liderów w życie społeczne może być między innymi organizacja wydarzeń tradycyjnych dla danej społeczności, np. koncertów, zbiórki ubrań, samopomocy sąsiedzkiej, kiedy lider pracuje wraz z grupą nieformalną.

1.1.2. Kapitał społeczny

O mieszkańcach i mieszkankach określonej społeczności możemy powiedzieć, że drzemie w nich określony potencjał. Obserwując życie danej społeczności, możemy zapytać: na ile chętnie jej członkowie i członkinie ze sobą współpracują, na ile sobie ufają, w jaki sposób podejmują decyzje, jakimi zasadami się kierują i jak mocno identyfikują się ze swoją społecznością.

Jest to bardzo ważne, gdyż od tych czynników zależą możliwości rozwoju określonej społeczności. Ten potencjał nazywamy **kapitałem społecznym**. Składają się na niego poziom wzajemnego zaufania, sieć wzajemnych powiązań, przepływ informacji, aktywność społeczna mieszkańców, potencjał kulturowy oraz wyznawane przez mieszkańców postawy i wartości.

Schemat nr 2 - Kapitał społeczny

Dla życia społeczności lokalnej ważne jest **zaufanie do innych ludzi**, głównie do tych, których osobiście nie znamy. Spróbujmy sobie wyobrazić, co by się stało, gdyby zniknęło zaufanie. Ludzie przestaliby chodzić do lekarza, nie wierząc, że ktoś jest im w stanie przepisać właściwe leki. Bez wiary, że ludzie będą przestrzegać zasad ruchu drogowego, niemożliwa stałaby się jazda samochodem, itd. Wzajemne zaufanie jest warunkiem zarówno świadczenia usług, jak i każdego wspólnego działania. Dla życia społeczności lokalnej bardzo ważne jest, by jej członkowie ufali liderom własnej społeczności, szczególnie tym sprawującym władzę samorządową oraz by liderzy o tym zaufaniu nie zapominali.

Gdy jesteśmy członkami (lub członkiniami) jednej społeczności lokalnej, można powiedzieć, że łączy nas **sieć wzajemnych powiązań**. Przede wszystkim łączy nas wspólne interesy. Mieszkańców jednej ulicy łączy droga, która jeśli jest dziurawa, stanowi problem wszystkich tu zamieszkałych. Działanie na rzecz jej naprawy jest działaniem będącym we wspólnym interesie. Właściciel sklepu jest powiązany z ludźmi z okolicy, którzy kupując u niego, zapewniają mu dochody pozwalające utrzymać rodzinę; sami jednak również są od niego uzależnieni, gdyż to on zapewnia im dostęp do podstawowych produktów żywnościowych. Mieszkańcy gminy związani są decyzjami, które podjęli wybrani przez nich przedstawiciele (np. rada gminy). Ci jednak, w najbliższych wyborach, pozwolą ocenić, czy ich decyzje lub ich brak nie były dla wyborców zbyt uciążliwe.

Dla każdej społeczności właściwy jest sposób, w jaki **przepływa w niej informacja**. Specyficzne mogą być narzędzia wykorzystywane do kontaktu, jak np. lokalna gazeta, telewizja, forum internetowe, tablica ogłoszeń. Ważne mogą być też osoby (sąsiedzi, władze lokalne) generujące informacje o bieżących wydarzeniach. Dobrze poinformowani mieszkańcy to w demokracji ogromna wartość.

Aktywność społeczna i obywatelska świadczy o przekonaniu mieszkańców i mieszkank, że ich działania mają realny wpływ na życie społeczności. Być osobą aktywną społecznie to znaczy angażować się w działania na rzecz innych, m.in. w ramach lokalnych stowarzyszeń i fundacji oraz organizacji społecznych (w tym ochotniczej straży pożarnej, grupy parafialnej czy koła gospodyń wiejskich). Podstawą zaangażowania w działalność tych instytucji jest najczęściej **wolontariat**. Pomagać może każdy i na różne sposoby: poprzez pomoc kolegom i koleżankom w nauce, pomoc niepełnosprawnym lub seniorom, udział w kwestach, zbiórkach żywności, akcjach informacyjnych. Jako wolontariusz (czy wolontariuszka) można angażować się również w działalność instytucji sportowych i kulturalnych.

Aktywność obywatelska to korzystanie z uprawnień, jakie daje mieszkańcom i mieszkankom demokracja, poprzez uczestnictwo w wyborach i referendach, w spotkaniach z radnymi, w posiedzeniach rady gminy lub miasta.

Każda społeczność lokalna posiada określony **potencjał kulturowy**. Od kultury panującej w danej społeczności lokalnej zależy sposób podejmowania decyzji, poziom wzajemnego zaufania czy aktywności obywatelskiej. Kulturę tworzą przede wszystkim **normy i wartości**, jakimi kierują się mieszkańcy i mieszkanki w odniesieniu do spraw lokalnych (np. decydując, czy ważniejsze jest działanie na korzyść własną czy wspólną). Normą jest np. wzajemna pomoc. Jeżeli pomogłem sąsiadowi, będę mógł się zwrócić do niego o pomoc, kiedy będę jej potrzebował. Dzięki normom mniejsze jest ryzyko, że ludzie będą się zachowywali niezgodnie z oczekiwaniami. Jeżeli tak się stanie, więź z nimi zostanie osłabiona bądź urwana.

1.1.2.1. Znaczenie kapitału społecznego

Kapitał społeczny jest potrzebny do wspólnego działania mieszkańców. Jego wysoki poziom ułatwia:

- nawiązywanie współpracy dzięki przekonaniu, że ludzie mogą liczyć na wzajemność w przeszłości,
- wspólne rozwiązywanie problemów lokalnych,
- korzystanie z dostępnych wśród znajomych sobie osób zasobów materialnych (rzeczy, pieniędzy) i niematerialnych (informacje, kontakty, udział we władzy, prestiż).

Wysoki poziom kapitału społecznego przekłada się na większą ilość działań podejmowanych przez mieszkanki i mieszkańców. Dzięki temu rośnie też zaufanie.

W społeczności lokalnej da się zauważyć wpływ postaw i zachowań pojedynczych osób (mimo ich wolnej woli) na sposób funkcjonowania innych ludzi. Powtarzające się zachowania zaczynają funkcjonować jako konwenanse, normy postępowania lub wzory określone dla tej społeczności. Mogą one służyć rozwojowi. Norma może zdecydować o tym, że członkowie i członkinie społeczności zaczynają się organizować, by przeciwdziałać pojawiającym się problemom. Rozwiążą je mając do dyspozycji odpowiednich ludzi, zasoby i zainteresowanie społeczności. By budować tego typu normy, ważne jest pokazywanie uczniom i uczennicom przykładów współpracy mieszkańców i organizacja pracy w zespołach zadaniowych.

Zasoby społeczności lokalnej to takie miejsca, osoby czy działania, które umożliwiają jej rozwój. Jakie zasoby możemy znaleźć w społecznościach lokalnych?

1. **lokalne instytucje i organizacje** (szkoły, urzędy, biblioteki, straż pożarna, organizacje pozarządowe);
2. **miejsca ważne dla mieszkańców** (zabytki, parki, pomniki);
3. **narzędzia komunikacji** (spotkania z mieszkańcami, media, tablice ogłoszeniowe);
4. **tradycje i doświadczenia społeczne** (pomoc wzajemna przy przeprowadzkach, opieka nad dziećmi sąsiadów, wspólne świętowanie rocznicy istotnego lokalnie wydarzenia).

Dzięki nim mieszkańcy i mieszkanki mogą wykorzystywać mocne strony swojej miejscowości oraz skutecznie ją promować.

1.1.3. Społecznie odpowiedzialne terytorium

Koncepcja społecznie odpowiedzialnego terytorium opracowana przez stowarzyszenie REVES zakłada, że kiedy osoby je zamieszkujące, przedstawiciele instytucji publicznych, organizacji pozarządowych oraz biznesu spotykają się razem i planują rozwój swojej społeczności, przejmują za nią odpowiedzialność. Przez działanie wykorzystujące zasoby terytorium mocniej wiążą się z przestrzenią, w której żyją. Łatwiej też mogą zaspokajać lokalne potrzeby i rozwiązywać problemy. Dzięki tej publikacji przygotowujemy uczniów i uczennice do przejścia odpowiedzialności za własne społeczności.

1.1.4. Rozwój społeczności lokalnych

Rozwój w *Słowniku języka polskiego* określany jest jako „proces przechodzenia do stanów lub form bardziej złożonych lub pod pewnym względem doskonalszych”. W odniesieniu do społeczności lokalnej możemy więc mówić o procesie zmian, które przyczyniają się do **podnoszenia poziomu życia mieszkańców** i mieszkańek określonego terytorium. Rozwój lokalny zakłada również **wzmocnienie więzi i sieci kontaktów wśród mieszkańców** i mieszkańek, dzięki czemu uczą się oni pracować dla wspólnego dobra.

Rozwojowi społeczności lokalnej sprzyjają m.in. następujące czynniki:

- istnienie lokalnego lidera (lub liderki);
- aktywność mieszkańców (i mieszkańek) – przedstawiciele (lub przedstawicielki) lokalnych instytucji i organizacji dobrowolnie działających na rzecz społeczności lokalnej;
- obecność przedsiębiorstw społecznych i przedsiębiorców wspierających działania społeczne;
- współpraca z sąsiedzkimi gminami;
- wypracowanie wspólnego planu działań dla różnych podmiotów lokalnych;
- zrzeszanie się mieszkańców i mieszkańek;
- tworzenie partnerstw, których podmioty łączą posiadane zasoby;
- poprawa dostępu do informacji.

Przejawem rozwoju społeczności lokalnej są:

- możliwość wspólnego zaspokojenia potrzeb lokalnych, np. budowy nowego przedszkola, remontu drogi;
- większy dostęp do usług, np. edukacji, służby zdrowia, poradnictwa prawnego;
- lepsza jakość usług, np. czystsza woda w kranach, darmowy bezprzewodowy Internet;
- większe poczucie bezpieczeństwa;
- poczucie wpływu na własne życie (co wspólnie postanowią, uda im się zrobić);
- więcej środków finansowych;
- łatwiejsza możliwość znalezienia pracy;
- więcej możliwości spędzania wolnego czasu.

Obszary społeczności lokalnych, w których może zachodzić rozwój:

- **infrastruktura społeczna** (szpitale, ośrodki zdrowia, domy pomocy społecznej, szkoły i przedszkola, świetlice, ośrodki kulturalne i sportowe);
- **infrastruktura techniczna** (drogi i chodniki, sieci kanalizacyjne i wodociągowe, oczyszczalnie ścieków, systemy usuwania odpadów, sieć transportu publicznego, sieci dostępu do Internetu);
- **system edukacji** (infrastruktura i jakość edukacji);

- **kultura** (poszerzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców);
- **obszary zdegradowane** (rewitalizacja);
- **rozwój przedsiębiorstw** (zwiększenie potencjału ekonomicznego);
- **rynek pracy** (zwiększenie liczby miejsc pracy);
- **ochrona środowiska** (poprawa stanu środowiska naturalnego);
- **działalność obywatelska** (zwiększenie aktywności obywatelskiej).

Uczniowie i uczennice ze szkoły w Szprotawie

2

Etapy programu Młody Obywatel

MŁODY OBYWATEL - LOKALNE DZIAŁANIA UCZNIOWSKIE

ETAP 1

POZNAJEMY SPOŁECZNOŚĆ LOKALNĄ

- ▶ lekcje;
- ▶ praca z mapą;
- ▶ badanie zasobów.

ETAP 2

DZIAŁAMY NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI

- ▶ projekt uczniowski;
cztery ścieżki:
  - tożsamość lokalna;
  - sieci informacji;
  - wolontariat;
  - przedsiębiorczość społeczna.
- ▶ prezentacja lokalna.

3

Badanie zasobów społeczności lokalnej

3.1. Jak badać z uczniami i uczennicami lokalną społeczność – instrukcja krok po kroku

Program *Młody Obywatel* rozpoczyna się od etapu poznania społeczności przez uczennice i uczniów. W pierwszym semestrze roku szkolnego uczestnicy i uczestniczki badają jej zasoby i zastanawiają się, jakie działania można podjąć, by wzmocnić jeden z nich. Staranne przeprowadzenie i twórcza analiza wniosków dają pewność, że działania podjęte w ramach projektu uczniowskiego odpowiedzą na potrzeby społeczności.

Poniżej zamieszczamy instrukcję kolejnych kroków, które uczniowie i uczennice podejmą, by zbadać zasoby społeczności. Następnie w toku publikacji rozwijamy każdy z nich, udostępniając scenariusze lekcji i spotkań. Lekcje mogą być prowadzone dla wszystkich klas, ponieważ są zgodne z podstawą programową w gimnazjum i mogą być wykorzystane w ramach nauczania blokowego na przedmiotach humanistycznych w szkołach ponadgimnazjalnych. Spotkania pomagają w organizacji działań grupy realizującej projekt i mogą odbywać się po lekcjach. W Części VI publikacji zamieszczamy materiały dodatkowe pomocne w organizacji zajęć. Poniżej prezentujemy kolejne kroki etapu poznania społeczności.

KROK 1. TWORZENIE MAPY SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Lekcja 1. Uczniowie i uczennice pracują nad mapą swojej miejscowości. Dowiadują się, czym jest społeczność lokalna i jakie są jej główne instytucje, które w trakcie zajęć odnajdują na mapie.

Praca domowa. Pierwsza praca domowa polega na naniesieniu na mapę miejsc ważnych dla społeczności. Uczniowie, na przygotowanej przez nauczyciela/nauczycielkę lub siebie mapie, zaznaczają:

- a) miejsca, w których się spotykają i rozmawiają ze sobą;
- b) miejsca, w których ludzie sobie pomagają;
- c) miejsca, w których ludzie robią coś razem;
- d) miejsca, w których mogą rozwijać swoje zainteresowania;
- e) miejsca, które mają dla nich symboliczne lub historyczne znaczenie.

Następnie rozmawiają z rodzicami (opiekunami), którzy wskazują te same kategorie istotnych dla nich miejsc i zaznaczają je na mapie. Optymalnie na tak uzupełnionej mapie powinno się znaleźć – w przypadku większych miejscowości – przynajmniej pięć miejsc z każdej kategorii. W społecznościach wiejskich można spróbować odnaleźć po trzy z nich.

Lekcja 2. Wykonane mapy uczniowie i uczennice przynoszą na kolejne zajęcia i z nich (razem z nauczycielem/nauczycielką), tworzą wspólną mapę miejscowości. Na zajęciach uzupełniają ją jeszcze o jeden rodzaj miejsc – takich, w których tworzone lub prezentowane są ważne dla społeczności lokalnej informacje. W ten sposób powstaje rozbudowana mapa społeczności z oznaczeniem miejsc i instytucji ważnych dla funkcjonowania wspólnoty.

KROK 2. GRA OFICER DLACZEGO

Celem gry jest pogłębienie wiedzy na temat różnych aspektów życia społeczności istotnych z punktu widzenia kapitału społecznego, takich jak rodzaje relacji międzyludzkich, zaangażowanie społeczne obywateli oraz przepływ informacji.

Praca domowa. Uczniowie i uczennice wcielają się w rolę detektywów lub reporterów, dociekając tego, co dzieje się w każdym ze wskazanych na mapie miejsc. Zadają pytania, dlaczego akurat ta przestrzeń jest ważna dla danej społeczności, dlaczego akurat tam ludzie przebywają i robią coś razem. Dokumentują poznane miejsca przy pomocy kart gry.

Lekcja 3. Gra kończy się spotkaniem z nauczycielką/nauczycielem, kiedy uczniowie i uczennice dzielą się swoimi spostrzeżeniami i uwagami na temat przebiegu zadania oraz wyników pracy. W efekcie dowiadują się, w jaki sposób rozpoznać wśród zgromadzonych materiałów zasoby społeczności lokalnej.

KROK 3. WSPÓŁPRACA WEWNĄTRZ SPOŁECZNOŚCI

Poznanie społeczności lokalnej składa się także z analizy przykładowego działania społecznego. Pokazuje ona, w jaki sposób ludzie współpracują ze sobą i jak można zrealizować wspólne działania. Zadanie ma charakter edukacyjny, wprowadzający uczniów i uczennice w etap działania na rzecz społeczności lokalnej.

Lekcja 4. Na zajęciach uczniowie i uczennice, pracując w grupach, analizują artykuły prasowe przedstawiające wspólne działania obywateli i obywaterek. Mogą to być relacje ze zorganizowanego festynu, zbiórki na rzecz schroniska dla zwierząt czy protestu przeciwko budowie wysypiska odpadów. Uczniowie i uczennice wyszukują w tekstach odpowiedzi na podstawowe pytania dotyczące działania, jego organizatorów i celów.

Praca domowa (fakultatywna). Zadanie domowe polega na zorganizowaniu **spotkania z aktywistą** (lub aktywistką), najlepiej osobą, która brała aktywny udział w opisanym w jednym z artykułów działaniu. W trakcie spotkania uczniowie i uczennice przeprowadzą wywiad, zapytają o motywacje kierujące daną osobą, o cele i zadania, za które była odpowiedzialna oraz o spodziewane rezultaty i plany na przyszłość.

Lekcja 5. Uczniowie i uczennice zastanawiają się i zdobywają wiedzę na temat wsparcia, jakie mogą udzielić społeczności lokalnej przedsiębiorstwa. Przede wszystkim jednak poznają pojęcie i główne zasady **przedsiębiorczości społecznej**. Poznają przykładowe działania prowadzone w tym obszarze oraz typy przedsiębiorstw społecznych.

Lekcja 6. Scenariusz daje możliwość poznania zasad funkcjonowania przedsiębiorstwa społecznego w praktyce. Zapraszamy do odwiedzenia jednego z nich lub prezentacji na lekcji filmu dotyczącego tego typu działalności.

KROK 4. PODSUMOWANIE

Działaniem kończącym część badawczą będzie **spotkanie** uczniów i uczennic z nauczycielką/nauczycielem, podczas którego podsumują wyniki badań oraz przystąpią do analizy rozpoznanych zasobów społeczności lokalnej. Następnie dokonają wyboru jednego z nich, który będą chcieli poprzez swój projekt wzmocnić.

3.2. Organizacja pracy z uczestnikami i uczestniczkami szkolnego projektu

Program *Młody Obywatel* może być realizowany zarówno w czasie lekcji, szczególnie **wiedzy o społeczeństwie**, jak również w ramach kół zainteresowań, takich jak koło europejskie lub edukacji obywatelskiej. Mogą uczestniczyć w nim całe klasy lub mniejsze grupy uczniów z jednej lub różnych klas. Optymalna wielkość grupy realizującej projekt to **12–16 osób**. Wówczas możliwe jest zaangażowanie i skuteczne motywowanie wszystkich osób uczestniczących w programie.

Jeśli w programie nie uczestniczy cała klasa, scenariusze zajęć mogą być realizowane po lekcjach, w ramach spotkań grupy uczniów i uczennic uczestniczących w programie. Realizacja poszczególnych scenariuszy zajęć, szczególnie w sytuacji, gdy grupa jest aktywna i realizuje wszystkie zadania w szerokim zakresie, może pociągać za sobą konieczność poświęcenia **większej ilości czasu niż 45 minut**.

W przypadku, gdy grupa uczestnicząca w programie jest liczna, można podzielić ją na dwa lub więcej zespołów pracujących równolegle. Każdy z zespołów może wówczas przeprowadzić osobne badanie oraz zrealizować osobny projekt. Zespoły mogą również zrealizować obydwa elementy wspólnie. Wówczas warto, głównie ze względów merytorycznych, by skala badania i skala projektu były większe, niż gdyby miała je realizować niewielka grupa uczniowska.

W uczestniczącej w programie grupie (lub w ramach zespołów, jeśli doszło do podziału) warto wybrać **lidera** (lub liderkę), który będzie odpowiedzialny za koordynację prac zespołu i kontakt z nauczycielem/nauczycielką. Warto również wybrać sekretarza (sekretarkę) – osobę, która zaprowadzi **teczkę projektu**. Będą tam gromadzone wszystkie materiały powstałe w czasie jego realizacji.

Należy pamiętać, że w największej mierze odpowiedzialni za badanie i projekt są **uczniowie i uczennice**. W tym kontekście zasadniczym celem programu jest ich aktywizacja – sprowokowanie do wyjścia ze szkoły w celu poszukiwania informacji oraz podejmowania działań na rzecz społeczności i jej członków.

Uczniowie i uczennice powinni **samodzielnie** przeprowadzić badanie, a przy wsparciu nauczycielskim zaplanować i zrealizować wszystkie działania zmierzające do realizacji przyjętego przez siebie celu. Rolą nauczyciela/nauczycielki jest ich wspieranie, prowadzenie lekcji i spotkań, reagowanie w sytuacjach problemowych oraz pomoc przy znalezieniu rozwiązań.

Dodatkowe komponenty. Projekt może być, zgodnie z wolą nauczycielską, modyfikowany i uzupełniany o dodatkowe treści lub elementy, takie jak spotkania z liderami społeczności lokalnej lub wizyty w instytucjach i urzędach. Do niniejszego poradnika został również dołączony scenariusz **spotkania z aktywistą** społeczności lokalnej, do organizacji którego gorąco zachęcamy.

3.3. Scenariusze lekcji

3.3.1. LEKCJA I CZYM JEST SPOŁECZNOŚĆ LOKALNA?

Cele zajęć wynikające z założeń programu

1. Uczniowie i uczennice zdobywają wiedzę potrzebną do realizacji programu, poznają pojęcie społeczności lokalnej.
2. Uczniowie i uczennice przygotowują mapę swojej społeczności lokalnej.

Po zajęciach uczeń/uczennica powinien/powinna

- opisać, czym jest społeczność lokalna i jakie są jej najważniejsze instytucje;
- określić, gdzie przebiegają granice społeczności lokalnej, w której znajduje się szkoła oraz wskazać lokalizację najważniejszych dla tej społeczności instytucji.

Metody pracy

- rozmowa nauczająca;
- burza mózgów;
- samodzielna praca z mapą.

NACOBEMU (na co będę zwracać uwagę)

- własnymi słowami opiszesz, czym jest społeczność lokalna;
- opiszesz, czym jest instytucja oraz wskażesz główne instytucje swojej społeczności lokalnej i ich lokalizację;
- wytłumaczysz, jakie znaczenie dla twojej społeczności posiadają wybrane instytucje.

Środki dydaktyczne

- mapa społeczności lokalnej;
- instrukcja zadania domowego.

Ważne informacje. Przygotuj mapę społeczności lokalnej przed zajęciami, w liczbie sztuk odpowiadającej liczbie osób biorących udział w zajęciach. Mapy dostępne są na stronach internetowych miejscowości oraz w urzędach. Możesz ją również stworzyć samodzielnie w oparciu o mapy świata lub kraju znajdujące się w Internecie (Google Earth, Zumi, Targeo) lub zlecić to zadanie uczennicom i uczniom. Upewnij się wówczas przed rozpoczęciem zajęć, czy przygotowali mapę poprawnie.

Należy pamiętać, że jeżeli szkoła znajduje się w gminie, w obrębie której mieści się kilka społeczności lokalnych (duża gmina wiejska, duże miasto), mapa powinna obejmować **obszar właściwy dla jednej społeczności, w której znajduje się szkoła**. Podobnie należy postąpić, jeśli wśród uczniów i uczennic szkoły są osoby dojeżdżające z innych miejscowości. Wówczas, z braku możliwości zajmowania się kilkoma społecznościami na raz, **wszyscy powinni zajmować się tą społecznością, w której znajduje się szkoła**.

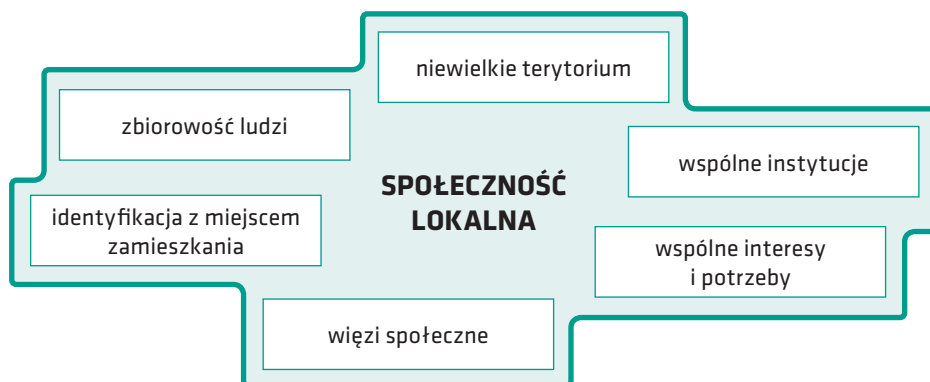
Uczniowie i uczennice uczestniczący w programie na każdym jego etapie koncentrują się na społeczności lokalnej właściwej dla szkoły, w której się uczą. W sytuacji mniejszych miejscowości badana społeczność będzie zapewne tą samą, której członkami i członkiniami są uczniowie i uczennice. Jednak w przypadku większych miejscowości lub szkół, których uczennice i uczniowie dojeżdżają z wielu miejscowości, koncentracja będzie sporym ułatwieniem. Trudno bowiem badać kilka społeczności lokalnych równolegle. Tak więc zawsze, gdy mowa w tym poradniku o społeczności lokalnej, należy ją rozumieć jako społeczność, której jedną z instytucji jest szkoła.

Jak przeprowadzić zajęcia

1. Informacje o programie *Młody Obywatel*. Wyjaśnij uczniom i uczennicom cel oraz przebieg programu *Młody Obywatel* w oparciu o materiały, które przedstawiliśmy w publikacji. Zwróć uwagę, że składa się on z dwóch zasadniczych etapów: poznania a następnie działania na rzecz społeczności lokalnej. Badanie składać się będzie z (kolejno): pracy z mapą społeczności lokalnej oraz gry Oficer Dłaczego, w trakcie której uczniowie i uczennice wyruszą do różnych miejsc w swojej miejscowości z misją zdobycia ważnych informacji. Po zakończeniu badania zdecydują, co będzie tematem ich projektu, a następnie zaplanują go i zrealizują.

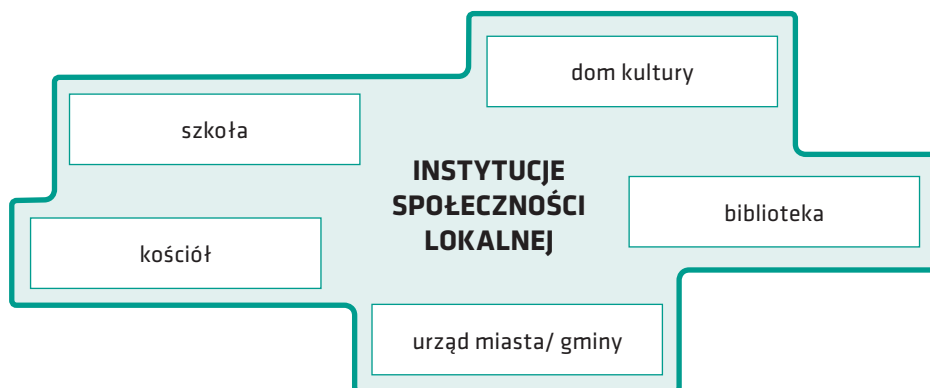
Pamiętaj, że informowanie o projekcie, celach jego poszczególnych elementów i zadań ma dla uczniów i uczennic bardzo ważne znaczenie. Powinni od początku wiedzieć w czym i na jakich zasadach uczestniczą. Wiedza ta pozwoli im na pełne przekonanie zaangażowanie.

2. Definicja społeczności lokalnej (rozmowa nauczająca). Przedstaw definicję w formie grafu, wypisując jej poszczególne elementy: zbiorowość ludzi, niewielkie terytorium, wspólne interesy i potrzeby, identyfikacja z miejscem zamieszkania, wspólne instytucje, więzi społeczne. Upewnij się, czy wszystkie elementy są zrozumiałe. Jeśli nie, krótko je wyjaśnij.

3. Instytucje (rozmowa nauczająca, burza mózgów). Wyjaśnij uczniom i uczennicom, że zajmiecie się teraz jednym z elementów społeczności lokalnej, czyli jej instytucjami, a następnie wytłumacz to pojęcie, jednak bez podawania przykładów.

Poproś teraz uczennice i uczniów, by wymienili przykłady instytucji działające w społecznościach lokalnych. Odpowiedzi zapisuj na tablicy. Wśród przykładów powinny się znaleźć:

Możesz podsumować, że instytucje mogą zajmować się różnymi sferami życia człowieka. Poproś też uczniów i uczennice, by wymyślili trzy powody, dla których poszczególne wskazane przez nich instytucje są ważne dla członków społeczności lokalnej (jakie funkcje spełniają lub na jakie potrzeby mieszkańców odpowiadają). Dla wskazanych przykładów mogą to być:

- **szkoła** – tutaj ludzie zdobywają wykształcenie, a dzięki niemu później pracę, uczą się odpowiedzialności, zawierają przyjaźnie i znajomości, poszerzają horyzonty, uczą się pracy zespołowej;

- **kościół** – tutaj ludzie się modlą, kultywują swoje tradycje i obrzędy, mogą prosić o pomoc lub wsparcie, poznają zasady swojej religii;
- **biblioteka** – tutaj ludzie wypożyczają książki, które dostarczają rozrywki i rozwijają intelektualnie, mogą korzystać z czytelni i się w niej uczyć, tutaj organizowane są spotkania z autorami i autorkami książek, w których wszyscy mogą uczestniczyć;
- **dom kultury** – tutaj ludzie spędzają swój wolny czas, poznają kulturę, uczestniczą w koncertach, spektaklach; tutaj odbywają się próby zespołów, organizuje się zajęcia rozwijające umiejętności (np. kursy tańca);
- **urząd gminy** – tutaj ludzie uzyskują dowód osobisty, tutaj władze podejmują ważne dla mieszkańców decyzje; tutaj swoją siedzibę ma wójt (burmistrz lub prezydent) i rada gminy.

Podsumowując, podkreśl, jak ważne dla społeczności lokalnej są instytucje oraz jak szeroki zakres oddziaływania i przydatności posiadają. Zwróć uwagę, że pełnią nie tylko funkcje kulturalne, edukacyjne czy administracyjne, ale także i przede wszystkim **integracyjne** – to miejsca, w których ludzie spotykają się ze sobą, rozmawiają lub współpracują. To znaczy, że instytucje mają istotny wpływ na więzi społeczne, które łączą mieszkanki i mieszkańców.

4. Nasza społeczność lokalna (samodzielna praca z mapą). Rozdaj uczniom i uczennicom przygotowaną wcześniej mapę społeczności lokalnej.

Poproś, aby na mapie zaznaczyli zapisane na tablicy instytucje. Jeśli w gminie, mieście lub dzielnicy znajduje się więcej niż jedna szkoła, kościół, biblioteka lub dom kultury, poproś, by zaznaczyli te, do których osobiście uczęszczają oraz te, które znajdują się najbliżej ich domu lub szkoły.

Bardzo ważne, by uczniowie i uczennice odnaleźli wszystkie instytucje, które podali jako przykłady, nie tylko te, które zostały szerzej omówione. Na zakończenie poproś, by na ochotnika odczytali nazwy ulic, przy których znajdują się te instytucje.

Podsumowując to ćwiczenie, podkreśl, że w ten sposób uczniowie i uczennice mają przed sobą nie tylko mapę obszaru zamieszkanego przez społeczność lokalną, ale również bardzo prostą, złożoną z kilku elementów mapę instytucji, które tworzą tę społeczność. Poproś, by zachowali tę mapę, gdyż ich zadaniem domowym będzie jej dalsze uzupełnienie.

5. „Moje miejsca” (praca domowa). Rozdaj uczniom i uczennicom instrukcję zadania domowego. Aby skopiować ich większą liczbę – przejdź do Materiałów dodatkowych (Część VI publikacji). Każda z instrukcji zawiera następującą treść:

„Moje miejsca”

Zadanie domowe

Na mapie, którą otrzymałeś/otrzymałaś w czasie lekcji, używając kolorowego długopisu lub flamastra, oznacz wskazaną w nawiasie literą przynajmniej dwa miejsca, w których możesz:

- spotykać się ze znajomymi (A);
  - otrzymać lub zaoferować pomoc (B);
  - działać razem z innymi (C);
  - robić coś, co rozwija Twoje zainteresowania, hobby (D);
- oraz te, które są ważne z punktu widzenia historii lub tożsamości mieszkańców tej miejscowości (E).

Zapytaj o to samo członków i członkinie swojej rodziny lub sąsiadów, odpowiedzi zaznaczając innym kolorem. Jeżeli pochodzisz z innej miejscowości niż ta, nad której mapą pracujesz, nie przejmuj się. Na pewno znasz miejscowość, w której się uczysz. Zapytaj również rodziców (opiekunów), może zdołają odpowiedzieć przynajmniej na niektóre pytania.

Pamiętaj, że odpowiedzi mogą się powtarzać. Twój bliscy mogą wskazać wybrane wcześniej przez Ciebie miejsca. Staraj się jednak wyszukiwać inne niż te, które zaznaczyłeś/zaznaczyłaś na lekcji. Nie zapomnij przynieść tej instrukcji wraz z mapą na kolejne zajęcia.

Powodzenia!

Podkreśl, że w tym ćwiczeniu chodzi zarówno o miejsca, w których działamy w sposób formalny (urzędy, biblioteki), jak i o miejsca, w których działamy spontanicznie i „na własną rękę” (tak jak wtedy, gdy chcemy zorganizować ze znajomymi ognisko lub pobiegać w parku). Poproś, by uczniowie i uczennice przynieśli uzupełnione mapy wraz z instrukcją na kolejne zajęcia.

6. „Dzisiaj dowiedziałem/dowiedziałam się, że...” (zdania podsumowujące). Zapytaj uczennice i uczniów, czego dowiedzieli się w trakcie dzisiejszej lekcji. Poproś, by każda osoba dokończyła głośno zdanie: „Dzisiaj dowiedziałem/dowiedziałam się, że...”. Uzyskanych odpowiedzi nie komentujemy ani nie spisujemy.

3.3.2. LEKCJA II NASZA SPOŁECZNOŚĆ

Cele zajęć wynikające z założeń programu

1. Uczniowie i uczennice tworzą wspólną mapę społeczności lokalnej.
2. Uczniowie i uczennice odnajdują w społeczności lokalnej miejsca, w których tworzą się więzi społeczne, buduje lokalna tożsamość lub tworzone są informacje.

Po zajęciach uczeń/uczennica powinien/powinna

- zdawać sobie sprawę z różnorodności i ilości miejsc ważnych dla jego/jej społeczności;
- wiedzieć, gdzie tworzy się informacje istotne dla społeczności;
- rozumieć zasady gry *Oficer Dłaczego*.

Metody pracy

- rozmowa nauczająca;
- burza mózgów;
- praca z mapą;
- praca w grupie.

NACOBEZU

- będziesz umiał/umiała wskazać najważniejsze instytucje społeczności lokalnej.
- będziesz wiedział/wiedziała, gdzie tworzone są ważne dla społeczności lokalnej informacje.

Środki dydaktyczne

- arkusze białego papieru (filpchart lub zwykły papier dużego formatu, przy-mocowany za pomocą magnesów do tablicy), marker;
- regulamin i karty gry *Oficer Dłaczego*.

Jak przeprowadzić zajęcia

1. Trudności (rozmowa z uczniami i uczennicami). Zapytaj, czy wykonanie pracy domowej sprawiło trudności. Jeżeli tak, zapytaj które z obszarów były naj-trudniejsze do zaznaczenia i spróbuj dowiedzieć się, z czego wynikały trudności. Zachęć uczniów i uczennice, by nie przejmowali się nimi, gdyż teraz, wspólnymi siłami, spróbujecie stworzyć wspólną mapę waszej społeczności lokalnej.

2. Nasza społeczność (rozmowa nauczająca, burza mózgów). Powiedz, że później wybierze kilka instytucji, do których uczniowie i uczennice osobiście się udadzą, by pogłębić swoją wiedzę na ich temat.

Przygotuj wcześniej 6 kart papieru (możesz przygotować tablicę flipchartową lub luźne arkusze, które później przymocujesz za pomocą magnesów do tablicy). Na środku każdej z nich wpisz następujące tytuły, odnoszące się do poszczególnych poleceń zadania domowego:

- A. Miejsca, gdzie ludzie się spotykają i rozmawiają;
- B. Miejsca, gdzie ludzie sobie pomagają;
- C. Miejsca, gdzie ludzie robią coś razem;
- D. Miejsca, gdzie ludzie rozwijają swoje zainteresowania;
- E. Miejsca ważne (symboliczne) dla mieszkańców;
oraz dodatkowo:
- F. Miejsca, gdzie tworzone są informacje.

Na tablicy powieś lub odsoń pierwszy arkusz. Poproś uczniów i uczennice, by kolejno odczytali ze swoich map miejsca, w których ich zdaniem ludzie się spotykają i ze sobą rozmawiają. Zapisuj odpowiedzi na arkuszu. Na każdym arkuszu zapisz przynajmniej 6–8 odpowiedzi.

Jeżeli uzupełnicie arkusz, przejdźcie do kolejnego pytania z instrukcji i kolejnego arkusza. Przed zakończeniem każdego etapu, upewnij się, czy wśród wyników pojawiają się istotnie wszystkie możliwe miejsca. W poszczególnych obszarach chodzi o wskazanie miejsc takich jak:

- A: kawiarnie i puby, parki i skwery, przystanki autobusowe, targowiska, świetlice i kluby;
- B: domy pomocy społecznej, bractwa miłosierdzia, koła Caritas, świetlice środowiskowe, kluby młodzieżowe;
- C: ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń, siedziby fundacji i stowarzyszeń, koła łowieckie, wędkarskie, kluby osiedlowe, sportowe, ekologiczne, spółdzielnie;
- D: obiekty i kluby sportowe, instytucje kultury, park (można tam biegać), szkoły językowe, szkoły muzyczne, plastyczne;
- E: zabytki, tablice pamiątkowe i pomniki, kościoły i cmentarze, pomniki przyrody.

3. Informacja (burza mózgów). Na tablicy odsoń ostatni arkusz papieru (MIEJSCA, GDZIE TWORZY SIĘ INFORMACJA) i poproś uczniów i uczennice, by w czasie burzy mózgów wymienili miejsca w ich społeczności, w których

tworzone są różnego rodzaju informacje. Zwróć uwagę, że mogą być one przekazywane w różnej formie (jako artykuł prasowy, broszura, audycja radiowa lub telewizyjna, strona internetowa, ogłoszenie na słupie ogłoszeniowym, afisze lub kwerenda). Odnajdźcie redakcje gazet, siedziby lokalnych lub osiedlowych telewizji, redakcji radiowych znajdujące się na terenie waszej społeczności (wówczas zaznaczamy je na mapie) oraz poza nią (media lokalne i regionalne, lokalne redakcje mediów ogólnokrajowych, w których często publikowane są informacje dotyczące społeczności). Zwróć uwagę, że Urząd gminy/powiatu także jest miejscem, gdzie powstaje informacja skierowana do mieszkańców – oznaczcie ich siedziby. Wszystkie te miejsca wypiszcie na arkuszu.

4. Zasoby (rozmowa nauczająca). Podkreśl, że w ten sposób uczennice i uczniowie skonstruowali rozbudowaną listę miejsc ważnych dla społeczności lokalnej. O każdym z tych miejsc możemy mówić jak o zasobie, czyli miejscu czy instytucji, która stanowi o bogactwie danej społeczności i umożliwia jej rozwój, sprawiając, że życie mieszkańców i mieszkanki może być coraz lepiej zorganizowane. Zasobom będą poświęcone dwa kolejne scenariusze.

5. Wybór miejsc (praca w grupach). Uczniowie i uczennice wybierają, do których z zapisanych na arkuszach miejsc chcieliby się udać i przeprowadzić krótkie wywiady na kolejnym etapie badania. Małe grupy mogą odwiedzić od jednego do trzech miejsc z każdej kategorii. Aby ułatwić im wybór, poproś o postawienie krzyżyka przy jednym miejscu z każdej kategorii, które on lub ona chciałaby odwiedzić. Następnie poproś o zliczenie głosów. W ten sposób wybraliście, gdzie uczniowie i uczennice przeprowadzą wywiady.

6. Gra *Oficer Dłaczego* (rozmowa nauczająca). Przedstaw uczniom i uczennicom zasady gry i podziel pomiędzy nich zadania. Instrukcja gry znajduje się poniżej.

7. Przeznaczenie map. Wybrane osoby mogłyby przygotować plakat z mapą badanej społeczności lokalnej oraz najważniejszymi instytucjami, z wyraźnym zaznaczeniem tych, do których udadzą się uczniowie i uczennice w ramach gry *Oficer Dłaczego*. Taki plakat można wywiesić w widocznym miejscu w szkole (na przykład na korytarzu w miejscu poświęconym programowi) oraz wykorzystać w trakcie dalszej pracy (publiczna prezentacja).

OFICER DLACZEGO

ZASADY GRY

Celem gry jest jakościowe zbadanie wskazanych przez uczniów i uczennice zasobów społeczności lokalnej. Gra pozwala pogłębić wiedzę na temat społeczności, sprzyja doskonaleniu umiejętności komunikacyjnych i pracy w zespole. Uczniowie i uczennice wcielają się w rolę detektywów, których zadaniem jest poszukiwanie odpowiedzi na pytania postawione w kartach gry.

Podejmij decyzję do ilu miejsc powinni udać się grający. Uzależnij ją od wielkości grupy i typu społeczności. Powinno to być przynajmniej jedno miejsce w każdej kategorii, a więc minimum sześć miejsc. Każda osoba powinna odwiedzić jedno lub dwa z nich.

W przypadku licznych grup zaleca się, by liczba miejsc również była większa, tak aby w badaniu wzięli udział wszyscy. Udadzą się oni do wybranych w czasie lekcji miejsc w parach lub trzyosobowych grupach. Jeżeli uznasz to za właściwe i ciekawe, w wybrane miejsca uczniowie i uczennice mogą pójść całą grupą.

Rozdaj każdej grupie kartę do gry. Karty do kopiowania znajdziesz w Materiałach dodatkowych.

Poprzez uzyskiwanie odpowiedzi na postawione pytania uczniowie i uczennice powinni pogłębić wiedzę na temat funkcjonowania danej instytucji lub działania odbywającego się w określonym miejscu. Pytania różnią się w zależności od obszaru, którego dotyczą. W każdym z miejsc grający rozmawiają z jedną z osób wskazanych w karcie. Najczęściej są to osoby odpowiedzialne za dane miejsce lub pracujące w nim. Uzyskane odpowiedzi uczniowie i uczennice spisują najpierw w brudnopisie, a potem na kartach gry.

Poproś uczniów i uczennice o wykonanie fotografii miejsc, które odwiedzają. Najlepiej jeśli uda im się uwiecznić działania lub osoby, o których zdobywają informacje. Przypomnij, że przed robieniem zdjęć należy uzyskać zgodę osób, które chce się sfotografować.

Uczniowie i uczennice mogą mieć trudność w przekonaniu potencjalnych rozmówców do odpowiedzi na pytania lub w uzyskaniu zgody na zrobienie zdjęć. Dlatego też warto wystawić grupom podpisany przez nauczyciela/nauczycielkę lub dyrektora list polecający tłumaczący zadanie uczniowskie.

Jeśli uczniom i uczennicom nie uda się spotkać z reprezentantem (reprezentantką) instytucji, można spróbować przeprowadzić wywiad telefoniczny lub mailowy.

Wyjście uczniów i uczennic w teren może być również poprzedzone krótką rozmową przygotowującą do wywiadów. Warto im przypomnieć zasady kulturalnego zachowywania i poprawnej komunikacji, przypomnieć o konieczności przedstawienia się, właściwego ubioru oraz konieczności wcześniejszego przygotowania się do rozmowy. Zasady przeprowadzania wywiadu dołączyliśmy do Części VI publikacji – Materiały dodatkowe.

Na wykonanie zadania uczniowie i uczennice powinni mieć nie więcej niż dwa tygodnie. Po upływie tego czasu, nauczyciel/nauczycielka organizuje wg. scenariusza spotkanie podsumowujące grę.

3.3.3. LEKCJA III ZASOBY SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Cele zajęć wynikające z założeń programu

Uczniowie i uczennice uczą się rozpoznawać zasoby społeczności lokalnej.

Po zajęciach uczeń/uczennica powinien/powinna

- opisać, czym są zasoby społeczności lokalnej oraz podać ich główne kategorie i przykłady;
- rozpoznawać zasoby społeczności lokalnej.

Metody pracy

- mini wykład;
- burza mózgów;
- praca w grupie;
- zdania podsumowujące.

NACOBEZU

- własnymi słowami opiszesz, czym są zasoby społeczności lokalnej, jakie są ich główne kategorie;
- wskażesz przykłady zasobów społeczności lokalnej;
- rozpoznasz zasoby na podstawie ćwiczenia *Rozpoznawanie zasobów* (Materiały dodatkowe);
- wskażesz główne zasoby, które zdiagnozowałeś/zdiagnozowałaś w ramach gry *Oficer Dłaczego*.

Środki dydaktyczne

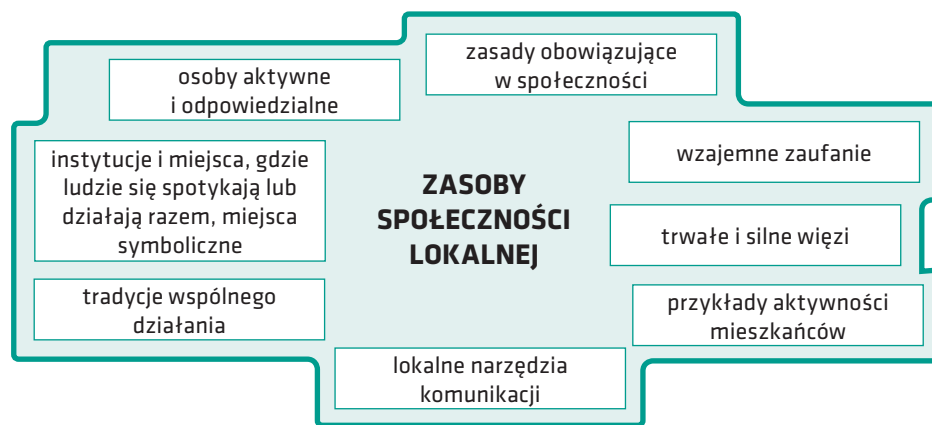
- graf *zasoby społeczności lokalnej*;
- materiały do ćwiczenia *Rozpoznawanie zasobów*;
- arkusze białego papieru;
- markery.

Jak przeprowadzić zajęcia

1. Wyjaśnienie celów zajęć. Wyjaśnij uczniom i uczennicom, że w trakcie zajęć będziecie zajmować się zasobami społeczności lokalnej. Zrozumienie, czym są zasoby pomoże im zdecydować o temacie waszego projektu.

2. Społeczność lokalna. Poproś uczniów, by przypomnieli sobie, czym jest społeczność lokalna oraz jakie są główne elementy jej definicji. Definicja podana została w scenariuszu lekcji I.

3. Zasoby społeczności lokalnej (mini wykład). Przed zajęciami przygotuj plakat lub tablicę, która zawierać będzie przykładowe kategorie zasobów. Możesz wzorować się na znajdującym się poniżej grafie.

Na początku możesz zapytać uczniów i uczennice o luźne skojarzenia związane z definicją zasobu społeczności lokalnej. Wyjaśnij poszczególne kategorie zasobów lokalnych (wyjaśnij pojęcia niejasne, podaj przykłady). Podkreśl, że wszystkie zasoby na grafie dotyczą bezpośrednio mieszkańców i mieszkanek. Zwróć też uwagę, że z tymi zasobami uczniowie i uczennice mieli kontakt, przygotowując mapę swojej społeczności oraz wykonując polecenia gry *Oficer Dłaczego*.

Omawiając powyższy graf warto posłużyć się przykładami z badanej społeczności, które pozwolą uczniom lepiej zrozumieć przekazywaną treść. Zapisz je na tablicy lub na flipcharcie obok nazwy kategorii zasobów.

Przykłady zasobów w wymienionych obszarach to:

- **zasady obowiązujące w społeczności** – wartości istotne z punktu widzenia rozwoju społeczności lokalnej i warunkujące jej dobre funkcjonowanie, takie jak: uczciwość, przedsiębiorczość, pracowitość, solidarność;
- **osoby aktywne i odpowiedzialne** – lokalni liderzy i liderki, działacze i aktywistki, członkowie i członkinie stowarzyszeń, pracownicy i wolontariusze fundacji, członkowie i członkinie partii politycznych, osoby sprawujące ważne funkcje społeczne (dyrektorzy szkół, księża, komendanci), przedsiębiorcy;
- **instytucje i miejsca, gdzie ludzie się spotykają lub działają razem:** domy kultury, kawiarnie, puby i restauracje, kluby osiedlowe, świetlice, miejsca nieformalne (przystanki autobusowe, miejsca targowe), domy pomocy społecznej, parafie;
- **miejsca symboliczne:** kościoły i cmentarze, pomniki, miejsca pamięci, załogi, miejsca o dużych walorach turystycznych i przyrodniczych;

- **wzajemne zaufanie** – gotowość do współdziałania, prowadzenia wspólnych interesów, otwartość, częstotliwość spotkań sąsiedzkich, poziom zaufania mieszkańców i mieszkanek do lokalnych władz (i odwrotnie) oraz sąsiadów i sąsiadek;
- **trwale i silne więzi** – silne więzi rodzinne i społeczne, gotowość do pomocy innym, poczucie więzi z miejscem zamieszkania;
- **tradycje wspólnego działania** – tradycje spółdzielczości czy samopomocy, długo działające instytucje, takie jak koła gospodyń i ochotnicze straże pożarne, silne tradycje społecznikowskie, tradycja czynu społecznego;
- **lokalne narzędzia komunikacji** – lokalne media, miejsca tworzenia i wymiany informacji (strony i fora internetowe, tablice ogłoszeniowe), źródła informacji;
- **przykłady aktywności mieszkańców** – prężnie działające stowarzyszenia, wspólnie organizowane akcje i realizowane projekty, lokalne fundusze stypendialne, zbiórki, happeningi, festyny i koncerty, masy krytyczne, akcje protestacyjne, uczestnictwo w wyborach.

4. Rozpoznawanie zasobów (praca w grupach). Celem ćwiczenia jest zdobycie przez uczniów i uczennice umiejętności rozpoznawania zasobów w społeczności lokalnej. Uczniowie dzielą się na 3-4 osobowe grupy. Rozdaj każdej grupie jeden z opisów miejsc lub sytuacji znajdujących się w Materiałach dodatkowych (Część VI publikacji) i poproś, by w grupie zastanowiono się, jakiego rodzaju zasoby występują w tym opisie. Następnie poproś, by jedna osoba z grupy przeczytała głośno opis i rezultat pracy. Sprawdź, czy grupa zauważyła wszystkie zasoby (przykłady zostały wyszczególnione w załączniku).

5. Rozpoznawanie zasobów lokalnych w kartach gry *Oficer Dłaczego* (praca w grupach). Na tablicy powieś arkusz papieru zawierający poniższą tabelę. Następnie poproś uczennice i uczniów, by w grupach, w jakich przeprowadzali wywiady, przeanalizowali przyniesione przez siebie uzupełnione karty gry *Oficer Dłaczego*. Przy użyciu znajdującego się na tablicy grafu, powinni odnaleźć w odpowiedziach zasoby społeczności lokalnej.

	Miejsce	Zasoby
1		
2		
3		
4		
...		

Każdy zespół wybiera spośród siebie przedstawiciela lub przedstawicielkę, która prezentuje wyniki pracy na forum grupy. Krótko opisuje miejsce, którego dotyczyło badanie, gdzie była grupa, z kim rozmawiała oraz jakiego rodzaju zasoby lokalne w określonych miejscach znalazła. Twoim zadaniem jest wpisanie odpowiedzi do tabeli.

Na bieżąco upewniam się, czy uczniowie i uczennice faktycznie rozpoznali wszystkie zasoby. Jeśli nie, naprowadź na rozpoznanie pominiętego zasobu. Następnie poproś, by dopisano odnaleziony zasób w odpowiednim miejscu w tabeli.

Podsumowując ćwiczenie wyjaśnij, że owocem pracy uczniów i uczennic jest stosunkowo szeroka lista zasobów społeczności lokalnej. W przyszłości jeden z tych zasobów wybierą i by go wzmocnić, zrealizują projekt. Wypracowane przez uczniów i uczennice tabele zachowaj, będą wtedy przydatne.

Wyjaśnij, że na kolejnych zajęciach uczniowie i uczennice będą pracować z fragmentami artykułów z lokalnych gazet. Celem analizy będzie znalezienie odpowiedzi na pytanie, dlaczego i w jaki sposób członkowie i członkinie społeczności lokalnej ze sobą współpracują oraz co ułatwia tę współpracę.

6. Wspólne działania obywateli pokazane w mediach (praca domowa). Poproś uczniów i uczennice, aby przynieśli na następne zajęcia różne wydania lokalnych gazet. Zasugeruj, że jeśli nie znajdą ich w domu, mogą skorzystać z bibliotek, gdzie są archiwalne wydania, które można skopiować. Warto ich również poszukać w sieci, często na stronach urzędów, skąd można je ściągnąć i wydrukować. Jako artykuł potraktować można również news dotyczący lokalnych wydarzeń i inicjatyw znajdujący się w serwisach internetowych.

Podkreśl, że chodzi zarówno o pisma wydawane przez organy gmin, jak i lokalne dodatki do gazet ogólnopolskich i regionalnych, gazetki parafialne, pisma wydawane przez stowarzyszenia lub grupy dziennikarzy. Bardzo ważne, by na zajęciach znalazły się zarówno wydania aktualne, jak i te sprzed kilku miesięcy (do roku wstecz).

Na wypadek gdyby uczniowie i uczennice nie wywiązali się ze swojego zadania, przygotuj kilka wycinków prasowych. To pozwoli ci mieć pewność, że zajęcia się odbędą.

7. Mój zasób (zdania podsumowujące). Upewnij się, czy uczniowie i uczennice zrozumieli, czym są zasoby społeczności lokalnej. W tym celu poproś, by każdy dokończył głośno zdanie: „Jeden z zasobów mojej społeczności lokalnej, który odkryłem/odkryłam w trakcie gry *Oficer Dlaczego*, to...”

3.3.4. LEKCJA IV

ROZPOZNAWANIE ZASOBÓW SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ W MATERIAŁACH PRASOWYCH

Cele zajęć wynikające z założeń programu

1. Uczniowie i uczennice uczą się rozpoznawać zasoby społeczności lokalnej.

Po zajęciach uczeń/uczennica powinien/powinna

- rozpoznawać zasoby społeczności lokalnej opisane w materiałach prasowych;
- wymienić źródła informacji ważne dla społeczności lokalnej;
- rozumieć termin „aktywista”.

Metody pracy

- burza mózgów;
- rozmowa nauczająca;
- praca w grupach;
- praca z tekstem.

NACOBEMU

- opowiesz o zasobach społeczności lokalnej;
- wymienisz źródła informacji w społeczności lokalnej;
- opiszesz działalność aktywisty.

Środki dydaktyczne

- arkusze białego papieru;
- markery;
- graf *zasoby społeczności lokalnej*;
- instrukcje z pytaniami do analizy materiałów prasowych;
- scenariusz spotkania z aktywistą (Materiał dodatkowy).

Jak przeprowadzić zajęcia

1. Zasoby społeczności lokalnej. Poproś uczennice i uczniów, by przypomnieli sobie, czym są zasoby społeczności lokalnej. Możesz posłużyć się grafem wykorzystanym już w lekcji trzeciej.

Na koniec wyjaśnij, że wiedza o zasobach będzie potrzebna w drugiej części zajęć, kiedy uczniowie będą rozpoznawać zasoby społeczności lokalnej w oparciu o przyniesione artykuły.

2. Źródła informacji w społeczności lokalnej (burza mózgów). Poproś uczniów i uczennice, by zastanowili się, z jakich źródeł możemy czerpać informacje na temat wydarzeń mających miejsce w społeczności lokalnej. Zapytaj, czy znają tytuły gazet, nazwy rozgłośni, kanałów, witryn określonych rodzajów mediów.

Pomysły, w formie mapy myśli, zapisuj na tablicy. Możesz krótko skomentować mapę, kiedy będzie uzupełniona (jakiego typu źródła jest najczęściej w waszej miejscowości).

Źródła informacji w społeczności lokalnej:

- **instytucje:** urzędy, domy kultury, ośrodki zdrowia, szkoły, parafie, ośrodki pomocy społecznej;
- **media:** gazety, Internet, lokalne radio, telewizja, lokalne dodatki do mediów ogólnopolskich;
- **słupy, tablice ogłoszeniowe:** obwieszczenia, plakaty ogłoszenia, kwerendy;
- **materiały promocyjne:** książki, ulotki, tablice informacyjne;
- **mieszkańcy:** osoby sprawujące ważne funkcje: radna, sołtys, ksiądz, nauczycielka, strażak, bibliotekarz.

3. Informacje prasowe (praca w grupach). Podziel uczniów i uczennice na czteroosobowe zespoły. Poproś, by krótko omówili, jakiego rodzaju materiały prasowe przynieśli oraz jakiego wydarzenia one dotyczą. Poproś, by spośród wszystkich przyniesionych grupy wybrały dwa, które wydają im się najciekawsze. Na nich będą dalej pracować. Najlepiej, by były to teksty możliwie najbardziej aktualne lub opisujące wydarzenia, w których uczestniczyła największa liczba ludzi.

4. Zasoby społeczności lokalnej w materiałach prasowych (praca w grupach, praca z tekstem). Rozdaj zespołom po dwa arkusze papieru oraz markery i poproś o wspólne znalezienie odpowiedzi na zamieszczone niżej pytania. Możesz zapisać je na tablicy lub wydrukować i rozdać zespołom (aby skopiować poniższy fragment, znajdź go w Materiałach dodatkowych). Następnie uczniowie i uczennice zapiszą odpowiedzi na arkuszach papieru.

Pytania pomocnicze do analizy materiału prasowego

1. Kto był inicjatorem/inicjatorką lub organizatorem/organizatorką tego wydarzenia?
2. Kto w nim uczestniczył? Jak wiele było osób?
3. Czego ono dotyczyło?
4. Jaki był jego przebieg i co chcieli osiągnąć organizujący?
5. Gdzie należałoby się udać, by pogłębić wiedzę na temat tego wydarzenia?
6. Czy organizacja tego wydarzenia była trudna czy łatwa? Dlaczego?

Następnie poproś, by zespół wybrał osobę, która przedstawi wyniki pracy (odczyta i wyjaśni odpowiedzi) na forum grupy.

5. Zasoby (praca w grupach). Poproś uczennice i uczniów, by odnaleźli w sformułowanych przez siebie odpowiedziach zasoby społeczności lokalnej. Zaznacz, że nie muszą być one sformułowane wprost, że czasem trzeba je odnaleźć między wierszami. Poproś, by przykłady zasobów nanieśli na arkusz kolorowym markerem, podkreślając już wpisane sformułowania lub dopisując nowe w odpowiednim miejscu.

Zastanówcie się wspólnie, jaką korzyść przynoszą rozpoznane zasoby. Upewnij się, czy uczniowie i uczennice rozumieją definicję zasobu przedstawioną na początku.

6. Aktywiści (rozmowa nauczająca, burza mózgów). Zwróć uwagę uczniom i uczennicom, że bardzo specyficznym przykładem kategorii zasobów lokalnych są osoby aktywne społecznie, których możemy nazwać aktywistami (i aktywistkami). Proponują oni rozwiązania lokalnych problemów i dzięki ich działaniu cała społeczność odnosi korzyści. Razem z uczniami i uczennicami zastanów się, czy w analizowanych przez nich materiałach, znalazły się takie osoby. Ich przykłady dopiszcie do arkuszy pracy waszych zespołów.

7. Spotkanie z aktywistą (zadanie dla chętnych). Zaproponuj uczniom organizację spotkania z jedną z osób, które odnaleźliście w trakcie pracy nad materiałami prasowymi. Scenariusz spotkania, zawierający listę pytań, które można zadać w trakcie rozmowy, został dołączony w Materiałach dodatkowych. Organizacja tego spotkania nie jest obowiązkowa, aczkolwiek bardzo do niej zachęcamy. Może ono być źródłem inspiracji przed realizacją własnego projektu. Pozwoli również nawiązać kontakt z osobą, która później może wspomagać działania uczniowskie, służyć radą lub pomocą.

3.3.5. LEKCJA V PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA

Cele zajęć wynikające z założeń programu

1. Uczniowie i uczennice dowiadują się, czym są przedsiębiorstwa społeczne oraz rozumieją, jakie znaczenie podmioty przedsiębiorczości społecznej mają dla rozwoju społeczności lokalnych.

Po zajęciach uczeń/uczennica powinien/powinna

- wiedzieć, czym jest przedsiębiorstwo społeczne i umieć podać przykłady;
- znać różnicę między przedsiębiorstwem społecznym a firmą prywatną;
- wskazać korzyści dla miejscowości z istnienia przedsiębiorstw społecznych;
- wiedzieć, że może w przyszłości założyć przedsiębiorstwo społeczne.

Metody pracy

- praca w grupach;
- burza mózgów;
- rozmowa nauczająca.

NACOBEZU

- opisziesz, czym się charakteryzują przedsiębiorstwa społeczne;
- wskażesz korzyści dla miejscowości z istnienia przedsiębiorstw społecznych.

Środki dydaktyczne

- arkusze białego papieru;
- markery;
- teksty do ćwiczenia *Przedsiębiorczość społeczna*.

Jak przeprowadzić zajęcia

1. Wyjaśnienie celów lekcji (rozmowa nauczająca). Wyjaśnij uczniom i uczennicom, że w trakcie zajęć będziecie zajmować się przedsiębiorczością społeczną. Dzięki temu dowiedzą się, jakie znaczenie mają przedsiębiorstwa społeczne dla rozwoju miejscowości. Ta wiedza może im pomóc przy wyborze projektu.

2. Przedsiębiorstwa społeczne (rozmowa nauczająca). Zapytaj uczniów i uczennice, czy wiedzą, po co działają firmy prywatne. Pomóż im ustalić, że działają one dla zysku. Następnie zapytaj, czy znają przedsiębiorstwa, dla których osiąganie zysku nie jest jedynym celem. Czym jeszcze wyróżniają się takie przedsiębiorstwa?

Powiedz, że na lekcji uczniowie i uczennice będą poznawać przedsiębiorstwa społeczne. Podaj ich dwa przykłady:

- Stowarzyszenie EKON, które powstało w 2003 roku i przyjęło za cel pomoc osobom wykluczonym, a szczególnie psychicznie chorym. Zatrudnieni odbierają od mieszkańców, a następnie segregują odpady.
- Leżąca w województwie świętokrzyskim gmina Bałtów do niedawna zmagła się z wysokim bezrobociem. Dzięki współpracy wielu lokalnych organizacji w 2004 roku powstał Park Jurajski, przy obsłudze którego zatrudniono wielu bezrobotnych. Odwiedzający Bałtów mają okazję zobaczyć tam ponad pięćdziesiąt modeli dinozaurów naturalnej wielkości oraz poszerzyć swoją wiedzę na temat dziejów Ziemi.

3. Analiza tekstów (praca w grupach). Wyjaśnij uczniom i uczennicom, że ćwiczenie, które za chwilę wykonają, dotyczyć będzie działań podejmowanych przez organizacje i instytucje na rzecz społeczności lokalnych. Polega ono na analizie treści tekstów.

Podziel grupę na pięć zespołów, każdemu z nich przydziel jeden z artykułów znajdujących się w Materiałach dodatkowych, w liczbie egzemplarzy odpowiadającej liczbie uczniów i uczennic w zespole. Jeśli na lekcji będzie mało osób, stwórz mniej zespołów i nie omawiaj wszystkich tekstów. Obowiązkowo powinny zostać umówione teksty nr I, II, III. Każdy zespół otrzymuje również arkusz papieru i marker.

Na tablicy zapisz i wyjaśnij poniższe polecenia. Poproś o odnalezienie w artykułach wskazanych informacji, odpowiedzi zapisując na arkuszu papieru.

Warsztaty w Społecznym Gimnazjum nr 45 w Warszawie

1. Jaka organizacja/institucja jest opisana w tekście?
2. Po co funkcjonuje (jakie są powody jej działalności?)
3. Co robi?
4. Jak korzysta z tego miejscowość?

Poproś przedstawicieli/przedstawicielki zespołów, by na forum grupy omówili analizowane przez siebie przykłady, odpowiadając na znajdujące się na tablicy pytania.

4. Porównanie przedsiębiorstw. Wyjaśnij uczniom i uczennicom, że na podstawie informacji uzyskanych z tekstów porównacie firmy prywatne oraz przedsiębiorstwa społeczne. Narysuj na tablicy tabelę złożoną z dwóch części:

	Firmy prywatne	Przedsiębiorstwa społeczne
Cel		
Przeznaczenie dochodów		
Sposób podejmowania decyzji		

Poproś uczniów i uczennice o propozycje uzupełnienia tabeli i zapisz prawidłowe odpowiedzi w odpowiednich polach. W miejscu celu powinna pojawić się odpowiedź – zysk (firmy prywatne), pomoc grupie ludzi lub miejscowości (przedsiębiorstwa społeczne).

Przeznaczenie dochodów: na potrzeby społeczności lub do podziału pomiędzy pracowników (przedsiębiorstwo społeczne). Firmy prywatne natomiast inwestują dochody lub dzielą zysk między udziałowców.

Sposób podejmowania decyzji: w firmach decyzje podejmuje właściciel lub zarząd, w przedsiębiorstwach społecznych wszyscy mają równy głos i sami wybierają władze.

Przeczytaj opis firmy prywatnej i przedsiębiorstwa społecznego, który powstanie po wypełnieniu tabeli.

5. Podsumowanie. Zapytaj uczniów i uczennice, jakie korzyści może mieć ich miejscowość z tego, że przedsiębiorstwo społeczne istniałoby u nich?

Po zebraniu odpowiedzi podsumuj, że przedsiębiorstwa społeczne mogą:

- tworzyć nowe miejsca pracy, w tym dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (ubóstwem, bezrobociem);
- integrować osoby z problemami społecznymi z innymi mieszkańcami;
- produkować towary i świadczyć usługi zgodne z potrzebami społeczności.

Powiedz, że firmy prywatne również mogą udzielić wsparcia (np. przekazać środki finansowe, zaangażować swoich pracowników w wasze działania, nieodpłatnie wynająć biuro, przekazać dary rzeczowe).

„Poznaj przedsiębiorstwo społeczne”

Wizyta w działającym przedsiębiorstwie społecznym daje uczniom i uczennicom możliwość zapoznania się z praktycznymi zasadami funkcjonowania przedsiębiorstwa – odmiennymi od tych, które mogą zdobyć w trakcie zajęć w sali lekcyjnej. W związku z tym zachęcamy do zorganizowania krótkiej wizyty studyjnej w wybranym przedsiębiorstwie społecznym.

Jak znaleźć przedsiębiorstwo społeczne?

W celu identyfikacji przedsiębiorstwa społecznego, które leży najbliżej waszej szkoły, skorzystajcie z:

- bazy organizacji pozarządowych i instytucji zamieszczonej na portalu organizacji pozarządowych: <http://bazy.ngo.pl/>
- katalogu spółdzielni socjalnych zamieszczonego na stronie Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych: <http://www.ozrss.pl/katalog.htm>

Jeżeli wizyta jest niemożliwa do zorganizowania, możesz zaprosić przedstawiciela przedsiębiorstwa społecznego na lekcję lub zaprezentować uczniom i uczennicom film edukacyjny (informacja poniżej).

Przygotowanie do wizyty

Wizyta studyjna powinna być starannie przygotowana. Zanim udacie się do wybranego miejsca, spróbuj dowiedzieć się czegoś o wybranym przedsiębiorstwie społecznym osobiście lub w czasie rozmowy telefonicznej. Ustal też zakres prezentacji, m.in.:

- W jaki sposób powstało przedsiębiorstwo społeczne?
- Na jakich zasadach ono funkcjonuje?
- Kto i w jaki sposób może wspierać funkcjonowanie przedsiębiorstwa społecznego?

W czasie spotkania organizacyjnego poinformuj uczennice i uczniów, żeby przed wizytą przygotowali pytania, np.:

- Czym zajmuje się to przedsiębiorstwo?
- W jakim celu rozpoczęto działalność przedsiębiorstwa społecznego?
- Ile osób było zaangażowanych w rozpoczęcie tej działalności?
- Ile osób korzysta z tej działalności?
- Jakie korzyści dla miejscowości przynosi działalność przedsiębiorstwa?
- W jaki sposób mieszkańcy, lokalni przedsiębiorcy i lokalne władze mogą wspierać taką działalność?

Poproś uczniów i uczennice, żeby zanotowali odpowiedzi razem z informacją, gdzie przeprowadzili wywiad i z kim rozmawiali.

W czasie wizyty porozmawiajcie z jedną z osób, która pracuje w tym miejscu lub jest za nie odpowiedzialna. Pamiętajcie o robieniu zdjęć.

Po spotkaniu zapytaj uczennice i uczniów, co było dla nich nowe, ciekawe, czego się dowiedzieli.

Materiał filmowy dotyczący przedsiębiorczości społecznej

W przypadku, gdy nie będzie możliwości zorganizowania zajęć terenowych, możesz wykorzystać materiały filmowe prezentujące działalność różnego rodzaju przedsiębiorstw społecznych dostępne m.in. na stronach:

- <http://pracujw.org/filmy.html>
- <http://3sektor.tv/>

Przed rozpoczęciem filmu poproś uczennice i uczniów, żeby zwrócili szczególną uwagę na to, w jakim celu zostało powołane przedsiębiorstwo społeczne, ile osób i kto korzysta z działalności przedsiębiorstwa społecznego. Poproś ich również, żeby zastanowili się, kto i w jaki sposób może wspierać funkcjonowanie przedsiębiorstwa społecznego.

3.4. Scenariusz spotkania – Wybór zasobu społeczności lokalnej oraz sposobów jego wzmocnienia

Przed spotkaniem. Powiedz uczniom i uczennicom, żeby na spotkanie przynieśli wszystkie dotychczas wypracowane w ramach badania materiały. Wśród nich powinny się znaleźć:

- a) uzupełnione przez uczniów i uczennice mapy społeczności lokalnej (lekcja I i II);
- b) arkusze z wypisaną listą miejsc w społeczności lokalnej (lekcja II);
- c) uzupełnione karty gry *Oficer Dlaczego* oraz arkusz z uzupełnioną tabelą rozpoznanych w kartach gry zasobów społeczności lokalnej (lekcja III);
- d) arkusze z listą zasobów rozpoznanych w materiałach prasowych (lekcja IV);
- e) informacje z fakultatywnego spotkania z aktywistą i wizyty w przedsiębiorstwie społecznym (dodatek do lekcji IV i V).

1. Cel spotkania. Wyjaśnij uczniom i uczennicom, że poprzez dzisiejsze spotkanie chcecie osiągnąć dwa cele. Po pierwsze, zebrać i podsumować wszystkie

zgromadzone dotychczas informacje na temat zasobów społeczności lokalnej. Po drugie, wybrać jeden z nich oraz wskazać sposób jego wzmocnienia. W ten sposób określicie temat waszego projektu uczniowskiego, który niebawem zaciebie planować.

2. Rozpoznane zasoby (praca w grupach). Podziel grupę uczniów i uczennic na cztery zespoły, każdemu z nich rozdaj arkusz papieru i markery. Poproś, by wszystkie rozpoznane zasoby podzieli i przyporządkowali odpowiednio do czterech wskazanych obszarów: *Tożsamość lokalna*, *Sieci informacji*, *Wolontariat*, *Przedsiębiorczość społeczna*. Każdej grupie zaproponuj jeden z nich. Poproś, by konkretne, pasujące do ich obszaru zasoby wypisali na arkuszach papieru (np. kapliczka, gazeta lokalna, Krzysztof Nowak – dyrektor domu kultury).

3. Wzmacnianie zasobów (rozmowa nauczająca, burza mózgów). Wyjaśnij, co oznacza wzmocnienie zasobu społeczności lokalnej. Możesz podać przykłady konkretnych działań, służących wzmocnieniu danego zasobu: *uczynić go bardziej dostępnym, widocznym, atrakcyjnym, uczęszczanym, użytecznym, poprawić sposób jego działania, rozwiązać związany z nim problem lub uzmysłowić społeczności lokalnej jego istnienie*.

W celu lepszego zrozumienia zaproponuj uczniom i uczennicom burzę mózgów. Wskaż im kolejno trzy opisane poniżej zasoby i poproś, by zastanowili się, w jaki sposób można poprawić ich funkcjonowanie:

Uczennice ze szkoły w Karniewie

- a) **stary cmentarz** – mocno zaniedbany, nieoznakowany, z rozwalającą się bramą, jak dotąd nigdy i nigdzie nie opisany;
- b) **lokalny miesięcznik informacyjny** – czytany głównie przez dorosłych mieszkańców gminy, zawierający wyłącznie formalne informacje dotyczące decyzji wójta i uchwał rady gminy;
- c) **dom spokojnej starości** – zamieszkały przez 30 mieszkańców gminy, jedno koło zainteresowań (szachowe), brak wolontariuszy, niewykorzystany potencjał (doświadczenie i umiejętności) jego mieszkańców.

Wśród pomysłów wzmocnienia wskazanych obszarów mogą się znaleźć:

- a) akcja sprzątnięcia cmentarza i odnowienia (pomalowania) bramy, przygotowanie tablicy informacyjnej przy wejściu, przygotowanie wystawy lub ścieżki edukacyjnej poświęconej kulturze lokalnej, umieszczenie informacji o cmentarzu na stronach internetowych lub przygotowanie specjalnej strony internetowej, wydanie ulotki;
- b) współpraca z wydającymi miesięcznik dziennikarzami, stworzenie działu społecznego, kulturalnego lub młodzieżowego, opracowanie i przeprowadzenie kampanii promocyjnej gazety, organizacja warsztatów dziennikarskich dla młodzieży, których owocem będzie współpraca z gazetą;
- c) stworzenie grupy wolontariuszy i wolontariuszek organizującej imprezy kulturalne dla mieszkańców domu (pokazy filmowe, spotkania z poezją, kolędowanie), organizacja wspólnej sekcji szachowej (gdzie osoby starsze mogą nauczyć młodzież grać w szachy), organizacja aukcji przedmiotów (np. rękodzieło) przygotowanych przez mieszkańców, organizacja szkolenia/warsztatów w trakcie których osoby starsze mogą przekazać swoje umiejętności młodzieży.

Na koniec zapytaj uczennice i uczniów, czy te przykłady pomogły im zrozumieć, co to znaczy wzmocnić zasób społeczności lokalnej. Jeśli ciągle pojawiają się problemy ze zrozumieniem lub wątpliwości, spróbuj je wyjaśnić, podając inne przykłady.

4. Wybór zasobu. Zadaniem uczniów i uczennic jest wybór zasobu, którym chcą się zająć realizując swój projekt uczniowski. Poproś cztery zespoły, by znalazły wśród zebranych na arkuszu zasobów odpowiedzi na pytania:

- który z zasobów jest bardzo istotny dla naszej społeczności?
- który z zasobów jest wartościowy, ale nie jest doceniany przez mieszkańców?
- który zasób może zmienić coś w społeczności?

Uczniowie i uczennice powinni zaznaczyć swoje propozycje. Zadanie służy do wstępnej selekcji pomysłów. Wskazane przez grupy zasoby zapisz na tablicy. Następnie niech uczniowie i uczennice wybiorą zasób, którym chcą się zająć, wspólnie podejmując decyzję lub, jeśli nie ma jednomyślności, głosując poprzez

postawienie jednej kropki przy odpowiednim zasobie. W projekcie zajmą się tym, który zbierze największą liczbę kropek.

5. Zakończenie. Na koniec podkreśl, że w tym momencie uczniowie i uczennice znajdują się w przełomowym punkcie programu *Młody Obywatel*: zakończony został etap poznania społeczności lokalnej i rozpoczyna się etap działania na jej rzecz. Koniecznie zachowajcie wszystkie wypracowane materiały. Będą one potrzebne przy organizacji prezentacji wyników badania i rezultatów projektu, która będzie mieć miejsce po zakończeniu realizacji projektu uczniowskiego.

3.5. Zakończenie etapu poznawania społeczności lokalnej

Do tego momentu realizacji projektu:

- **przeprowadziłaś/przeprowadziłeś lekcje** na temat społeczności lokalnej i jej zasobów oraz przedsiębiorczości społecznej;
- **pracowaliście z mapą społeczności lokalnej.** Uczennice i uczniowie uczyli się rozpoznawać w społeczności miejsca istotne z punktu widzenia kapitału społecznego;
- **uczennice i uczniowie zbadali zasoby lokalnej społeczności** – realizując zadania gry *Oficer Dlaczego* poszerzali swoją wiedzę na temat lokalnej społeczności;
- **uczennice i uczniowie wybrali zasób społeczności lokalnej**, którym będą się zajmować w projekcie.

Przechodzimy do drugiego etapu programu *Młody Obywatel* – działań na rzecz społeczności lokalnej.

4

Realizacja projektu uczniowskiego

Po rozpoznaniu zasobów społeczności lokalnej uczniowie decydują, w jaki sposób chcą działać na rzecz wzmocnienia jednego z nich. Jest to etap działania na rzecz społeczności, na którym uczniowie i uczennice będą urzeczywistniać swój pomysł. Poniżej zamieszczamy opis kolejnych kroków, które podejmą. Następnie, w toku publikacji, rozwijamy każdy z nich.

KROK 1. WYBÓR PROJEKTU

Uczniowie i uczennice analizują zamieszczone w publikacji instrukcje projektów, które według nich najlepiej mogą wzmocnić zasób. Następnie decydują się na realizację jednego (lub większej ilości) z nich.

KROK 2. PLANOWANIE DZIAŁAŃ

Po ustaleniu, który projekt zostanie zrealizowany, uczniowie i uczennice wybierają jego cel, ustalają jakie działania należy podjąć, by go osiągnąć i dzielą się zadaniami. Wszystkie ustalenia zostają wpisane w plan działań z harmonogramem.

KROK 3. WYKONANIE ZAPLANOWANYCH DZIAŁAŃ

Uczniowie i uczennice realizują działania wpisane w plan. Spotykają się, żeby omawiać postępy prac. Szukają sojuszników, dokumentują działania i promują je w społeczności.

KROK 4. PUBLICZNA PREZENTACJA REZULTATÓW

Etap działania na rzecz społeczności kończy się prezentacją rezultatów projektu, na którą zaproszeni zostają mieszkańcy. Po prezentacji odbywa się spotkanie uczniów i uczennic z nauczycielem/nauczycielką. W czasie spotkania podsumowane zostają projekt i praca uczniów i uczennic.

4.1. Wybór tematu projektu

W czasie spotkania przypomnij uczniom i uczniom, jaki zasób wybrali, a następnie przedstaw cztery ścieżki oraz propozycje projektów zamieszczone poniżej. Pomóż uczniom i uczniom w podjęciu decyzji, które z nich najlepiej pasują do zasobu i pozwól go wzmocnić. Po wskazaniu kilku projektów rozdaj grupie odpowiednie instrukcje (wszystkie zamieściliśmy w Części V publikacji). Po analizie tekstów pozwól uczniom i uczennicom podjąć ostateczną decyzję. W przypadku dużych grup możesz zaproponować realizację więcej niż jednego projektu.

MŁODY OBYWATEL - LOKALNE DZIAŁANIA UCZNIOWSKIE	
ETAP 1	<p>POZNAJEMY SPOŁECZNOŚĆ LOKALNĄ</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ lekcje; ▶ praca z mapą; ▶ badanie zasobów.
ETAP 2	<p>DZIAŁAMY NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ projekt uczniowski; <ul style="list-style-type: none"> cztery ścieżki: <ul style="list-style-type: none"> - tożsamość lokalna; - sieci informacji; - wolontariat; - przedsiębiorczość społeczna. ▶ prezentacja lokalna.

W ramach ścieżki dotyczącej **tożsamości lokalnej** uczniowie i uczennice mogą wybrać jedną spośród trzech propozycji:

- **wytyczenia i oznaczenia ścieżki edukacyjnej** (pieszej lub rowerowej), podkreślającej znaczenie turystyczno-krajoznawcze regionu. Uczniowie i uczennice zajmują się promocją ścieżki, mogą wydać ulotkę, broszurę, stworzyć stronę internetową lub tablicę informacyjną, którą umieszczą na trasie ścieżki;
- **objęcia opieką wybranego zabytku lub miejsca pamięci** znajdującego się na terenie miejscowości. Uczniowie i uczennice gromadzą informacje, przygotowują wystawę, publikują cenne materiały w prasie lub na stronie internetowej, porządkują lub oznakowują obiekt i informują mieszkańców o jego znaczeniu;
- **stworzenia fotobloga lub bloga miejscowości**, na którym mogą zamieszczać ciekawe informacje na temat miejscowości, zwyczajów i tradycji panujących wśród jej mieszkańców i mieszkanki, wywiady z nimi, relacje z wydarzeń, którymi żyje społeczność lokalna, galerie zdjęć.

Ścieżka **sieci informacji** zawiera następujące możliwości:

- organizacja **debaty publicznej** na wybrany temat, w której wezmą udział mieszkańcy i mieszkanki, lokalne władze oraz zaproszeni eksperci. Temat debaty powinien dotyczyć zagadnienia ważnego dla członków i członkiń danej społeczności (np. miejsce do spędzania czasu wolnego, stan terenów zielonych) i nie powinien mieć charakteru politycznego;
- zaangażowanie w życie społeczności lokalnej na zasadzie **dziennikarstwa obywatelskiego**. Jest to tworzenie przez mieszkańców i mieszkanki informacji na temat danej miejscowości. Opublikowanie materiałów ma na celu interwencję (uprzątnięcie parku, odmalowanie pasów dla pieszych) lub poruszenie ważnego lokalnie tematu. Uczniowie i uczennice mogą wcielić się w rolę dziennikarzy, którzy rozpowszechniają wiarygodne i rzetelne informacje. Przygotowują artykuły i reportaże oraz publikują je w już istniejących (lokalna prasa, serwis internetowy gminy, strona szkoły) lub stworzonych przez siebie kanałach informacji (na blogu, stronie internetowej lub w gazecie szkolnej);
- organizacja **tygodnia tematycznego** poświęconego wybranemu zagadnieniu z zakresu edukacji ekologicznej, obywatelskiej lub kulturalnej. W programie tygodnia powinny znaleźć się różnego rodzaju spotkania, warsztaty, prezentacje lub projekcje w obszarze, który zainteresuje odbiorców nową tematyką (np. tydzień wody, Unii Europejskiej, współzależności globalnych).

W ramach trzeciej ścieżki działania na rzecz wspierania i promowania **wolontariatu** mogą przybrać formę:

- organizacji **wymian międzypokoleniowych**, stwarzania okazji do spotkań osób starszych i młodszych, wspólnego i wzajemnego uczenia się, udziału w inicjatywach kulturalnych (realizacja spektakli teatralnych, spotkań filmowych i plastycznych) lub edukacyjnych (wspólne koła zainteresowań);
- programu pomocy rówieśniczej zbudowanego na zasadzie **banku czasu**. Uczniowie i uczennice, wykorzystując własne talenty, pasje i zdolności, mogą świadczyć sobie wzajemne usługi oparte o wymianę bezgotówkową. Przygotowują specjalną tablicę, na której zamieszczają oferty lub informacje o zapotrzebowaniu na konkretny rodzaj pomocy;
- **kampanii na rzecz zaangażowania społecznego** skierowanej do mieszkańców i mieszanek miejscowości. W ten sposób uczniowie i uczennice mogą zachęcać do: zaangażowania w wolontariat, zakładania nowych stowarzyszeń lub fundacji, uczestnictwa lub startu w wyborach samorządowych, czy też do udzielania pomocy finansowej lub rzeczowej realizowanym na terenie ich miejscowości inicjatywom. Efektem finalnym kampanii może być wydanie ulotki, broszury lub plakatu, organizacja happeningu, dyskusji lub spotkania. Projekt może przyjąć formę wystawy poświęconej osobom angażującym się społecznie w życie społeczności.

W ramach ścieżki **przedsiębiorczość społeczna** można stworzyć własną **spółdzielnię uczniowską**, która może świadczyć usługi innym uczniom i uczennicom albo np. mieszkańcom.

4.2. Tworzenie projektu

Kiedy uczennice i uczniowie ustalili, który z projektów chcą realizować, powinni wybrać jego cel, zebrać dodatkowe informacje potrzebne do działania, a następnie stworzyć plan i harmonogram prac oraz podzielić się zadaniami. Ważne na tym etapie jest także zdobycie sojuszników, którzy ułatwią podejmowanie kolejnych działań, a tym samym osiągnięcie celu.

4.2.1. Cel projektu

Cel to odpowiedź na pytanie: co chcecie zmienić w waszej społeczności? Uczniowie i uczennice powinni wyznaczyć go dla działań, tak aby był konkretny, realny oraz zrozumiały dla wszystkich. Powinien być również na tyle atrakcyjny, aby wzbudzał ciekawość i chęć do działania. Świetnie, gdy określa się czas jego realizacji – to mobilizuje.

Twoją rolą przy wyznaczaniu celu jest pilnowanie, aby uczniowie **nie mylili go z działaniami**. **Cel odpowiada na pytanie, co ma się zmienić dzięki działaniom, nie zaś co chcemy zrobić**. Przykładowe cele: wzrost zainteresowania mieszkańców własną miejscowością, zwiększenie liczby wolontariuszy wśród uczniów naszej szkoły.

4.2.2. Źródła informacji

Aby dobrze zrealizować projekt, uczniowie i uczennice powinni wcześniej zebrać informacje dotyczące konkretnego i wybranego obszaru wymagającego działania. Np. jeśli chcą zorganizować kampanię promującą pracę na rzecz społeczności, powinni dowiedzieć się m.in.: kto z waszej miejscowości ma doświadczenia pracy społecznej, czym ta osoba się zajmowała i dlaczego podjęła się takiej działalności. Do zebrania informacji mogą się przydać:

- przewodniki po regionie i foldery turystyczne;
- opublikowane wspomnienia mieszkańców;
- wywiady z mieszkańcami/mieszkankami, miłośnikami regionu;
- księgi parafialne;
- treść tablic pamiątkowych;
- informacje od ekspertów;
- stare fotografie;
- Internet;
- biblioteka;
- prasa lokalna.

4.2.3. Plan

Po wyznaczeniu celu i zebraniu dodatkowych informacji uczniowie i uczennice przystępują do opracowania własnego planu działań. Dzielą się zadaniami w zespole, przygotowują harmonogram, wybierają moment, kiedy zakończą przedsięwzięcie. Dzieląc zadania pomiędzy członków i członkinie zespołu, starają się wszystkim przypisać zadania, za które będą odpowiedzialni oraz ustalają, kto kogo będzie wspierał, kto komu pomagał. Uczniowie i uczennice wiedzą, że projekt realizowany zespołowo wymaga wzajemnej pomocy w realizacji indywidualnych zadań. Z pomocą nauczycielską przygotowują harmonogram – tabelę, do której wpisują zadania cząstkowe, nazwiska osób odpowiedzialnych i wspierających, a także sposób działania, potrzebne materiały i zasoby oraz terminy.

Przy ustalaniu konkretnych zadań można skorzystać z metody zwanej WBS (ang. *Work Breakdown Structure* – hierarchia struktury zadań), ułatwiającej precyzyjne rozbicie projektu na poszczególne działania i zadania.

Kolejne kroki tej metody to szereg pytań i odpowiedzi, które prowadzą do odpowiedzi tak szczegółowej, że nie da się już jej rozbić na komponenty (pytanie: „Co musi zostać zrobione, aby osiągnąć A?”, gdzie A to cel projektu – odpowiedź: „Aby osiągnąć A, musi być zrobione B”; pytanie: „Co musi być zrobione, aby osiągnąć B?” – odpowiedź: „Aby osiągnąć B, musi być zrobione C” itd.).

Kroki te należy powtórzyć dla każdego sformułowanego celu. Dla każdego zadania podstawowego, czyli takiego, którego nie można już podzielić na mniejsze, musimy określić czas realizacji i zasoby, jakie będą potrzebne do jego wykonania.

Metoda WBS ułatwia nie tylko precyzyjne określenie zadań podstawowych, pozwala także zdefiniować własne zasoby i określić potrzeby dotyczące np. koniecznych sojuszników.

Jak przygotować tabelę z planem działań? Możecie skorzystać z naszego przykładu:

Główne zadania	Działania	Uczniowie odpowiedzialni	Terminy realizacji	Informacja o wykonaniu
Jeśli projekt jest bardziej rozbudowany, warto dodać kolumnę głównych zadań	1. Działania pozwalające zrealizować projekt lub zadanie	Imiona i nazwiska uczniów i uczennic	Termin rozpoczęcia i zakończenia	Informacje podsumowujące wykonanie działania i zadania
	2. Działania pozwalające zrealizować projekt lub zadanie	Imiona i nazwiska uczniów i uczennic	Termin rozpoczęcia i zakończenia	Informacje podsumowujące wykonanie działania i zadania
	3. Działania pozwalające zrealizować projekt lub zadanie	Imiona i nazwiska uczniów i uczennic	Termin rozpoczęcia i zakończenia	Informacje podsumowujące wykonanie działania i zadania

Wypełniona tabela dla jednego z działań projektu *Tydzień tematyczny* powinna wyglądać następująco:

Główne zadania	Działania	Uczennice i uczniowie odpowiedzialni	Terminy realizacji	Informacja o wykonaniu
Pokaz filmu „Święta woda”	1. Uzyskanie kopii filmu i praw do jego pokazywania.	Anna Giziuk, Bartek Obłok	1.03–8.03	Uczennice i uczniowie podjęli współpracę ze szkolnym klubem filmowym, który posiada film.
	2. Ustalenie miejsca i daty pokazu.	Katarzyna Konopacka, Zofia Garwacka	8.03–15.03	Pokaz filmu został zaplanowany na 3.04 w głównej sali domu kultury po uzyskaniu zgody pani dyrektor.
	3. Promocja – stworzenie plakatów i informacji na stronę szkoły, miejscowości, portal społecznościowy. Działania promocyjne.	Wojciech Bąk, Aleksandra Kowalska	15.03–20.03	Plakaty i informacje zostały stworzone przez Wojtka i Anię. Grupa projektowa podjęła się wieszania plakatów.
	4. Stworzenie scenariusza omówienia filmu, osoba otwierająca pokaz i moderująca dyskusję.	Ewa Kreda	15.03–25.03	Scenariusz omówienia został przygotowany przez Ewę i zaakceptowany przez grupę.
	5. Przygotowanie sali przed pokazem.	Adam Łobez, Łukasz Dzieciot	2.04	Sala została przygotowana do pokazu.

Po opracowaniu planu zapytaj uczennice i uczniów, jakie mogą wystąpić trudności i jak im przeciwdziałać? Omówcie możliwe rozwiązania.

4.2.4. Sojusznicy

Sojusznicy to wszystkie osoby, grupy i instytucje, które mogą pomóc uczniom i uczennicom w realizacji projektu. Możliwe, że przydadzą się pozwolenia, wsparcie rzeczowe, a nawet finansowe. Zależnie od tego, jakie działanie jest zaplanowane i jakie są potrzeby z tym związane, zachęć uczniów i uczennice do szukania różnych sojuszników. Każdy z nich może zaoferować innego rodzaju wsparcie.

Spotkaj się z grupą projektową i zastanówcie się, co jest potrzebne do realizacji działań i kto może zapewnić wymagane wsparcie (tabela poniżej). Następnie uczniowie i uczennice powinni przygotować się na spotkanie z potencjalnym sojusznikiem.

Działania	Potencjalny sojusznik
Wydanie zgody na działalność	Dyrektor szkoły, urząd gminy
Pomoc w organizacji spotkania	Pracownicy biblioteki, domu kultury
Transport	Rodzice, właściciel firmy transportowej
Pomoc rzeczowa	Właściciel hurtowni sprzętu sportowego, dom kultury
Pomoc finansowa	Inni uczniowie i uczennice, rodzice, lokalni przedsiębiorcy, urząd gminy
Wsparcie akcji promującej wydarzenie	Właściciel drukarni, urząd gminy

4.3. Wykonanie zaplanowanych działań

W czasie realizacji każdego z działań przypominaj uczniom i uczennicom o potrzebie współpracy w zespole – mimo, że za każdą rzecz odpowiedzialna jest jedna osoba, to wszyscy powinni sobie nawzajem pomagać.

Na wspólnym spotkaniu sprawdźcie, czy uczniowie i uczennice mają wszystko, czego potrzebują do realizacji projektu. Jeśli nie, zastanówcie się, jak możecie to zdobyć. Warto wykorzystać w tym celu stworzoną wcześniej tabelę z planem działań – kto był za co odpowiedzialny i w jakim terminie dana rzecz miała się wydarzyć. Uczennice i uczniowie powinni wtedy sprawdzić:

- czy zadania są wykonywane terminowo?
- co udało im się zrobić do tej pory?
- jakie są kolejne działania, które trzeba podjąć?
- czy trzeba zmodyfikować plan działań?

W czasie realizacji projektu na pewno pojawią się trudności i problemy. Bardzo ważne jest więc, aby regularnie spotykać się i rozmawiać o tym, co się dzieje w projekcie. Na spotkaniach, w których ty też będziesz brać udział, warto, aby każdy uczestnik i uczestniczka podzielił/a się swoim doświadczeniem. Co jemu/jej ostatnio udało się zrobić dla projektu oraz z czym ma problem. Nagrońdźcie braćmi wszelkie sukcesy i wspólnie zastanówcie się nad tym, jak ominąć napotkane trudności. Doceniaj uczniów i uczennice za realizację nawet małych działań.

Przypominaj także o potrzebie dokumentowania pracy nad projektem – zdjęcia czy filmy mogą wzbogacić prezentację lokalną i mogą być też doskonałą wizytówką działań. Można ich używać przy promocji akcji, szukaniu sojuszników, wysyłaniu informacji do mediów, organizowaniu prezentacji kończącej projekt. Fotografie to świetny sposób dokumentacji zmian, jakie zaszły.

Zaznacz także potrzebę promocji działań uczniów i uczennic. Artykuł w lokalnej gazecie może być dobrym narzędziem. Informacje, które powinny znaleźć się w notce prasowej o przygotowywanym wydarzeniu to:

- krótka informacja o projekcie – na czym polega?
- kto organizuje, kto bierze/brał udział w projekcie?
- informacje dotyczące przebiegu i miejsca wydarzenia, z wyszczególnieniem najbardziej medialnych działań;
- informacje o motywach pracy: dlaczego ten problem wydał się uczniom i uczennicom ważny, co chcieli osiągnąć?
- kto wspiera grupę w realizacji projektu?
- informacje o grupie i dotychczasowej działalności.

4.4. Kryteria dobrych projektów w programie *Młody Obywatel*

Projekt nie jest celem samym w sobie – ma służyć rozwojowi wiedzy i umiejętności uczniów i uczennic oraz zmianie w społeczności. W czasie jego realizacji warto wspólnie zastanawiać się nad tym, co można zrobić lepiej. Poniżej zamieszczamy listę inspirujących wskazówek, które bazują na doświadczeniach realizacji projektów lokalnych.

Kryteria dobrych projektów:

- **Dzięki projektowi w społeczności lokalnej zajdzie realna zmiana.**
Oznacza to, że coś zmieni się na lepsze w waszej społeczności i odczują to mieszkańcy, a projekt tym samym będzie skuteczny. W przypadku Młodego Obywatela chodzi o wzmocnienie jednego z lokalnych zasobów, np. mieszkańcy zaczną interesować się stanem zabytków w waszej miejscowości.
- **Uczniowie i uczennice poznają swoją społeczność lokalną.**
Pomoże to im w przyszłości samodzielnie podejmować działania, a także dostrzec ludzi aktywnych w swoim najbliższym otoczeniu, np. będą znali osobiście lidera lokalnego stowarzyszenia.
- **W działania zaangażują się też uczniowie i uczennice spoza grupy projektowej.**
W ten sposób większa liczba uczniów i uczennic doświadczy realizacji konkretnego działania na rzecz społeczności i przekona się o własnym wpływie na otoczenie, np. realizatorzy projektu zaproszą innych uczniów i uczennice do przejścia oznakowaną ścieżką tematyczną.
- **Grupa projektowa będzie działać do końca prezentacji projektu.**
Aby grupa mogła cieszyć się sukcesem, ważne jest przejście wszystkich kroków projektu, łącznie z prezentacją. Dzięki temu jej członkinie i członkowie nauczą się najwięcej.

- **Rezultat projektu będzie wykorzystywany w kolejnym roku szkolnym.**
Jeżeli projekt był skuteczny, warto go kontynuować. Może to wpłynąć na rozwój aktywnych postaw wśród uczniów i uczennic. Rezultatem projektu jest np. ścieżka edukacyjna, przewodnik, fotoblog, wnioski z debaty, bank czasu, materiały z kampanii.
- **Projekt rozwinię u uczniów i uczennic pewność siebie i ułatwi im nawiązywanie kontaktów z dorosłymi i rówieśnikami poza szkołą.**
- **Realizując projekty uczniowie i uczennice nauczą się pracować w zespołach bez bezpośredniego nadzoru nauczycielskiego.**
W obu przypadkach pomoże to podejmować uczniom i uczennicom samodzielnie działania w przyszłości.

4.5. Publiczna prezentacja rezultatów projektu

Dzięki prezentacji grupa projektowa będzie mogła pokazać wyniki swoich badań oraz propozycje wzmocnienia zasobów. Ważne jest także zaprezentowanie rezultatów projektu mieszkańcom i mieszkańcom oraz przekonanie ich o potrzebie kontynuacji przeprowadzonych działań.

Przed prezentacją uczennice i uczniowie powinni:

- uporządkować zebrane informacje i zastanowić się, jaka jest najlepsza forma ich przekazania;
- przeprowadzić selekcję zebranych informacji, wybierając tylko najbardziej odpowiednie do prezentacji;
- zaprosić sojuszników, rodziców, zainteresowanych mieszkańców i mieszkanki oraz władze lokalne.

Pomóż grupie zdecydować, jaką formę będzie miała publiczna prezentacja projektu. Czy będzie się odbywać w trakcie większego wydarzenia, na przykład święta szkoły lub specjalnie zorganizowanego festiwalu projektów? Czy będzie to wydarzenie wewnątrzszkolne z udziałem zaproszonych gości? Publiczne przedstawienie efektów projektu nie musi być wydarzeniem ogólnoszkolnym, kiedy pokazywane są prace wielu zespołów. Może dotyczyć tylko jednego lub kilku wybranych projektów.

Przedstaw uczniom i uczennicom formy prezentacji zgromadzonego materiału i sposobu opisanie działań. Mogą to być:

- album ilustrowany zdjęciami, wykresami, szkicami, mapkami, relacjami pisemnymi;
- plakat lub seria plakatów, collage, inna forma plastyczna;
- broszura, ulotka, gazetka;

- prezentacja doświadczenia przygotowanego i wykonanego przez uczennice i uczniów;
- raport z przeprowadzonego badania;
- prezentacja multimedialna, strona internetowa;
- model zjawiska, makieta z opisem;
- relacja z publicznej debaty;
- przedstawienie teatralne, inscenizacja.

Uczennice i uczniowie powinni także stworzyć listę gości, przygotować zaproszenia i je rozesłać. Możesz, jako opiekun/opiekunka grupy, zadzwonić do szczególnie ważnego gościa i sprawdzić, czy przyjął zaproszenie.

W trakcie prezentacji możesz przywitać i pożegnać wszystkich zgromadzonych oraz podziękować uczniom i uczennicom za wysiłek, a odpowiednim osobom za wsparcie.

Po zakończeniu prezentacji poproś, żeby efekty pracy zespołu były:

powszechnie dostępne (np. w bibliotece, na stronie internetowej, na korytarzu szkolnym);

nagłośnione (np. w lokalnych mediach);

zarchiwizowane (np. w formie fotograficznej, filmowej, elektronicznej lub chociażby w postaci zapisu w szkolnej kronice).

4.6. Podsumowanie projektu

W czasie realizacji projektu uczniowie i uczennice mieli szansę nauczyć się współpracy, poznać nowych ludzi, sprawdzić się w nowych sytuacjach i zdobyć umiejętność realizacji projektu – od planowania po wykonywanie działań i ich prezentację. Zwrócenie uwagi mieszkańców na to, jak wykorzystują zasoby społeczności lokalnej, stanowi wartościowy wkład projektu w rozwój lokalny.

Po prezentacji lokalnej spotkaj się z uczniami i uczennicami, by podsumować projekt. Pogratuluj im i wymień działania, które realizowali. Przypomnij też cel projektu. Sprawdźcie, czy został osiągnięty. Poproś uczennice i uczniów, żeby wymienili rezultaty ich projektu. Skorzystajcie z karty oceny projektu zamieszczonej w Materiałach pomocniczych.

Aby uczennice i uczniowie dowiedzieli się, czego nauczyli się dzięki uczestnictwu w programie, poproś ich o zapisanie odpowiedzi na następujące pytania:

- Co mi się udało?
- Co mi się nie udało?
- Dlaczego nie wszystko mi się udało?
- Co mogłabym/mógłbym poprawić kolejnym razem?
- Co zrobiłabym/zrobiłbym inaczej?
- Czego się nauczyłam/nauczyłem dzięki udziałowi w projekcie?

5

Instrukcje do projektów

Ważnym etapem uczestnictwa w programie edukacyjnym *Młody Obywatel* jest działanie na rzecz społeczności. Przed spotkaniem, w czasie którego uczniowie i uczennice wybiorą ostatecznie tematykę projektu, skseruj odpowiednie instrukcje. Przygotowane zostały, by uczennice i uczniowie sprawnie zaplanowali projekt i zobaczyli, że małe działania składają się na większy rezultat. Wszystkie zaproponowane projekty koncentrują się na zasobach społeczności, wzmacniając je w czterech ścieżkach tematycznych: **tożsamość lokalna**, **sieci informacji**, **wolontariat** i **przedsiębiorczość społeczna**. Rozszerzone wersje instrukcji znajdują się na stronie www.ceo.org.pl.

5.1.1. ŚCIEŻKA I – TOŻSAMOŚĆ LOKALNA

PROJEKT I: Ścieżka edukacyjna

Przedmiotem tego projektu może być zaplanowanie trasy wycieczki, podczas której poznacie historię, zabytki przyrody i architektury okolicy, a następnie wykonacie mini przewodnik.

Instrukcja

Dokładną instrukcję znajdziecie na stronie programu *Młody Obywatel*. Więcej przykładów na stronie programu *Aktywni z natury* http://www.ceo.org.pl/portal/b_ozn

1. Określcie przestrzeń. Zaplanujcie orientacyjny obszar, na którym chcecie utworzyć trasę pieszą lub rowerową. Zastanówcie się, czy poza wskazanym terenem (i w jakiej odległości) znajdują się miejsca warte zobaczenia i opisanie.

2. Wybierzcie temat. Zastanówcie się, czy zamierzacie rozwijać trasę wokół konkretnego tematu, np. drzew lub ptaków, czy też wokół szerszego obszaru tematycznego – tak, by zaprezentować walory przyrodniczo – krajoznawcze regionu.

3. Zbierzcie informacje. Odnajdźcie najciekawsze obiekty lub opowiadania, zgodnie z wybranym przez was tematem i zaproponujcie miejsca, które powinny się znaleźć na trasie jako przystanki.

4. Stwórzcie listę przystanków. Wybierzcie miejsca warte zobaczenia i opisanie. Zaplanujcie przystanki na trasie.

5. Pogłębcie wiedzę. Zgromadźcie informacje na podstawie analizy przewodników, prasy, Internetu i przeprowadźcie wywiady z mieszkańcami i mieszkankami.

6. Oznakujcie trasę wycieczki. Zaplanujcie wykonanie tablic informacyjnych z mapą prezentującą całość trasy. Skonsultujcie możliwości wytyczenia jej przebiegu oraz odpowiedniego oznakowania.

7. Informujcie i promujcie. Promujcie trasę wśród mieszkank i mieszkańców oraz turystów. Skorzystajcie w tym celu z pomocy innych instytucji – np. samorządu. Możecie wydrukować ulotki lub stworzyć stronę internetową trasy.

Dokładną instrukcję znajdziecie na stronie programu *Młody Obywatel*. Więcej przykładów na stronie programu *Aktywni z natury* http://www.ceo.org.pl/portal/b_ozn

PROJEKT II: Opieka nad zabytkiem lub miejscem pamięci

Projekt polega na objęciu opieką wybranego zabytku lub miejsca pamięci, ważnego dla mieszkańców, będącego elementem lokalnej tożsamości. Opieka polega na zebraniu informacji na temat wybranego obiektu, jego uprzątnięciu oraz poinformowaniu lokalnej społeczności o jego historii i znaczeniu.

Instrukcja

1. Zgromadźcie informacje. W poszukiwaniu informacji o zabytkach i miejscach pamięci w waszej okolicy zajrzyjcie do prasy, Internetu, przewodników turystycznych, pytajcie mieszkańców.

2. Zorganizujcie wystawę. Wykorzystajcie w tym celu informacje o zabytkach i miejscach pamięci zebrane wcześniej.

3. Starajcie się wypromować zebrane informacje. Zorientujcie się, czy lokalna prasa nie chciałaby ich opublikować. Jeżeli istnieje strona internetowa waszej miejscowości, możecie dowiedzieć się, czy nie byłoby możliwości umieszczenia tam wypracowanych przez was materiałów. Pamiętajcie, że możecie stworzyć własną stronę internetową, fotobloga lub publikować w szkolnej gazecie.

4. Wybierzcie jedno miejsce do opieki. Przy wyborze weźcie pod uwagę, jakie działania moglibyście podjąć, by wybrane przez was miejsce pamięci lepiej wyglądało, było wyraźniej oznakowane.

5. Udajcie się do miejsca, które wybraliście do opieki. Zastanówcie się, co należałoby zrobić w pierwszej kolejności, jakie działania będą mieć charakter jednorazowy, a jakie bardziej długotrwały.

6. Zorganizujcie uroczystość adopcji. Pozwoli wam to zwrócić na wybrane miejsce uwagę społeczności.

7. Wybierzcie sposób opieki. Zastanówcie się, czy chcecie pracować w grupie, czy wolicie wytyczyć dyżury opieki nad miejscem pamięci dla każdego z was.

8. Przejdźcie do działania. Postępujcie według ustalonego wcześniej harmonogramu.

9. Stwórzcie dokumentację swojej pracy. Możecie sfotografować miejsce pamięci przed rozpoczęciem waszej opieki nad nim, a następnie pokazać, jak się ono zmieniało pod wpływem waszej pracy.

Dokładną instrukcję znajdziecie na stronie programu *Młody Obywatel*. Więcej przykładów na stronie programu *Ślady przeszłości* <http://www.ceo.org.pl/portal/slady>

PROJEKT III: Fotoblog miejscowości

Stwórzcie fotoblog (lub zwykły blog), na którym będziecie zamieszczać informacje o ciekawych miejscach, tradycjach i zwyczajach, historii i teraźniejszości waszej miejscowości. Odnajdujcie je i sami róbcie zdjęcia, przeprowadzajcie wywiady z mieszkańcami, poszukujcie ciekawostek, wspomnień.

Instrukcja

Dokładną instrukcję znajdziecie na stronie programu *Młody Obywatel*. Więcej przykładów na stronie programu *Szkoła z klasą* <http://www.ceo.org.pl/portal/szkolazklaszazero>

1. Zbierzcie informacje. Informacji o zwyczajach lokalnych, przepisach czy zawodach charakterystycznych dla waszego regionu możecie szukać w Internecie, bibliotece, w przewodnikach po regionie.

2. Pytajcie członków społeczności. Przy poszukiwaniu opisów czy starych zdjęć waszej miejscowości, skontaktujcie się z rodziną, sąsiadami, znajomymi. Ciekawym doświadczeniem może być również rozmowa z nimi na temat zwyczajów, jakie sami praktykują lub o jakich słyszeli.

3. Przeprowadzajcie wywiady. Podczas wywiadów z członkami i członkiniami waszej miejscowości możecie zebrać cenne informacje do waszego fotobloga.

4. Przygotujcie się zawczasu do przeprowadzenia wywiadów. Przygotujcie sprzęt, wybierzcie temat wywiadu i miejsce, w którym będziecie go przeprowadzać.

5. W trakcie wywiadu. Pamiętajcie, że najpierw należy się przedstawić, potem poinformować o celu wywiadu. Rozmowę można zacząć od tematów mniej istotnych. Dopiero po tego rodzaju krótkim wprowadzeniu, można i należy zadać pierwsze przygotowane pytanie. Nie wolno sugerować odpowiedzi. Ani przekonywać. Celem wywiadu nie jest przecież przekonanie do własnych racji, tylko uzyskanie wiedzy o czyichś poglądach.

6. Po wywiadzie. Spiszcie nagrany wywiad i spróbujcie zastanowić się nad odpowiedziami waszego rozmówcy. Ułatwi to wam późniejsze pisanie.

7. Wykonajcie własną bazę zdjęć. Wyruszcie w teren i sfotografujcie miejsca, które chcielibyście umieścić na swoim fotoblogu.

5.1.2. ŚCIEŻKA II – SIECI INFORMACJI

PROJEKT I: Publiczna debata

Projekt polega na organizacji debaty z udziałem mieszkańców i mieszkanek, przedstawicieli władz samorządowych oraz ekspertów w danej dziedzinie pochodzących z waszej miejscowości. W ten sposób, usprawnicie obieg informacji, umożliwicie wymianę poglądów i szukanie rozwiązań w wybranym przez was temacie.

Instrukcja

1. Wybierzcie temat debaty. Postawcie sobie pytanie, jak dla was powinna wyglądać wasza miejscowość – miejsce idealne do życia? Porozmawiajcie, dlaczego wasza miejscowość nie jest idealna? Czego brakuje?

2. Pomyślcie o informacjach do prezentacji. Jakie informacje są konieczne do przygotowania prezentacji na debatę na wybrany przez was temat? Spiszcie wszystkie odpowiedzi na kartkach.

3. Wykorzystajcie metody badawcze do zdobycia informacji. Te metody to: wywiad (zasady właściwego zadawania pytań); obserwacja; analiza danych zastanych (w tym analiza fotografii); sondaż (nie polecamy jednak takich sztywnych form); mapy (mapa zasobów lokalnych, emocjonalna mapa miasta); mapa problemów; hydepark.

4. Ustalcie program debaty. Przykładowo: rozpoczęcie – przywitanie gości – władz, dyrektorów, nauczycielek, uczestników, prelegentek, przedstawienie przebiegu debaty; rozwinięcie – prezentacje – to, co zdiagnozowaliście oraz rekomendacje zmian, wypowiedzi ekspertów, wypowiedzi władz, wypowiedzi uczniów i uczennic, pytania z sali, pytania mediów; zakończenie – podsumowanie, podziękowanie za uczestnictwo w debacie, pożegnanie.

5. Stwórzcie harmonogram. Plan działania umożliwi wam ustalenie, kto za co odpowiada i kiedy to robi.

6. Zróbcie stymulację. Przed właściwą debatą spróbujcie odegrać ją we własnym gronie.

Dokładną instrukcję znajdziecie na stronie programu *Młody Obywatel*. Więcej przykładów na stronie internetowej projektu *Dwadzieścia lat wspólnie* – dobry początek http://www.ceo.org.pl/portal/b_20lat

PROJEKT II: Dziennikarstwo obywatelskie

To forma zaangażowania zwykłych obywateli w życie społeczne. Zbieranie, przetwarzanie, opracowywanie informacji przez dziennikarzy – amatorów, którzy chcą przyczynić się do rozpowszechniania niezależnych, wiarygodnych i rzetelnych informacji. Wzmocnijcie obieg informacji w waszej miejscowości.

Dokładna instrukcja znajduje się na stronie programu *Młody Obywatel*. Więcej informacji i przykładów na stronie programu *Aktywista* http://www.ceo.org.pl/portal/b_aktywista

Instrukcja

1. Wybierzcie zagadnienie. Spójrzcie na waszą społeczność – co chcielibyście, aby powstało, bo widzicie taką potrzebę? Co istnieje w społeczności, a mogłoby funkcjonować lepiej? Możecie skupić się na zachowaniu ludzi, na miejscach, na życiu codziennym waszej miejscowości.

2. Zbierzcie informacje. Możecie ich szukać w mediach (prasa, radio, telewizja), Internecie. Pytajcie też ekspertów z danej dziedziny, rozmawiajcie z ludźmi z waszej społeczności.

3. Zobaczcie na własne oczy. Umówcie się na wizytę i odwiedźcie miejsca, w których tworzona jest informacja. Zobaczcie, jak pracują dziennikarze.

4. Ćwiczcie. Dowiedzcie się, jak działają narzędzia, z którymi będziecie musieli pracować: dyktafon, kamera, aparat fotograficzny.

5. Analizujcie teksty. Zróbcie zajęcia z analizy tekstów prasowych. Poznajcie różne formy dziennikarskie. Nie ograniczajcie się tylko do prasy. Zobaczcie, co jest w Internecie.

6. Stwórzcie własny przekaz dziennikarski. Możecie pisać artykuły do gazet – do wydania lokalnego, szkolnej gazetki, pisma młodzieżowego czy jako dodatek do lokalnej prasy. Możecie przygotowywać reportaże i zamieścić je w Internecie, stworzyć radio internetowe, nagrywać materiały i zamieszczać je na YouTube.

7. Zastanówcie się, jakie media możecie stworzyć sami. Bloga, stronę internetową, radio szkolne/internetowe, gazetkę szkolną lub internetowy program telewizyjny.

8. Poinformujcie ludzi o swoim materiale. Postarajcie się, by zebrany przez was materiał dotarł do jak największej liczby osób.

PROJEKT III: Organizacja tygodnia tematycznego

Tydzień społeczny to trwający przynajmniej kilka dni cykl imprez kulturalnych i edukacyjnych poświęconych promocji wybranego zagadnienia. Program tygodnia może się składać z różnego typu wydarzeń: spotkań z gośćmi, wykładów i warsztatów, projekcji filmów lub spektakli teatralnych, debat i dyskusji, a także wystaw i prezentacji.

Instrukcja

1. Wybierzcie temat. Na początku powinniście się zastanowić i zdecydować, co będzie tematem organizowanego tygodnia. Powinien on dotyczyć ważnego, wybranego fragmentu życia społecznego lub aktualnie dyskutowanego publicznie problemu.

2. Ułóżcie program. Pamiętajcie, że powinien on być możliwie najbardziej atrakcyjny i różnorodny, powinien posiadać ciekawą formę.

3. Zaplanujcie poszczególne wydarzenia. Zastanówcie się, jakiego rodzaju zasoby (sprzęt, pomieszczenia, materiały) będą wam potrzebne przy organizacji każdego z wydarzeń. Zaplanujcie swoją pracę tak, by każdy był za coś odpowiedzialny.

4. Zaproszcie gości. Zarówno bohaterów poszczególnych punktów programu (wykładowców, osoby prowadzące warsztaty, specjalistki w danej dziedzinie) jak i liderów lokalnych społeczności, by również do nich dotarła wiedza o omawianym przez was problemie.

5. Zajmijcie się promocją. Nagłośnijcie swój tydzień tematyczny tak, aby zachęcić jak największą liczbę osób do uczestnictwa.

6. Pozyskajcie partnerów. Szukajcie szczególnie wśród instytucji kulturalnych i edukacyjnych zajmujących się tematyką, którą wybraliście.

Dokładną instrukcję znajdziecie na stronie programu *Młody Obywatel*. Więcej przykładów na stronie internetowej programu *Patrz i zmieniaj* <http://www.ceo.org.pl/portal/patrz>

5.1.3. ŚCIEŻKA III - WOLONTARIAT

PROJEKT I: Wymiana międzypokoleniowa

Warto spotkać młodych i starszych, aby przełamywać stereotypy, konfrontować różne spojrzenia, wymieniać się wiedzą i umiejętnościami i wspierać nawzajem w tych obszarach, gdzie młodzi i starsi mogą się uzupełniać. Brzmi to może banalnie, ale tym bardziej warto to sprawdzić w praktyce.

Instrukcja

Dokładną instrukcję znajdziecie na stronie programu *Młody Obywatel*. Materiał przygotowany przez Centrum Wolontariatu w Warszawie <http://www.wolontariat.org.pl/>

1. Wybierzcie uczestników i uczestniczki. Zastanówcie się, do kogo konkretnie wasza propozycja jest skierowana? Jakich cech czy umiejętności oczekujecie od uczestników i uczestniczek? Nawiążcie z nimi kontakt.

2. Zaplanujcie wspólne działania. Spotkajcie się z wszystkimi uczestniczkami i uczestnikami. Zdecydujcie, jakiego typu działania chcecie wspólnie podjąć. Pamiętajcie, żeby zaplanowane działania były tak samo interesujące dla was, jak dla seniorów i seniorek!

3. Pracujcie warsztatowo. Najważniejszym celem projektów międzypokoleniowych jest budowanie relacji między ludźmi, wzbudzanie pozytywnych emocji wśród uczestników i uczestniczek. Dlatego też najlepszą formą pracy są systematyczne działania warsztatowe, w małych grupach. Ustalcie ich czas.

4. Zachęćcie innych do udziału. Gdy już zastanowicie się, do kogo wasza propozycja jest skierowana, spróbujcie pozyskać uczestników i uczestniczki waszego projektu. Wyjaśnijcie, na czym on polega, jakie płyną z niego korzyści.

5. Monitorujcie działania. Sprawdzajcie na bieżąco, jak realizowany jest plan w waszej grupie. Starajcie się to robić wspólnie. Wymiana uwag w grupie pozwoli wam lepiej się zrozumieć i zorganizować wspólną pracę.

6. Podsumujcie wyniki pracy. Warto pokazać owoce waszej pracy innym. Na końcu projektu zorganizujcie wspólną wystawę, napiszcie artykuł do lokalnej prasy, przygotujcie pokaz dla wszystkich uczestników i uczestniczek. Możliwości jest wiele. Wybór należy do was. Ważne jest, aby zdecydować wspólnie.

7. Zadbajcie o kontakty po zakończeniu projektu. Pamiętajcie, że nowo zawarte znajomości nie muszą się kończyć wraz z zakończeniem projektu. Może razem z seniorkami i seniorami znajdziecie inne pole wspólnego działania, do czego gorąco was zachęcamy!

PROJEKT II: Pomoc rówieśnicza

Bank czasu to sposób wymiany usług i umiejętności, w którym walutą jest czas, nie pieniądze. Członkowie banku udzielają sobie wsparcia i korzystają z wzajemnej pomocy, dzieląc się swoim talentem i możliwościami.

Instrukcja

1. Starajcie się zachęcić innych do uczestnictwa. Możecie za pomocą ulotek, informacji w lokalnej gazecie, rozmów z rówieśnikami, rodziną, sąsiadkami zachęcać do udziału w banku czasu.

2. Kto może uczestniczyć w banku czasu. Każdy może zostać członkiem/członkinią banku czasu, bo każdy ma coś do zaoferowania.

3. Jakie usługi można wymieniać. Możliwości są praktycznie nieograniczone. Tak naprawdę, cokolwiek wymyślisz lub cokolwiek potrzebujesz, może stać się usługą wymiany dostępną w ramach banku czasu.

4. Wartość przepracowanej godziny. Każda godzina pracy jest warta tyle samo, niezależnie od różnej ceny rynkowej poszczególnych usług.

5. Jak działa bank czasu?

1. Uczestnicy i uczestniczki banku czasu, zapisując się, zgłaszają, jakie usługi mogą zaoferować lub jakie chcą przyjąć. *Przykład: Pani Basia może ugotować pierogi, a potrzebuje kogoś do mycia okien. Janek jest silny i potrafi myć okna, potrzebuje kogoś, kto pomoże mu w nauce angielskiego. Kasia może uczyć angielskiego, a bardzo lubi domowe obiady.*
2. Koordynator/ka kontaktuje osobę, która zaoferowała daną usługę, z osobą, która zgłosiła na tę samą usługę zapotrzebowanie. Dochodzi do „transakcji”. *Przykład: Janek myje okna w mieszkaniu pani Basi.*
3. Podczas „transakcji” osoba świadcząca usługę „zarabia” godziny, za które następnie może otrzymać usługi, na które sama zgłosiła zapotrzebowanie. *Przykład: Janek mył okna u pani Basi przez 2 godziny, tyle więc zarobił. Korzysta z lekcji angielskiego oferowanych przez Kasię.*
4. Osoba, która skorzystała z usługi, odpracowuje pobrane godziny. *Przykład: Pani Basia, której Janek umył okna, lepi pierogi dla Kasi.*

Dokładna instrukcja na stronie programu *Młody Obywatel*. Informacje na podstawie materiałów Centrum Inicjatyw Lokalnych „Wrzeciono” <http://cilwrzeciono.org.pl/>

PROJEKT III: Kampania na rzecz zaangażowania społecznego

Celem projektu jest przeprowadzenie kampanii społecznej zachęcającej członków i członkinie społeczności lokalnej do aktywnego zaangażowania się w jej sprawy. Ważnym elementem kampanii powinno być przygotowanie wystawy sylwetek i biografii liderów społeczności lokalnej, osób w różny sposób zaangażowanych w życie społeczności.

Instrukcja

1. Zastanówcie się, do czego chcecie zachęcać innych. Czy chcecie zachęcić do zaangażowania się w wolontariat, do zakładania nowych stowarzyszeń i fundacji, do uczestnictwa lub startu w wyborach do organów samorządu terytorialnego, do wspierania finansowego lokalnych inicjatyw i organizacji, do **zainteresowania** aktualnymi problemami i sprawami, którymi żyje społeczność lokalna.

2. Wybierzcie narzędzia. Możecie przygotować projekt oraz wydać ulotkę, broszurę lub plakat informujący o możliwościach społecznego zaangażowania. Inną formą jest np. krótki filmik promujący działania społeczne, który warto zamieścić w szeroko dostępnych serwisach (YouTube) lub stronach internetowych (szkoły, gminy).

3. Poszukajcie partnerów do pomocy. Spróbujcie zaprosić do współpracy przedstawicieli lokalnych mediów, dziennikarzy, organizacje pozarządowe – wszystkich, którzy mogą być zainteresowani informowaniem o waszej kampanii.

4. Zorganizujcie wystawę. Podstawą organizowanej wystawy powinny być wywiady z różnymi osobami aktywnie zaangażowanymi w życie społeczności lokalnej. Zadbajcie o różnorodność grupy osób, z którymi chcecie przeprowadzić badanie oraz ciekawą formę wystawy.

5. Zapytajcie osób, z którymi przeprowadzaliście wywiady, co myślą o kampanii.

5.1.4. ŚCIEŻKA IV – PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA

PROJEKT I: Spółdzielnia uczniowska

W ramach projektu uczniowie i uczennice mogą podjąć praktyczne działania z zakresu przedsiębiorczości społecznej poprzez utworzenie na terenie szkoły spółdzielni uczniowskiej i świadczyć usługi na rzecz szkoły lub społeczności. Wypracowany zysk musi być przeznaczany na cele wskazane w statucie szkoły (np. organizacja wycieczek, zakup podręczników szkolnych).

Instrukcja

1. Pomysł na działalność. Jeżeli chcecie działać na polu przedsiębiorczości społecznej, zbierzcie się i, z wykorzystaniem burzy mózgów, wymyślcie, co może produkować lub jakie usługi może świadczyć wasza spółdzielnia.

2. Uzyskanie zgody, dostosowanie statutu szkoły. Znajdźcie nauczycielkę lub nauczyciela, który zgodzi się przejąć opiekę nad spółdzielnią (oficjalnej zgody udziela rada pedagogiczna) oraz uzyskajcie odpowiednie zezwolenia od władz szkoły. Po pierwsze, w statucie szkoły powinien znaleźć się zapis, że na jej terenie działa spółdzielnia uczniowska. Po drugie, na założenie spółdzielni zgodę powinna wydać Rada Szkoły (lub, jeśli jej nie ma, Rada Pedagogiczna) na wniosek jej Dyrektora.

3. Zebranie potencjalnych członków i członkiń oraz opracowanie projektu statutu. Wspólnie z opiekunem/opiekunką zbierzcie grupę co najmniej 10 uczennic i uczniów, którzy są zainteresowani członkostwem w spółdzielni uczniowskiej. Sporządźcie listę przyszłych członków i członkiń oraz rozpocznijcie pracę nad statutem spółdzielni uczniowskiej. To główny dokument określający zasady jej funkcjonowania. Wcześniej zapoznajcie się ze statutami innych spółdzielni uczniowskich, które można znaleźć np. w Internecie.

Statut powinien określać m.in. nazwę spółdzielni uczniowskiej, jej siedzibę, przedmiot działalności oraz czas trwania (o ile zamierzacie ją założyć na czas określony), wysokość wpisowego oraz wysokość i ilość udziałów (mogą to być kwoty symboliczne), które będą musieli wnieść przyszli członkowie i członkiń; a także terminy wnoszenia i zwrotu udziałów, prawa i obowiązki członków i członkiń spółdzielni, zasady i sposób wyboru organów spółdzielni, zasady zwoływania walnych zgromadzeń członków i członkiń spółdzielni oraz sposób podejmowania uchwał.

4. Organizacja zebrania założycielskiego. W zebraniu założycielskim powinni uczestniczyć wszyscy przyszli członkowie i członkinie spółdzielni.

Program spotkania powinien zawierać: omówienie statutu spółdzielni, głosowanie nad jego przyjęciem (później statut spółdzielni uczniowskiej musi zostać również zatwierdzony przez Radę Pedagogiczną), wybory władz spółdzielni, tj. członków i członkiń Zarządu i Rady Nadzorczej (będą oni odpowiadać za bieżące zarządzanie spółdzielnią) oraz zatwierdzenie ramowego planu pracy spółdzielni uczniowskiej na bieżący rok.

Co ważne, spółdzielnia uczniowska nie ma osobowości prawnej, w związku z tym nie podlega rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym.

5. Rozpoczęcie działalności. Wszystkie działania podejmowane przez spółdzielnię muszą być zgodne z jej statutem. Z założenia celem spółdzielni powinno być promowanie w szkole idei spółdzielczości, rozwijanie wśród jej członków i członkiń zaradności i przedsiębiorczości, a także postaw obywatelskich.

Przedmiotem działalności spółdzielni uczniowskiej może być m.in.:

- wywarzanie oraz sprzedaż artykułów potrzebnych uczniom, uczennicom i osobom zatrudnionym w szkole;
- świadczenie usług na rzecz szkoły lub innych instytucji i osób;
- uprawa roślin;
- hodowla zwierząt;
- zbieranie runa leśnego;
- zbiórka i sprzedaż surowców wtórnych;
- wytwarzanie i sprzedaż twórczości artystycznej i rękodzieła uczniów, uczennic i innych członków i członkiń spółdzielni;
- organizacja imprez kulturalnych, turystycznych i sportowych.

Pod opieką i we współpracy z bankiem spółdzielczym lub spółdzielczą kasą oszczędnościowo-pożyczkową wasza spółdzielnia uczniowska może prowadzić szkolną kasę oszczędności. W takim przypadku potrzebna będzie dodatkowa umowa podpisana przez dyrekcję szkoły i wybranej przez was instytucji, w której to określone zostaną warunki współpracy oraz sposób prowadzenia kasy.

Działalność spółdzielni uczniowskiej jest formą wewnętrznej działalności szkoły (może również działać jako agenda samorządu uczniowskiego), w związku z tym nie ma ona obowiązku płacenia podatków ani rozliczania się z Urzędem Skarbowym. Księgowość prowadzona jest na podstawie ewidencjonowania podstawowych zdarzeń gospodarczych (np. zakup, sprzedaż). Środki finansowe przeznaczone na działalność spółdzielni można np. przekazywać za pośrednictwem

Rady Rodziców, zaś wypracowany przez nią zysk musi być przeznaczany na cele wskazane w statucie waszej szkoły (np. organizacja wycieczek, zakup podręczników szkolnych).

6. Pozyskanie partnerów. Informacja i promocja w społeczności lokalnej. Postarajcie się o wsparcie ze strony np. władz lokalnych lub działającej w waszej miejscowości spółdzielni dorosłych. Patronat nad waszą spółdzielnią może objąć bank spółdzielczy, Spółdzielnia Spożywców „SPOŁEM”. Taka pomoc może mieć formę wsparcia finansowego, rzeczowego (przekazanie sprzętu lub wyposażenia), pomocy szkoleniowej w zakresie prowadzenia spółdzielni lub też ustalenia promocyjnych cen na zakupywane przez was towary.

O powstaniu spółdzielni uczniowskiej powinniście również poinformować wszystkich uczniów i uczennice oraz członków i członkinie lokalnej społeczności. Możecie wydrukować ulotki, przygotować stronę internetową lub napisać krótki artykuł do lokalnej gazety.

Warsztaty dla uczniów i uczennic w ramach programów edukacyjnych CEO

6

Materiały dodatkowe

Materiał nr 1 – Zadanie domowe *Moje miejsca* (Lekcja I – *Czym jest społeczność lokalna?*)

„MOJE MIEJSCA” – zadanie domowe

Na mapie, którą otrzymałeś/otrzymałaś w czasie lekcji, używając kolorowego długopisu lub flamastra, oznacz wskazaną w nawiasie literą przynajmniej dwa miejsca, w których możesz:

- spotykać się ze znajomymi (A);
- otrzymać lub zaoferować pomoc (B);
- działać razem z innymi (C);
- robić coś, co rozwija Twoje zainteresowania, hobby (D);

oraz te, które są ważne z punktu widzenia historii lub tożsamości mieszkańców i mieszkanek tej miejscowości (E).

Zadaj te same pytania swojej rodzinie lub sąsiadom, odpowiedzi zaznaczając innym kolorem. Jeżeli pochodzisz z innej miejscowości niż ta, nad której mapą pracujesz, nie przejmuj się. Na pewno znasz miejscowość, w której się uczysz. Zapytaj również rodziców (opiekunów), może zdołają odpowiedzieć przynajmniej na niektóre pytania.

Pamiętaj, że odpowiedzi mogą się powtarzać, Twój bliscy mogą wskazać te same miejsca, co Ty. Staraj się jednak wyszukać inne miejsca niż te, które zaznaczyłeś/zaznaczyłaś na lekcji. Nie zapomnij przynieść tej instrukcji wraz z mapą na kolejne zajęcia. **Powodzenia!**

„MOJE MIEJSCA” – zadanie domowe

Na mapie, którą otrzymałeś/otrzymałaś w czasie lekcji, używając kolorowego długopisu lub flamastra, oznacz wskazaną w nawiasie literą przynajmniej dwa miejsca, w których możesz:

- spotykać się ze znajomymi (A);
- otrzymać lub zaoferować pomoc (B);
- działać razem z innymi (C);
- robić coś, co rozwija Twoje zainteresowania, hobby (D);

oraz te, które są ważne z punktu widzenia historii lub tożsamości mieszkańców i mieszkanek tej miejscowości (E).

Zadaj te same pytania swojej rodzinie lub sąsiadom, odpowiedzi zaznaczając innym kolorem. Jeżeli pochodzisz z innej miejscowości niż ta, nad której mapą pracujesz, nie przejmuj się. Na pewno znasz miejscowość, w której się uczysz. Zapytaj również rodziców (opiekunów), może zdołają odpowiedzieć przynajmniej na niektóre pytania.

Pamiętaj, że odpowiedzi mogą się powtarzać, Twój bliscy mogą wskazać te same miejsca, co Ty. Staraj się jednak wyszukać inne miejsca niż te, które zaznaczyłeś/zaznaczyłaś na lekcji. Nie zapomnij przynieść tej instrukcji wraz z mapą na kolejne zajęcia. **Powodzenia!**

Materiał nr 2 – Karty gry *Oficer Dłaczego* (Lekcja II – *Nasza społeczność*)

MIEJSCA, GDZIE LUDZIE SIĘ SPOTYKAJĄ I ROZMAWIAJĄ ZE SOBĄ

Gdzie przeprowadziliście ten wywiad?
Z kim rozmawialiście?

1. Jak często ludzie się w tym miejscu spotykają?
2. W jakim celu tutaj przychodzą?
3. Jak dużo osób tutaj przychodzi?
4. W jakim wieku są osoby, które tutaj przychodzą?
5. Co robi osoba odpowiedzialna za to miejsce?
6. Co by się stało, gdyby to miejsce zostało zamknięte?

Porozmawiaj z jedną z osób, która:

- pracuje w tym miejscu lub jest za nie odpowiedzialna,
- przyszła tu, by spotkać się i porozmawiać z innymi ludźmi.

Pamiętaj o zdjęciu!

MIEJSCA, W KTÓRYCH LUDZIE SOBIE POMAGAJĄ

Gdzie przeprowadziliście ten wywiad?
Z kim rozmawialiście?

1. Kto komu pomaga w tym miejscu?
2. W jaki sposób ludzie sobie tutaj pomagają? Co dokładnie robią?
3. Czy jest to pomoc wzajemna czy jednostronna?
4. Czy jest to pomoc nieodpłatna?
5. Od jak dawna ludzie sobie w ten sposób pomagają?
6. Co by się stało, gdyby ludzie przestali sobie pomagać w ten sposób?

Porozmawiaj z jedną z osób, która:

- pracuje w tym miejscu lub jest za nie odpowiedzialna,
- przyszła tu, by pomagać innym lub korzystać z pomocy.

Pamiętaj o zdjęciu!

MIEJSCA, GDZIE LUDZIE ROBIĄ COŚ RAZEM

Gdzie przeprowadziliście ten wywiad?
Z kim rozmawialiście?

1. Jakie działania podejmowane są w tym miejscu?
2. Na jakie problemy one odpowiadają?
3. Ile osób jest zaangażowanych w te działania?
4. Kto odnosi największe korzyści z tych działań?
5. W jaki sposób mieszkańcy, mieszkanki, lokalni przedsiębiorcy i władze wspierają te działania?
6. Co by się stało, gdyby te działania przestały być realizowane?

Porozmawiaj z jedną z osób, która pracuje w tym miejscu lub uczestniczy we wspólnym działaniu.

Pamiętaj o zdjęciu!

MIEJSCA, GDZIE LUDZIE ROZWIJAJĄ SWOJE ZAINTERESOWANIA

Gdzie przeprowadziliście ten wywiad?
Z kim rozmawialiście?

1. Jakie pasje i zainteresowania ludzie mogą rozwijać w tym miejscu?
2. W jakim wieku są osoby, które najczęściej korzystają z tego miejsca?
3. Jak często (w jakich dniach, godzinach) można korzystać z tego miejsca?
4. Jaki jest koszt korzystania z tego miejsca?
5. Jakie to miejsce ma tradycje lub osiągnięcia?
6. Co by się stało, gdyby miejsce to zostało zamknięte?

Porozmawiaj z jedną z osób, która:

- pracuje w tym miejscu lub jest za nie odpowiedzialna,
- przyszła tu, by rozwijać swoje zainteresowania lub pasje.

Pamiętaj o zdjęciu!

MIEJSCA WAŻNE (SYMBOLICZNE) DLA MIESZKAŃCÓW I MIESZKANEK

Gdzie przeprowadziliście ten wywiad?
Z kim rozmawialiście?

1. Dlaczego to miejsce jest ważne dla mieszkańców i mieszkanek?
2. W jaki sposób dba się o to miejsce lub kultywuje pamięć o nim?
3. Czy to miejsce zostało objęte jakąś szczególną ochroną?
4. Kto najczęściej odwiedza to miejsce?
5. Czy jest ono atrakcyjne również dla osób spoza naszej społeczności?
Dlaczego?
6. W jaki sposób jest ono promowane?

Porozmawiaj z jedną z osób, która:

- pracuje w tym miejscu lub jest za nie odpowiedzialna,
- przyszła tu, bo jest to dla niej miejsce symboliczne.

Pamiętaj o zdjęciu!

MIEJSCA, GDZIE TWORZY SIĘ INFORMACJA

Gdzie przeprowadziliście ten wywiad?
Z kim rozmawialiście?

1. W jaki sposób informacje docierają do mieszkańców?
2. Jakie są najczęściej powracające tematy informacji?
3. Co jest źródłem tych informacji?
4. Do kogo zaadresowana jest ta informacja?
5. Do ilu odbiorców ona dociera?
6. Co by się stało, gdyby to miejsce zostało zamknięte?

Porozmawiaj z jedną z osób, która pracuje w tym miejscu lub jest za nie odpowiedzialna.

Pamiętaj o zdjęciu!

Materiał nr 3 – Zasady przeprowadzania wywiadu (Lekcja II – Nasza społeczność)

Jak przygotować się do wywiadu

- zapoznajcie się z pytaniami na karcie gry *Oficer Dlaczego*. Potraktujcie swojego rozmówcę jak najlepszego informatora, od którego chcecie uzyskać jak najwięcej informacji.
- zbierzcie informacje wstępne, które ułatwią wam pracę. Dowiedźcie się, kiedy wybrane przez was miejsce jest otwarte.
- przygotujcie kwestionariusze, długopisy oraz prośbę o udział w wywiadzie wraz z opisem projektu.

Savoir vivre młodego badacza, czyli jak trzeba się zachowywać

- na samym początku przedstawcie się i zapytajcie, czy nie przeszkadzacie. Jeżeli dana osoba okaże wam zainteresowanie – opowiedzcie o projekcie i pokażcie pismo z prośbą o krótki wywiad.
- pamiętajcie, że każdy rozmówca jest inny. Bądźcie czujni i naprowadzajcie mówiącego na główny nurt wypowiedzi, kiedy gubi wątek. Możecie trafić na gawędziarzy, którzy po pierwszym pytaniu gotowi są opowiedzieć całe swoje życie.
- jeśli rozmawiacie ze starszymi osobami, pamiętajcie, że mogą gorzej słyszeć. Pytanie trzeba wtedy powtórzyć, bądź w inny sposób wyjaśnić, czego chcecie się dowiedzieć.
- bądźcie dobrymi słuchaczami, tzn. nie komentujcie wypowiedzi osoby, z którą rozmawiacie, patrzcie jej w oczy, uśmiechajcie się, tak, żeby dać do zrozumienia, że jesteście zainteresowani tym, co mówi.
- zadawajcie pytania, gdy coś jest dla was niejasne lub gdy coś szczególnie was zainteresuje.
- notujcie odpowiedzi waszego rozmówcy – w grupie możecie podzielić się rolami – dwie osoby rozmawiają, dwie zapisują.
- jeśli rozmówca porusza nowe wątki, które mogą być interesujące, postarajcie się je podchwycić. Być może dowiedziecie się czegoś, co będzie dla was szczególnie interesujące.

Po wywiadzie zastanówcie się:

- co było dla was najważniejsze,
- co was zaniekało,
- o czym warto opowiedzieć innym.

Wywiady indywidualne mają wiele zalet:

- kontakt bezpośredni pomaga przezwyciężyć stereotypy,
- dzięki rozmowie wzrasta zrozumienie i zaangażowanie,
- przez kontakt z przedstawicielami i przedstawicielkami innych grup społecznych lub kulturowych uczymy się nie tylko o innych ludziach, a także dowiadujemy się więcej o własnym dziedzictwie kulturowym.

Materiał nr 4 – Opis ćwiczenia oraz opis zasobów dla nauczyciela/nauczycielki – Rozpoznawanie zasobów społeczności lokalnej (Lekcja III – Zasoby społeczności lokalnej)

Wytnij znajdujące się poniżej opisy miejsc ważnych dla członków i członkiń społeczności lokalnej. Rozdaj je uczennicom i uczniom. Poproś, by rozpoznali w nich zasoby społeczności lokalnej.

-----

1. Biuro lokalnego stowarzyszenia

Pan Karol jest prezesem działającego w Nowakowie stowarzyszenia „Działajmy razem!” Zostało ono powołane 7 lat temu z inicjatywy mieszkańców i mieszkanek miejscowości. Jego członkinie i członkowie zajmują się wspieraniem rozwoju swojej gminy. W zeszłym roku zrealizowali projekt uprzątnięcia parku miejskiego, doprowadzili do budowy małego placu zabaw oraz zamontowania nowego oświetlenia. W tym roku otwierają świetlicę i klub młodzieżowy. Urząd miasta użyczył stowarzyszeniu dwóch pomieszczeń w budynku domu kultury. Od początku prowadzą stronę internetową miejscowości oraz wydają lokalną gazetę, informującą o wydarzeniach mających miejsce w gminie.

Warto dodać, że pan Karol z wykształcenia jest geografem i pracuje w miejscowym gimnazjum jako nauczyciel. Stara się, by uczennice i uczniowie nie tylko zdobywali wiedzę, ale też praktyczne umiejętności. Dlatego w każdym semestrze organizuje wycieczkę krajoznawczą oraz prowadzi szkolne koło PTTK.

-----

2. Harcówka

Przy szkole podstawowej w Nowakowie działa harcówka, w której w każdą sobotę rano spotyka się drużyna harcerska. Razem to ponad 20 chłopaków i dziewczyn. Najmłodsza harcerka ma 8 lat, najstarszy jest drużynowy Michał, który jest już studentem. Drużyna posiada bardzo długie tradycje. Należy do hufca, który powstał jeszcze przed II Wojną Światową. Harcówka składa się z trzech pomieszczeń, w pierwszym harcerze i harcerki trzymają swoje sprzęty, w drugim urządzili izbę pamięci, a trzecie służy jako miejsce zbiórek i spotkań.

Harcerze i harcerki angażują się w wiele akcji i inicjatyw ważnych dla mieszkańców miejscowości. Wiosną angażują się w akcję Sprzątania Świata. Latem organizują obozy wędrowne oraz półkolonie dla dzieci. W dniu Wszystkich Świętych pełnią wartę przy mogile poległych żołnierzy i prowadzą zbiórkę na rzecz renowacji najstarszej części cmentarza.

3. Stara prochownia na zamku

Na skraju Nowakowa znajdują się ruiny dawnego zamku zbudowanego przez Kazimierza Wielkiego. Zachowały się mury, pozostałości dawnych zabudowań oraz wyraźny ślad po fosie okalającej zamek. Kilka lat temu, dzięki staraniom oraz dofinansowaniu władz gminy, powołano przy zamku muzeum regionalne. Na jego potrzeby został odbudowany budynek prochowni. W jego wnętrzu znalazło się biuro muzeum, duża sala wystawowa oraz sala spotkań. Odbudowano także most nad fosą oraz zamontowano oświetlenie przy drodze dojazdowej do zamku. Dzięki temu wejście nabrało blasku, a zamek stał się miejscem odwiedzin i spacerów mieszkańek i mieszkańców. Ubiegłej jesieni pasjonaci historii i militariów powołali przy zamku Bractwo Rycerskie, którego celem jest rekonstrukcja zwyczajów rycerskich i organizacja turniejów. Powołano stowarzyszenie, którego celem jest promocja i dalsza odbudowa zamku. Mieszkańcom i mieszkankom udało się pozyskać małą dotację, dzięki której uporządkują park znajdujący się wokół zamku.

-----

4. Szkolny bank czasu

Samorząd uczniowski liceum w Nowakowie prowadzi szkolny bank czasu i rzeczy. W głównym holu szkoły uczennice i uczniowie powiesili tablicę, na której zainteresowane osoby przyklejają ogłoszenia zawierające informacje, w jaki sposób i w jakim wymiarze czasowym mogą pomagać innym oraz jakiej pomocy sami oczekują. Dzięki tablicy powstał system wzajemnych korepetycji i pomocy w lekcjach. Z czasem na tablicy zaczęły się pojawiać również ogłoszenia dotyczące wymiany rzeczy, przede wszystkim książek.

Na koniec poprzedniego semestru uczennice i uczniowie przeprowadzili ankietę na temat popularności banku czasu. Okazało się, że ponad 60% uczniów i uczennic przynajmniej raz skorzystało z banku, a 30% systematycznie korzysta z możliwości, jaką daje tablica.

-----

5. Klub osiedlowy

Na największym osiedlu Nowakowa spółdzielnia mieszkaniowa założyła kilka lat temu klub osiedlowy. Składają się na niego trzy pomieszczenia. W jednym znajduje się stół do tenisa stołowego, w drugim sala spotkań, gdzie stoi duży stół i telewizor, w trzecim mały aneks kuchenny, gdzie można przygotować herbatę. Klub wyposażony został w kilka kompletów szachów, zestaw gier planszowych oraz mały regał z książkami.

Klub otwierany jest o 15:00 i przez dwie godziny obowiązuje w nim cisza, tak by dzieci, które tam przychodzą, mogły odrobić lekcje. Wieczorem przychodzi młodzież, gra w tenisa, ogląda razem filmy lub mecze. W soboty w klubie spotykają się dorośli. Odbywają się wtedy zajęcia sekcji szachowej i brydżowej domu kultury znajdującego się po drugiej stronie ulicy.

6. Park miejski

W centrum Nowakowa znajduje się park, będący pozostałością pałacowego ogrodu. Pałac przestał istnieć w XVII wieku. Trzy lata temu w parku zmieniono oświetlenie, alejki wybrukowano, posadzono nowe drzewa. Dzięki temu park stał się popularnym miejscem spacerów i spotkań. Klub sportowy urządza tu biegi przełajowe, wiele mieszkanki i mieszkańców spędza tu czas spacerując. Przy wejściu do parku lokalny przedsiębiorca założył kawiarnię, którą szczególnie polubiła młodzież.

Lokalne stowarzyszenie promuje pomysł połączenia parku ścieżkami rowerowymi z odległymi częściami miasta oraz budowy na jego terenie parkingu dla rowerów. W przyszłym roku władze planują wybudować w centrum parku małą fontannę.

Opis zasobów dla nauczyciela/nauczycielki

W podanych powyżej obszarach chodzi o rozpoznanie następujących zasobów:

1. Biuro lokalnego stowarzyszenia

- **stowarzyszenie** – jako narzędzie działania, rozwiązywania problemów, pozyskiwania funduszy i partnerów. Powołanie każdego stowarzyszenia jest samodzielną inicjatywą mieszkańców;
- **gazeta oraz strona internetowa** – jako źródło istotnych dla mieszkańców informacji;
- **Pan Karol** – jako osobna aktywna, prezes stowarzyszenia, lider lokalnej społeczności, nauczyciel, który stara się przekazać swoje pasje uczniom, pełni ważną funkcję wychowawczą;
- **oddział PTTK**, dzięki któremu uczniowie mogą rozwijać swoje pasje, zwiedzać, poszerzać swoje horyzonty.

2. Harcówka

- **drużyna harcerska** – jako grupa z tradycjami, łącząca dzieci i młodzież, aktywna na terenie społeczności lokalnej, z tradycjami społecznego zaangażowania;
- **harcówka** – jako miejsce spotkań i zbiórek;
- **izba pamięci**, która może mieć znaczenie symboliczne (harcerze i harcerki gromadzą w niej pamiątki z przeszłości);
- **inicjatywy** – takie jak półkolonie czy obozy, akcje sprzątnięcia świata, warty;
- **wartości**, które promuje harcerstwo (obowiązkowość, solidarność, pomoc potrzebującym, patriotyzm), wychowawczy charakter działalności harcerskiej.

3. Stara prochownia na Zamku

- **zamek** i okalający go park – jako miejsce symboliczne, jako wizytówka społeczności, miejsce spotkań i spędzania czasu wolnego;

- **muzeum** – jako instytucja prowadząca działalność kulturalną i edukacyjną, organizująca wystawy i spotkania;
- **bractwo rycerskie** – jako samodzielna inicjatywa pasjonatów, jako organizator wydarzeń kulturalnych (turniej);
- **stowarzyszenie** – jako narzędzie pozyskiwania funduszy i realizacji projektów.

4. Szkolny bank czasu

- **aktywny samorząd uczniowski** – grupa uczniów i uczennic inicjująca projekty i realizująca własne pomysły, jako instytucja potrafi skutecznie rozpoznać potrzeby uczniów;
- **tablica** – jako źródło wymiany informacji, jako platforma komunikacji;
- **wzajemna pomoc** uczniowska – wymiana wzajemnych usług, wzbogacony proces uczenia się, okazja do wyrównania szans edukacyjnych (pomoc najsłabszym).

5. Klub osiedlowy

- **klub osiedlowy** – jako miejsce spotkań, miejsce odrabiania lekcji (szansa dla dzieci słabszych lub tych, które nie mogą odrabiać zadań w domu), miejsce spędzania czasu dla dzieci, młodzieży i dorosłych;
- **spółdzielnia mieszkaniowa**, która założyła klub (co nie jest obowiązkiem spółdzielni) i użycza mu pomieszczeń;
- **sekcje** brydżowa i szachowa – jako okazja do spotkań, forma spędzania wolnego czasu, rozwijania zainteresowań.

6. Park miejski

- **park** – jako miejsce symboliczne, jako miejsce spotkań, uprawiania aktywności fizycznej, jako przedmiot troski mieszkańców i mieszkank (członków i członkiń stowarzyszenia, władz lokalnych);
- **kawiarnia** – jako miejsce podnoszące atrakcyjność parku, miejsce spotkań.

Materiał nr 5 – Pytania pomocnicze do analizy materiału prasowego
(Lekcja IV – Rozpoznawanie zasobów społeczności lokalnej
w materiałach prasowych)

Pytania pomocnicze do analizy materiału prasowego

1. Kto był inicjatorem/inicjatorką lub organizatorem/organizatorką tego wydarzenia?
2. Kto w nim uczestniczył? Jak wiele było osób?
3. Czego ono dotyczyło?
4. Jaki był jego przebieg i co chcieli osiągnąć organizatorzy i organizatorki?
5. Gdzie należałoby się udać, by pogłębić wiedzę na temat tego wydarzenia?
6. Czy organizacja tego wydarzenia była trudna czy łatwa? Dlaczego?

Pytania pomocnicze do analizy materiału prasowego

1. Kto był inicjatorem/inicjatorką lub organizatorem/organizatorką tego wydarzenia?
2. Kto w nim uczestniczył? Jak wiele było osób?
3. Czego ono dotyczyło?
4. Jaki był jego przebieg i co chcieli osiągnąć organizatorzy i organizatorki?
5. Gdzie należałoby się udać, by pogłębić wiedzę na temat tego wydarzenia?
6. Czy organizacja tego wydarzenia była trudna czy łatwa? Dlaczego?

Materiał nr 6 – Spotkanie z aktywistą – bohaterem/bohaterką społeczności lokalnej (Lekcja IV – Rozpoznawanie zasobów społeczności lokalnej w materiałach prasowych)

Wybór osoby

Aktywiści to osoby, które aktywnie wpływają na to, co dzieje się w społeczności. Każda z tych osób może mieć wiele ciekawego do powiedzenia. Jeżeli taka osoba nie przyjmie zaproszenia, warto skontaktować się z jej współpracownikiem również biorącym udział w wybranej inicjatywie.

Spotkanie z aktywistą nie jest wpisane w harmonogram projektu, więc może odbyć się w dowolnym czasie. Zalecamy jednak, by odbyło się ono przed spotkaniem, w trakcie którego uczniowie i uczennice podsumują wyniki prowadzonego przez siebie badania społeczności lokalnej i zdecydują, który z rozpoznanych przez siebie zasobów będą wzmacniać w projekcie.

Spotkanie

Po uzyskaniu od zaproszonego gościa zgody na spotkanie, warto się do wizyty dobrze przygotować. Powiedz uczennicom i uczniom, żeby sięgnęły po dostępne materiały (strony internetowe, dodatkowe materiały prasowe), opisujące działania zaproszonej osoby lub instytucji, w ramach której prowadzi ona swoją działalność. Warto również wcześniej poprosić uczennice i uczniów, by przygotowali listę pytań, które chcieliby zadać aktywiście. Wśród nich powinny znaleźć się następujące pytania:

- a) na czym polega jego/jej działalność społeczna, czym się zajmuje, za co jest odpowiedzialny/odpowiedzialna, w jakich projektach i inicjatywach uczestniczy, jakie funkcje pełni;
- b) na czym polegało wydarzenie, które organizował/organizowała, jak powstał pomysł na działanie, dlaczego chciał/chciała działać, jak wyglądały przygotowania i ile osób w nich uczestniczyło, jakie były główne zadania oraz jaka była jego/jej rola;
- c) czy osobiście uważa wydarzenie za udane, co zrobiłby/zrobiłaby inaczej, gdyby mógł/mogła wykonać je jeszcze raz, co uważa za swój osobisty sukces;
- d) co jego/jej zdaniem można zrobić dla społeczności lokalnej, co jest szczególnie potrzebne, czego brakuje, czy planuje nowe działanie, jeśli tak, to jakie;
- e) co jego/jej zdaniem młodzież może zrobić dla społeczności lokalnej, jakie inicjatywy podjąć lub w jakie się zaangażować.

Podziękowanie

Zastanówcie się, w jaki sposób podziękować aktywiście za obecność. Warto przygotować imienne podziękowanie (podobne do dyplomu), które na koniec spotkania uczniowie i uczennice wręczą zaproszonemu gościowi. Warto również nagrodzić gościa brawami.

Zasoby

Po spotkaniu możecie zastanowić się, o jakich zasobach społeczności lokalnej mówił zaproszony przez was gość. Zastanówcie się, czy i jak wykorzystać uzyskany kontakt. Być może aktywista stanie się waszym sojusznikiem, gdy będziecie realizować swój projekt uczniowski. Jego/jej rady lub sugestie mogą się okazać wtedy bardzo pomocne.

Materiał nr 7 – Teksty do lekcji V – *Przedsiębiorczość społeczna*

Ćwiczenie PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA

Tekst I

Spółdzielnia Socjalna „Warszawa” – Emma Hostel

W sierpniu 2010 roku powołaliśmy do życia spółdzielnię socjalną z zamiarem uruchomienia hostelu dla podróżników i przyjezdnych do Warszawy. Spółdzielnię nazwaliśmy „Warszawa”, jako że miejscem naszych działań jest właśnie to miasto, a hostel dostał imię „Emma” na cześć Emmy Goldman, społeczno-politycznej działaczki z przełomu wieków XIX i XX.

Jest nas pięć osób: Jacek, Gosia, Piotrek, Kasia i Łukasz. Mając za sobą negatywne doświadczenia w pracy dla różnych firm, instytucji i korporacji wspólnie postanowiliśmy i postanowiliśmy założyć spółdzielnię socjalną. W spółdzielni sami i same jesteśmy dla siebie szefami i szefowymi. Po równo dzielimy się zadaniami, obowiązkami, odpowiedzialnością i wynagrodzeniem. Otworzyliśmy hostel, ponieważ chcieliśmy i chciałyśmy mieć przyjemną pracę. Sami i same często korzystamy z usług hosteli podróżując po świecie, więc pomyśleliśmy i pomyślałyśmy, czemu nie. Tym bardziej, że bardzo pozytywnie wspominamy te wizyty.

Zakładając spółdzielnię chcieliśmy i chciałyśmy przede wszystkim działać wspólnie w oparciu o wspólne zaufanie, światopogląd, zainteresowania. Korzystamy ze swoich umiejętności i zdolności. Wszystko robimy sami i same. Od podstaw wspólnie uczymy się zarządzać przedsiębiorstwem społecznym, jak również prowadzić bazę noclegową. Nikt z nas wcześniej nigdy tego nie robił. Własnymi siłami remontujemy, projektujemy, zajmujemy się finansami i księgowością, promocją i marketingiem, administracją i kadrami. Dzięki wsparciu Fundacji Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Krajowej Rady Spółdzielczej, Powiatowego Urzędu Pracy oraz przede wszystkim przyjaciół, rodziny i znajomych udało nam się stworzyć oryginalny hostel, profesjonalnie zarządzany.

W hostelu konsekwentnie realizujemy nasze przekonania i postawy wobec świata i ludzi. Hostel jest ekologiczny, dbamy o prawa pracownicze i równość bez względu na płeć, orientację seksualną, kolor skóry czy pochodzenie. Naszym głównym założeniem jest prowadzenie sprawiedliwego biznesu zgodnego z naszymi przekonaniem i ideami. Oprócz tego, że pracujemy dla siebie, promujemy postawy ekologiczne, pro społeczne, spółdzielczość i sprawiedliwość społeczną.

W planach mamy otwarcie inkubatora spółdzielczości dla wszystkich, którzy i które planują w przyszłości założyć spółdzielnię. Planujemy również stworzyć fundusz pomocowy dla osób chcących działać na polu promowania i wspierania kooperatywizmu, równości i sprawiedliwości.

Opr. Łukasz Wójcicki, Spółdzielnia Socjalna WARSZAWA.

Ćwiczenie PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA Tekst II

Fundacja SYNAPSIS

Fundacja SYNAPSIS powstała w Lesznowoli w 1989 roku. Główną dziedziną jej działalności jest praca z osobami cierpiącymi na autyzm, szczególnie diagnoza choroby i terapia dzieci oraz aktywizacja społeczna i zawodowa dorosłych osób cierpiących na to schorzenie. Kolejnym celem Fundacji jest tworzenie miejsc pracy przystosowanych do potrzeb jej podopiecznych, co jest znacznie trudniejsze i droższe niż w przypadku osób z innym rodzajem niepełnosprawności.

Początkowo fundacja zajmowała się szkoleniem rodziców, nauczycieli i współpracowników. Odkrywano nowe metody diagnostyczne i wcielano w życie innowacyjne metody terapeutyczne i edukacyjne dla dzieci, którym mogłyby pomóc w rozwoju. Z kolei od 2004 roku, w ramach współpracy trzech sektorów – pozarządowego, biznesowego i administracji publicznej, zaczęto tworzyć modelowe przedsiębiorstwo społeczne przeznaczone dla osób z autyzmem. Celem przedsiębiorstwa społecznego jest danie osobom niepełnosprawnym szansy na pracę, której by zapewne nie znaleźli na otwartym rynku pracy i przeznaczanie zysków na jego utrzymanie. Stworzono zatem Zakład Aktywności Zawodowej dla osób z autyzmem.

Oficjalnie Pracownię Rzeczy Różnych otwarto w marcu 2007 roku i docelowo ma być w niej zatrudnionych 24 dorosłych pracowników z autyzmem z Warszawy i okolic. Pracownię podzielono na cztery warsztaty: stolarski, ceramiczny, poligraficzny i rękodzielniczy, w których produkowane są unikalne i niepowtarzalne egzemplarze, głównie ze względu na specyfikę autyzmu, która wyklucza masową produkcję.

Jednym z największych osiągnięć Pracowni jest zatrudnienie 24 dorosłych osób z autyzmem, które regularnie pracują, otrzymują wsparcie i uczą się niezależności, przez co nie trafiły do domów pomocy społecznej i nie siedzą beczynnie, lecz aktywnie włączają się w działalność przedsiębiorstwa. Jednak najważniejszym efektem jest opracowanie modelu działania przedsiębiorstwa społecznego, dzięki czemu inne organizacje będą mogły wzorować się i czerpać nauki z funkcjonowania Pracowni Rzeczy Różnych SYNAPSIS.

Opr. na podstawie: W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej. Atlas dobrych praktyk ekonomii społecznej. Fundacja Inicjatyw Społeczno- Ekonomicznych. Warszawa 2007.

Ćwiczenie PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA Tekst III

Spółdzielnia uczniowska „EKONOMIK”

Spółdzielnia uczniowska „EKONOMIK” działająca przy Zespole Szkół Zawodowych nr 4 w Ostrołęce pod patronatem Powszechnej Spółdzielni Spożywców „SPOŁEM” w Ostrołęce powstała w październiku 1995 r.

Od momentu powstania Spółdzielni aktywnie uczestniczy zarówno w życiu społeczno-gospodarczym szkoły jak i miasta Ostrołęki. W początkowym okresie działalności Spółdzielnia otrzymała do dyspozycji lokal w piwnicy budynku szkoły. Dzięki wsparciu Komitetu Rodzicielskiego, który wyposażył lokal w stoliki i taborety, Spółdzielnia mogła uruchomić szkolny sklepik. Z kolei przekazanie przez Dyrektora szkoły sprzętu nagłaśniającego do dyspozycji młodych spółdzielców pozwoliło im rozszerzyć prowadzoną działalność m.in. o organizację dyskotek i innych uroczystości.

Jak podkreśla opiekun Spółdzielni uczniowskiej „EKONOMIK” p. Robert Piątek, „spółdzielnia jest dla młodzieży, która ma tzw. gen przedsiębiorczości, czyli coś takiego, co każe im wewnątrznie działać na innej płaszczyźnie niż tylko nauka. Jest to inna forma realizacji godzin pozalekcyjnych. To także jedyna organizacja, gdzie możemy zarabiać pieniądze. Mamy własne konto i możemy sami nim gospodarować. W ten sposób tworzymy zwartą grupę, która uczy się współdziałania”. Poprzez bieżące zarządzanie działalnością spółdzielni, poprzez organy typowe dla spółdzielni dorosłych (walne zgromadzenie, zarząd i radę nadzorczą) uczniowie i uczennice mają również okazję do poznania w praktyce mechanizmów demokratycznego zarządzania. Obecnie Spółdzielnia uczniowska „EKONOMIK” liczy 40 członków i członkiń.

Obecnie działalność Spółdzielni uczniowskiej polega m.in. na:

1. organizowaniu pomocy m.in. finansowej i rzeczowej dla członków i członkiń spółdzielni (m.in. poprzez współpracę z Radą Rodziców, Fundacją Pomocy Szkole, PSS „SPOŁEM”, organizowanie świątecznej zbiórki żywności);
2. organizowaniu imprez sportowo-rekreacyjnych (np. ogniska integracyjne, dyskoteki, kuligi, wycieczki i biwaki). Dotychczas w samych tylko wycieczkach na koszt spółdzielni wzięło udział ponad 250 członków i członkiń spółdzielni;
3. propagowaniu idei spółdzielczości w środowisku szkolnym (m.in. poprzez organizowanie spotkań z działaczami ruchu spółdzielczego, prezentowanie osiągnięć Spółdzielni, współpracę z Magazynem Spółdzielczym „TĘCZA POLSKA”);
4. reprezentowaniu szkoły w imprezach pozaszkolnych (m.in. udział w konkursie organizowanym przez Krajową Radę Spółdzielczą pod patronatem Ministerstwa Edukacji Narodowej na najlepiej działającą spółdzielnię uczniowską, którego to Spółdzielnia była jedenastokrotną laureatką, zajmując siedem razy pierwsze miejsce i czterokrotnie drugie);
5. organizowaniu zbiórek makulatury, surowców wtórnych, elektrośmieci i zużytych baterii.

Poza tym członkowie i członkinie Spółdzielni realizują projekty, angażują się w działalność wolontariacką na rzecz społeczności lokalnej, biorą udział w konferencjach i szkoleniach.

Opr. na podstawie materiałów dostępnych na stronie internetowej Spółdzielni Uczniowskiej „EKONOMIK”: <http://www.zsz4-ostroleka.com/foldery/ekonomik/index.html>

Ćwiczenie PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA

Tekst IV

Stowarzyszenie „Obywatele Obywatelom” – kwartalnik „Nowy Obywatel”

Stowarzyszenie „Obywatele Obywatelom” z Łodzi jest wydawcą ogólnopolskiego kwartalnika „Nowy Obywatel”. Od samego początku pismo stawiało na niezależność i samodzielność na każdym etapie powstawania. Wraz z pismem rozwijało się też studio graficzne, w którym oprócz gazety były projektowane strony internetowe, plakaty, ulotki i broszury na użytek wewnętrznego stowarzyszenia.

Po pewnym czasie studio graficzne zaczęło wykonywać zlecenia dla innych zaprzyjaźnionych organizacji pozarządowych i, pod koniec 2010 roku, zarząd stowarzyszenia zdecydował przekształcić „dział graficzny” w działalność gospodarczą, której zyski są przeznaczane na cele statutowe, tj. m.in. zwiększanie udziału obywateli w procesach podejmowania decyzji, rozwój mediów obywatelskich, promowanie wolnej kultury, ochrona środowiska.

Tak powstała Niezła Agencja Kreatywna Kooperatywa.org, która aktualnie daje zatrudnienie pięciu osobom, będącymi jednocześnie członkami stowarzyszenia – czyli współwłaścicielami swojego miejsca pracy.

Kooperatywa tworzy produkty mogące konkurować na rynku komercyjnych agencji reklamowych. Świadczy usługi dla organizacji pozarządowych, wymyśla i tworzy kampanie społeczne, składa książki, czasopisma, scenariusze zajęć, gry edukacyjne, projektuje strony internetowe, animacje flash, aplikacje webowe, itp. Inspiracją dla członków i pracowników Kooperatywy jest między innymi działalność przedwojennej Spółdzielni Artystów Ład.

Zgodnie z zasadą spółdzielczej demokracji wszyscy członkowie i członkinie mają równe prawa wyborcze i są nie tylko współwłaścicielami/współwłaścicielkami swojego miejsca pracy, ale wybierają spośród siebie władze spółdzielni i decydują, na co przeznaczane są zyski. Taki model przyjęła też agencja reklamowa Kooperatywa.org.

Zgodnie ze swoimi wewnętrznymi zasadami agencja nie pracuje dla wszystkich klientów. Twórcy Kooperatywy postanowili użyć swoich talentów i umiejętności dla wspierania rozwoju sektora organizacji pozarządowych i biznesu społecznie odpowiedzialnego. Wśród klientów są więc fundacje, stowarzyszenia, producenci ekologicznej żywności, gazety lokalne oraz organy administracji państwowej i samorządowej.

Kooperatywa prowadzi także szkolenia i prelekcje. Praktycy społecznego marketingu uczą organizacje, jak być skuteczniejszym i bardziej atrakcyjnym w docieraniu ze swoją ofertą do „klientów”, czyli potencjalnych wolontariuszy i sponsorów, jak kontaktować się z lokalną administracją, a także jak skutecznie wykorzystywać nowe technologie i narzędzia informatyczne.

Motto Kooperatywy brzmi: **Czyńmy Dobro. Razem!**

Opr. Szymon Surmacz, Stowarzyszenie „Obywatele Obywatelom”.

Ćwiczenie PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA

Tekst V

Program „Przyjazne przedszkole”

Jesienią 2010 roku grupa wolontariuszy – pracowników Banku Gospodarstwa Krajowego, przedstawiciele Fundacji im. Jana Kantego Steczkowskiego oraz rodzice dzieci z przedszkola „Bajkowy świat” w Orzechowie (województwo wielkopolskie), wybudowali przy gminnym przedszkolu profesjonalny plac zabaw. Pracownicy Banku wzięli udział w programie „Przyjazne przedszkole”, w ramach którego dotychczas zbudowano w całej Polsce siedem podobnych obiektów. Program prowadzi Fundacja im. Jana Kantego Steczkowskiego, która za cel stawia sobie m.in. działanie na rzecz poprawy warunków edukacyjnych dzieci i młodzieży mieszkających na terenach wiejskich, jak również promuje wśród pracowników BGK ideę wolontariatu pracowniczego.

W czasie, kiedy wolontariusze i rodzice stawiali poszczególne elementy placu zabaw, dla maluchów przygotowano zajęcia uczące je bezpiecznych zachowań w ruchu drogowym. W czasie pracy wolontariusze musieli się wykazać nie tylko siłą fizyczną podczas prac budowlanych, ale również predyspozycjami pedagogicznymi prowadząc zajęcia edukacyjne. Efektem pracowitego dnia było powstanie w gminie (liczącej ok. 10 tysięcy mieszkańców) profesjonalnego, dużego i bezpiecznego placu zabaw dla dzieci. Korzystać mogą z niego nie tylko przedszkolaki, ale cała społeczność, wszystkie dzieci mieszkające i odwiedzające gminę.

W ramach programu, oprócz budowy placu zabaw, Fundacja zorganizowała szkolenia dla 30 nauczycieli z terenu powiatu dotyczące zasad bezpiecznego zachowania się dzieci w różnych sytuacjach życiowych (m.in. podczas zabawy, w kontakcie z nieznanymi, w kontaktach ze zwierzętami). Celem działania było podniesienie poziomu bezpieczeństwa dzieci w wieku przedszkolnym.

Jednym z dwóch głównych celów programu jest zorganizowanie aktywnie działającego wolontariatu wśród pracowników Banku. Zależy nam na tym, aby nasi pracownicy myśleli o swoim bezpośrednim otoczeniu jako o rzeczywiście swoim, a nie jako o obcej przestrzeni z obcymi sąsiadami i samorządowcami. Ideałem jest to, by traktowali przestrzeń w której żyją jako tę, w której się realizują i realnie ją tworzą. Staramy się dawać impuls do takiego myślenia – mówi członkini zarządu Fundacji, Adrianna Lepka. Działania przynoszą zamierzone rezultaty. To pracownicy Banku wybierają i rekomendują gminy, w których potrzebna jest pomoc, a następnie jako wolontariusze wraz z lokalną społecznością wdrażają projekt na danym obszarze. Budowa placów zabaw oraz szkolenia dla nauczycieli finansowane są ze środków Fundacji oraz lokalnych samorządów.

Mimo, że z budowy placów zabaw przy przedszkolach widoczne korzyści odnoszą dzieci oraz nauczyciele, to jednak rezultaty projektu mają charakter dużo bardziej długofalowy i dalekowzroczny. Wpisują się w strategię i programy mające na celu podnoszenie poziomu edukacji, szczególnie na terenach wiejskich. Wspomagają rozwój społeczności lokalnych, a pracowników banku uwrażliwiają na problemy i potrzeby społeczne, dając jednocześnie bezpośrednią możliwość włączenia się w ich rozwiązanie.

Opr. na podstawie materiałów dostarczonych przez Fundację im. Jana Kantego Steczkowskiego.

Ćwiczenie PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA

Tekst VI

Warszawska Kooperatywa Spożywcza

Warszawska Kooperatywa Spożywcza jest spółdzielnią konsumentów i konsumentek, tzn. ludzi, którzy wspólnie postanowili zaopatrywać się w niezbędne im produkty, w tym wypadku w żywność, głównie warzywa i owoce. Kooperatywa powstała w styczniu 2010 roku. Zaczęło się od grupy znajomych, którzy zebrali się, by wspólnie kupować warzywa i owoce na giełdzie warzywnej na Broniszach. Początkowo zakupy robiła grupka osób, kooperatywa nie miała własnego lokalu, a zasady wykonywania poszczególnych czynności nie były jasno określone. Dzisiaj spółdzielnia zrzesza około 130 członków i członkiń i wciąż przybywa jej nowych.

Pomysł na spółdzielnię spożywcą jest prosty: zrzeszeni w niej ludzie sami organizują sobie zakupy, omijając pośredników (np. wielkie supermarkety). Dzięki temu żywność, którą kupują, jest tańsza, wiedzą, skąd pochodzi, i sami mogą kontrolować jej jakość i świeżość. A nadwyżka, która zwykle trafia do osoby handlującej żywnością, staje się wspólną własnością członków spółdzielni (tzw. fundusz gromadzki). Mogą ją oni przeznaczyć np. na edukację albo organizację spotkań, warsztatów czy na pomoc dla członków i członkiń znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej. Taki sposób organizacji zakupów nie jest wcale nowy: pierwsza kooperatywa spożywcza powstała w Rochdale w Anglii w 1844 roku. W Polsce od początku XX wieku rozwijało się wiele takich spółdzielni, m.in. słynna Spółdzielnia Spożywców „SPOŁEM”.

Warszawska Kooperatywa Spożywcza to organizacja nieformalna i demokratyczna. Decyzje podejmowane są wspólnie na zebraniach odbywających się po zakupach. Członkowie i członkinie dzielą się pracą – za każdym razem kto inny wykonuje poszczególne obowiązki – czy to będzie wyprawa po zakupy własnym samochodem, ważenie i rozdzielanie produktów, sprzątanie czy organizowanie spotkań dla nowych członków i członkiń. Członkowie i członkinie kooperatywy stawiają sobie za cel kupowanie możliwie ekologicznej i sezonowej żywności, tak, żeby była zdrowa i produkowana bez uszczerbku dla środowiska naturalnego, a także transportowana na jak najmniejsze odległości. Kooperatywa zaopatruje się nie tylko na giełdzie warzywnej, lecz współpracuje także z gospodarstwem ekologicznym z Chomontowa na Suwalszczyźnie. W przyszłości jej członkinie i członkowie planują oprócz zaopatrzenia jedynie na bezpośrednich relacjach z gospodarstwami rolnymi. Zatem dzięki kooperatywie spożywczej ludzie w trudnej sytuacji finansowej mogą kupić lepszą i tańszą żywność; spółdzielnia wspiera drobnych lokalnych rolników. Oprócz tego, dzięki niej tworzy się grupa ludzi, którzy chcą działać razem i pomagać sobie nawzajem.

Opr. Aleksandra Bilewicz, Warszawska Kooperatywa Spożywców.

Ćwiczenie PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁĘCZNA załącznik dla nauczyciela/nauczycielki

	Tekst I	Tekst II	Tekst III
Jaka organizacja/instytucja jest opisana w tekście?	<i>Spółdzielnia Socjalna WARSZAWA</i>	<i>Fundacja SYNAPSIS</i>	<i>Spółdzielnia uczniowska EKONOMIK</i>
Po co funkcjonuje? (jaki ma cel?)	<ul style="list-style-type: none"> - stworzenie miejsc pracy dla bezrobotnych; - wzrost liczby miejsc noclegowych dla podróżników i przyjezdnych. 	<ul style="list-style-type: none"> - pomoc osobom dorosłym z autyzmem w podjęciu pracy i aktywności społecznej; - stworzenie miejsc pracy przystosowanych do potrzeb podopiecznych fundacji. 	<ul style="list-style-type: none"> - nauka współdziałania, zarabiania pieniędzy i gospodarowania nimi w praktyce.
Co robi?	<ul style="list-style-type: none"> - prowadzi przyjazny dla środowiska hostel EMMA; - promuje produkty sprawiedliwego handlu*; - promuje ideę spółdzielczości. 	<ul style="list-style-type: none"> - prowadzi przedsiębiorstwo społeczne – Pracownię Rzeczy Różnych, w której są 4 warsztaty; - szkoli rodziców, nauczycieli, współpracowników. 	<ul style="list-style-type: none"> - prowadzi szkolny sklepik; - zarządza w sposób demokratyczny; - pomaga finansowo i rzeczowo członkom spółdzielni; - organizuje imprezy sportowo-rekreacyjne; - promuje ideę spółdzielczości; - reprezentuje szkołę na imprezach pozaszkolnych; - organizuje zbiórki makułatury, surowców wtórnych, elektrośmieci, baterii.
Jak korzysta z tego miejscowość?	<ul style="list-style-type: none"> - jest więcej miejsc noclegowych dla podróżników i przyjezdnych; - 5 osób bezrobotnych znalazło pracę; - w planach: otwarcie inkubatora spółdzielczości i funduszu pomocowego. 	<ul style="list-style-type: none"> - zatrudnienie znalazły 24 osoby z autyzmem; - został opracowany model działania przedsiębiorstwa społecznego, z którego mogą korzystać inne organizacje. 	<ul style="list-style-type: none"> - wolontariat na rzecz społeczności lokalnej; - prowadzenie projektów na rzecz społeczności.

* Sprawiedliwy handel oznacza, że sprzedawane produkty zostały wyprodukowane przez firmy, które:

1. zapewniają swoim pracownikom przynajmniej minimalną płacę obowiązującą w danym kraju oraz właściwe, tj. bezpieczne i zdrowe warunki pracy;
2. przywiązują dużą wagę do ochrony środowiska naturalnego oraz w miarę możliwości korzystają z lokalnych zasobów.

Tekst IV	Tekst V	Tekst VI
<i>Stowarzyszenie Obywateli Obywatelom</i>	<i>Fundacja im. Jana Kantego Steczkowskiego</i>	<i>Warszawska Kooperatywa Spożywcza</i>
<ul style="list-style-type: none"> - działania na rzecz zwiększenia udziału obywateli w procesach podejmowania decyzji; - aktywizacja obywateli; - wspieranie rozwoju mediów obywatelskich; - rozwój wolnej kultury. 	<ul style="list-style-type: none"> - poprawa warunków edukacyjnych dzieci z terenów wiejskich; - aktywizacja pracowników banku w ramach wolontariatu pracowniczego. 	<ul style="list-style-type: none"> - zapewnienie osobom w gorszej sytuacji finansowej dostępu do tańszej i dobrej jakości żywności; - wspieranie lokalnych rolników produkujących ekologiczną żywność.
<ul style="list-style-type: none"> - wydaje kwartalnik „Nowy Obywatel”; - prowadzi studio graficzne – Niezłą Agencję Kreatywną Kooperatywa.org; - świadczy usługi graficzne dla organizacji pozarządowych; - wymyśla kampanie społeczne; - prowadzi szkolenia i prelekcje; - zarządza w sposób demokratyczny. 	<ul style="list-style-type: none"> - prowadzi program „Przyjazne przedszkole”; - buduje bezpieczne place zabaw; - prowadzi szkolenia dla nauczycielek i nauczycieli przedszkolnych. 	<ul style="list-style-type: none"> - kupuje warzywa i owoce od lokalnych producentów; - prowadzi fundusz gromadzki na edukację, organizację spotkań, pomoc członkom i członkiniom spółdzielni; - zarządza demokratycznie – członkowie i członkinie spółdzielni dzielą się pracą.
<ul style="list-style-type: none"> - zatrudnienie znalazło 5 osób; - rozwijają się organizacje pozarządowe i biznes, który szanuje prawa pracowników (biznes społecznie odpowiedzialny). 	<ul style="list-style-type: none"> - dzieci z miejscowości korzystają z bezpiecznego placu zabaw; - nauczyciele i nauczycielki doskonali wiedzę na temat bezpiecznych zachowań dzieci w wieku przedszkolnym. 	<ul style="list-style-type: none"> - więcej pieniędzy trafia do lokalnych producentów żywności; - mniejsze zanieczyszczenie środowiska; - pomoc ludziom w trudnej sytuacji finansowej.

Materiał nr 8 – Karta oceny projektu

Karta pracy – oceniamy projekt

Co udało się nam osiągnąć? Wypiszcie cele, których osiągnięcie zakładaliście na początku oraz efekty waszego działania, które widać dzisiaj. Odwołajcie się do karty projektu i jej zapisów. Pamiętajcie aby uwzględnić to, co chcieliście zmienić i to, czego chcieliście się dowiedzieć.

Cele

- .
- .
- .
- .
- .

Jak się nam wspólnie pracowało? W dwóch kolumnach wypiszcie pozytywne i trudne doświadczenia wspólnej pracy, postarajcie się precyzyjnie określać wszystkie takie sytuacje (np. trudne było dla mnie to, kiedy ktoś nie wyrobił się ze swoim zadaniem w terminie i ja nie mogłem zacząć pracy).

Dobre doświadczenia we wspólnej pracy

- .
- .
- .
- .
- .

Czego się nauczyliśmy? Zapiszcie czego się nauczyliście w czasie trwania projektu. Pomyślcie o tym, czego dowiedzieliście się o temacie projektu, o tym, czego nauczyliście się na temat pracy w grupie oraz o tym, co dzięki pracy w projekcie potraficie teraz zrobić.

Wiemy o temacie projektu

- .
- .
- .
- .

Umiemy, potrafimy zrobić:

- .
- .
- .
- .

Co zrobilibyśmy inaczej, gdybyśmy zaczynali nasz projekt od nowa? Wypiszcie wszystkie rzeczy, które wykonalibyście inaczej, gdybyście mogli teraz cofnąć czas i raz jeszcze znaleźć się na początku projektu.

- .
- .
- .
- .

	Efekty <ul style="list-style-type: none"> • • • • •
	Trudne doświadczenia we wspólnej pracy <ul style="list-style-type: none"> • • • • •
	Wiemy o pracy w grupie <ul style="list-style-type: none"> • • • •

Informacja o partnerach

Centrum Edukacji Obywatelskiej

Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO) jest niezależną instytucją edukacyjną. Upowszechnia wiedzę, umiejętności i postawy potrzebne w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Wprowadza do szkół programy, które podnoszą efektywność kształcenia, pomagają młodym ludziom rozumieć świat, rozwijają krytyczne myślenie, wiarę we własne możliwości, zachęcają do angażowania się w życie publiczne oraz działania na rzecz innych. **Posiada status organizacji pożytku publicznego (OPP).**

Powstała w 1994 roku z myślą o poprawie jakości systemu oświaty, upowszechnianiu wiedzy obywatelskiej, promowaniu praktycznych umiejętności i postaw niezbędnych do budowania demokratycznego państwa prawa i społeczeństwa obywatelskiego.

Celem fundacji jest wspieranie instytucji edukacyjnych pracujących z dziećmi i młodzieżą, prowadzenie nieodpłatnego doskonalenia nauczycieli i nauczycielek, poprawa jakości pracy szkoły, a także kształtowanie postaw obywatelskich w społeczeństwie.

- **CEO organizuje** szkolenia i kursy internetowe dla nauczycieli i nauczycielek, rad pedagogicznych i dyrektorów szkół. Współpracuje ze szkołami wdrażającymi nowe metody nauczania i oceniania, wspiera współpracę i wymianę doświadczeń pomiędzy nauczycielami i nauczycielkami.
- **CEO opracowuje** szkolne programy i podręczniki z zakresu edukacji obywatelskiej i ekonomicznej, scenariusze lekcji i propozycje zajęć pozalekcyjnych. Fundacja pomaga też w rozwijaniu kompetencji nauczycieli i nauczycielek przez organizowanie wyjazdów zagranicznych. Ich celem jest poznanie sposobów prowadzenia edukacji obywatelskiej i systemu oceniania w innych krajach.
- **CEO angażuje się** w prowadzenie akcji edukacyjnych promujących poprawę edukacji oraz propagujących wartości demokratyczne.

Szkoła ucząca się (SUS) – sieć szkół, które dbają o podniesienie jakości własnej pracy poprzez doskonalenie metod nauczania i oceniania, współpracę nauczycieli i nauczycielek, samoocenę. Wspólnie wypracowują rozwiązania dydaktyczne, wychowawcze i organizacyjne oraz monitorują efekty swoich działań. Program realizowany wspólnie z Polsko-Amerykańską Fundacją Wolności (PAFW).

Akademia Uczniowska. Projekty matematyczno-przyrodnicze w gimnazjach – nauczyciele i nauczycielki 300 szkół wprowadzają metody rozwijające umiejętności kluczowe. Uczniowie i uczennice

uczestniczą w szkolnych kołach naukowych, prowadzą obserwacje i eksperymenty oraz projekty wzajemnego nauczania. Program realizowany do roku 2014, współfinansowany ze środków UE w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Samorząd uczniowski – program wspiera uczennice i uczniów oraz nauczycielki i nauczycieli, którzy chcą rozwijać samorządność uczniowską. Uczniowie i uczennice dowiadują się, jak realizować swoje pomysły i pasje oraz jak efektywnie działać w szkole i poza nią. W programie organizowane są też szkolenia dla uczniów/uczennic i opiekunów/opiekunek samorządów.

Młodzi głoszą – prowadzony od 1995 r. projekt umożliwia niepełnoletnim obywatelom udział w głosowaniu. Uczniowie i uczennice organizują w szkołach młodzieżowe wybory prezydenckie, parlamentarne i samorządowe oraz działania profrekwencyjne. Wyniki głosowania publikowane są w mediach.

Patrz i zmieniaj – uczniowie i uczennice poznają Milenijne Cele Rozwoju i wyzwania, wobec których stoi współczesny świat. Upowszechniają tę wiedzę, organizując szkolne kluby filmowe oraz prowadząc debaty i kampanie społeczne. CEO przygotowało zestaw filmów dokumentalnych o wybranych problemach globalnych oraz materiały edukacyjne.

Młodzi przedsiębiorcy – uczniowie i uczennice gimnazjów poznają zasady działania małej firmy oraz zarządzania własnymi finansami, realizując za pośrednictwem internetu zespołowe projekty edukacyjne. Program obejmuje szkolenia i wsparcie dla nauczycieli i nauczycielek. Dofinansowany ze środków Narodowego Banku Polskiego.

Poczytaj mi, przyjacielu – uczniowie i uczennice szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z całej Polski czytają książki dzieciom ze szkół podstawowych, przedszkoli, szpitali, świetlic i domów dziecka.

Szkoła pełna energii – uczniowie i uczennice badają powiązania między wykorzystaniem energii a polityką transportową, świadomą konsumpcją czy eksploataowaniem zasobów naturalnych.

Bank Gospodarstwa Krajowego

Bank Gospodarstwa Krajowego to jedyny w Polsce bank państwowy. Jego misją jest wspieranie rządowych programów społeczno-gospodarczych oraz samorządowych programów rozwoju regionalnego, realizowanych z wykorzystaniem środków publicznych, w tym środków pochodzących z Unii Europejskiej.

W 2005 r. Bank Gospodarstwa Krajowego powołał do życia Fundację im. J.K. Steczkowskiego, która prowadzi w imieniu banku działania społeczne i filantropijne.

Bank wczoraj i dziś

Bank powołany został w 1924 r. jako jeden ze sposobów uzdrowienia polskiej gospodarki zniszczonej latami zaborów i I wojną światową. Jego rolą było wówczas uruchomienie rynku kredytowego, w szczególności kredytów długoterminowych, które miały umożliwić rozwój przedsiębiorstw i ożywić krajowe życie gospodarcze.

Historia pokazała, że w okresie międzywojennym Bank Gospodarstwa Krajowego wzorcowo wywiązywał się ze swoich zadań. Dzięki działalności banku powstał morski port w Gdyni i sama Gdynia, Centralny Okręg Przemysłowy, rozwijał się przemysł zbrojeniowy i budownictwo mieszkaniowe. Bank wypełniał misję postawioną przed nim przez Rząd i ujętą w słowach generała Romana Góreckiego: „Pojęcie zysku w BGK nie może być identyczne z pojęciem zysku w innej instytucji finansowej, bo BGK nie jest instytucją, która by pracowała na zysk. Zysk Banku – to postęp ogólny w życiu gospodarczym Polski.”

Na czas wojny działalność Banku została przerwana. Po wojnie, w roku 1948, działalność operacyjna BGK została zawieszona.

Bank reaktywowano w 1989 r. jako instytucję specjalizującą się w obsłudze sektora finansów publicznych.

Obecnie BGK realizuje zadania zlecone przez Rząd. Zarządza funduszami celowymi, angażując się w rozwój polskiego budownictwa, ochronę środowiska i infrastrukturę. Jest administratorem programów, w ramach których udzielane są kredyty preferencyjne, m.in. dla gmin, samorządów, spółdzielni mieszkaniowych, studentów i pracodawców, tworzących dodatkowe miejsca pracy. Prowadzi również obsługę działalności bieżącej, oferuje produkty depozytowe i usługi emisyjno-inwestycyjne.

Strategiczni klienci banku to sektor finansów publicznych, w tym jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorstwa i spółki Skarbu Państwa oraz małe i średnie firmy, zwiększające innowacyjność i konkurencyjność polskiej gospodarki.

Od 2010 r. BGK odpowiada także za wypłaty większości przyznanych Polsce środków europejskich.

Przykłady przedwojennej działalności BGK:

- **Kredyty dla samorządów:** w latach 1934–1937, razem z akcją oddłużeniową samorządów, BGK przeznaczył na kredyty dla samorządów 383 mln zł., bez kredytów budowlanych. Kredyty dla samorządów przeznaczone były na gospodarczy rozwój samorządów oraz inwestycje infrastrukturalne (elektrownie, wodociągi, kanalizację, hale targowe, szkoły, szpitale).
- **Pożyczka Ulenowska:** największa zagraniczna emisja obligacji zorganizowana przez BGK w latach 1924–25. Pożyczka wynosiła 12,5 mln USD i była przeznaczona głównie na projekty i realizację inwestycji wodno-kanalizacyjnych oraz energetycznych w kilkunastu miastach (m.in. Lublin, Piotrków, Częstochowa, Radom, Sosnowiec, Otwock).
- **Budownictwo Mieszkaniowe:** w latach 1924–1938, na mocy rozporządzenia wykonawczego z 3 listopada 1927 r. powstał Państwowy Fundusz Budowlany, którego obsługę powierzono BGK. Drugim źródłem finansowania krajowego budownictwa były fundusze własne banku. Do 1938 r. BGK przyznał kredyty o wartości 784 mln zł. Łącznie w latach 1924–1938 sfinansowało budowę 147 tys. mieszkań oraz 9 tys. mieszkań w ramach działalności Towarzystwa Osiedli Robotniczych.
- **Zakłady Mechaniczne „Ursus”:** w 1926 r. BGK udzielił „Ursusowi” finansowej pomocy w formie gwarancji i gotówkowych kredytów na rozbudowę zakładów oraz na zakup nowoczesnego parku maszynowego do produkcji samochodów, również dla wojska.

Przykłady obecnej działalności banku

Obecna działalność Banku Gospodarstwa Krajowego to:

- **Realizacja programów rządowych i działań opartych na środkach gwarantowanych przez Skarb Państwa, jak np.:** poręczenia, reporeczenia, wspieranie realizacji programów unijnych, rządowe programy wspierania eksportu („Kredyt dla nabywcy”, DOKE), realizacja potrzeb mieszkaniowych, wspieranie rozwoju i modernizacji infrastruktury transportowej, komunalnej, związanej z ochroną środowiska.
- **Obsługa Jednostek Budżetu Centralnego:** obsługa funduszy celowych, funkcja agenta Ministerstwa Finansów (obsługa zadłużenia Skarbu Państwa), płatności ze środków Unii Europejskiej z rachunków Ministerstwa Finansów w perspektywie finansowej 2007–2013, obsługa rachunków budżetu państwa (obecnie NBP), obsługa bankowa ministerstw, urzędów centralnych, NFZ, agencji wykonawczych etc.
- **Działania w ramach programów własnych (ogólnego mandatu):** kompleksowa obsługa Jednostek Samorządu Terytorialnego, spółek komunalnych, ZOZ; bankowość transakcyjna i zarządzanie płynnością, wspieranie branż o charakterze strategicznym (badania i rozwój, edukacja, usługi komunalne, energetyka) oraz realizacja projektów inwestycyjnych, wspieranie podmiotów handlu zagranicznego; wypełnianie luk w funkcjach sektora finansowego (np. wspieranie przedsiębiorczości).

Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich

Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich jest instytucją powołaną decyzją Ministra Pracy i Polityki Społecznej w marcu 2007 roku. Głównym zadaniem Centrum jest pośredniczenie w procesie realizacji części projektów dofinansowywanych z Europejskiego Funduszu Społecznego, w tym: monitorowanie, rozliczanie i kontrola projektów realizowanych przez takich beneficjentów jak: Centralny Zarząd Służby Więziennej, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ochotnicze Hufce Pracy, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, oraz Pion Beneficjenta systemowego Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.

Podstawowym dokumentem dla działalności Centrum RZL jest Program Operacyjny Kapitał Ludzki, będący dokumentem wykonawczym dla całości środków pochodzących z EFS, przeznaczonych dla Polski.

Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich jako Instytucja Wdrażająca (Instytucja Pośrednicząca II Stopnia) jest odpowiedzialne za wdrożenie następujących Działań w ramach Priorytetu I Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki „Zatrudnienie i Integracja Społeczna”:

- Działanie 1.1 – Wsparcie systemowe instytucji rynku pracy,
- Działanie 1.2 – Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej,
- Część Działania 1.3 – Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej (Poddziałania: 1.3.3, 1.3.4, 1.3.5, 1.3.6, 1.3.7).

W lutym 2009 r. Minister Pracy i Polityki Społecznej powierzył Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich obsługę części działań związanych z realizacją Programu Operacyjnego Funduszu Inicjatyw Obywatelskich. Szczegółowe zadania Centrum RZL jako Instytucji Wdrażającej PO FIO zostały określone w odpowiednim Porozumieniu, nad realizacją którego nadzór sprawuje Departament Pożytku Publicznego w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.

Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich jest także beneficjentem systemowym, realizującym projekty w ramach wyżej wymienionych Działań. Dotyczą one wsparcia realizowanego na szczeblu ogólnokrajowym, którego odbiorcami są m. in. system instytucji rynku pracy oraz pomocy społecznej. Realizowane w ramach projektów działania mają na celu:

- podniesienie jakości usług urzędów pracy oraz innych instytucji rynku pracy,
- wypracowanie jednolitych standardów usług służb pomocy społecznej,
- podniesienie kwalifikacji pracowników służb społecznych (pracowników społecznych),
- rozwój pośrednictwa pracy i doradztwa zawodowego.

Departament Pożytku Publicznego

Departament Pożytku Publicznego (DPP) w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej zajmuje się problematyką szeroko rozumianego sektora pozarządowego w Polsce, m.in. wspieraniem rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, problematyką wolontariatu, tworzeniem ram prawnych funkcjonowania organizacji pozarządowych, nadzorem nad organizacjami pożytku publicznego, współpracą pomiędzy administracją publiczną i sektorem pozarządowym i badaniami tej problematyki oraz ekonomią społeczną. Departament jest jednostką inicjującą projekty, których beneficjentem systemowym jest Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich w ramach Priorytetu I *Zatrudnienie i integracja społeczna*, Działanie 1.2 *Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej* PO KL 2007–2013, w tym projektów „Partnerstwo na rzecz instytucjonalizacji ekonomii społecznej” oraz „Zintegrowany system wsparcia ekonomii społecznej”. DPP realizuje także projekty jako beneficjent systemowy w ramach Priorytetu V *Dobre rządzenie*, Działanie 5.4 *Rozwój potencjału trzeciego sektora*, Poddziałanie 5.4.1 *Wsparcie systemowe dla trzeciego sektora*: „Model współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych – wypracowanie i upowszechnienie standardów współpracy”, „Zwiększenie poziomu wiedzy na temat funkcjonowania sektora pozarządowego, dialogu obywatelskiego oraz doskonalenie umiejętności zarządzania sferą pożytku publicznego” oraz „Opracowanie kompleksowych i trwałych mechanizmów wsparcia dla poradnictwa prawnego i obywatelskiego w Polsce”. Departament jest Instytucją Zarządzającą krajowego Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009–2013, w ramach którego rokrocznie na otwarty konkurs ofert dla podmiotów należących do sektora pozarządowego przeznaczanych jest nie mniej niż 60 mln zł. Dofinansowanie otrzymać mogą projekty realizowane w jednej ze sfer pożytku publicznego w ramach następujących priorytetów: I. *Aktywni, świadomi obywatele, aktywne wspólnoty lokalne*, II. *Sprawne organizacje pozarządowe w dobrym państwie*, III. *Integracja i aktywizacja społeczna. Zabezpieczenie społeczne*, IV. *Rozwój przedsiębiorczości społecznej*.

Więcej informacji znaleźć można na stronie: www.pozytek.gov.pl

Partnerstwo na rzecz
instytucjonalizacji ekonomii społecznej

Zespół ds. Rozwiązań Systemowych w Zakresie Ekonomii Społecznej

Projekt systemowy pt. „Partnerstwo na rzecz instytucjonalizacji ekonomii społecznej” realizowany przez Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich został zainicjowany przez Departament Pożytku Publicznego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013.

Intencją projektodawców było uporządkowanie regulacji prawnych dotyczących przedsiębiorczości społecznej, przegląd wypracowanych dotychczas koncepcji wsparcia i zarekomendowanie na tej podstawie kierunków dalszego rozwoju ekonomii społecznej w Polsce.

15 grudnia 2008 r., w ramach realizowanego projektu, na mocy Zarządzenia Prezesa Rady Ministrów, powołany został Zespół ds. Rozwiązań Systemowych w Zakresie Ekonomii Społecznej, w skład którego weszli przedstawiciele resortów: Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Gospodarki, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego, Trójstronnej Komisji ds. Społeczno-Gospodarczych, przedstawiciele sektora pozarządowego, przedstawiciele Stałej Konferencji Ekonomii Społecznej, Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych oraz przedstawiciele instytucji naukowych.

W ramach Zespołu powołane zostały cztery grupy robocze:

- Grupa ds. przygotowania projektu założeń strategii rozwoju ekonomii społecznej,
- Grupa ds. przygotowania projektu ustawy regulującej przedsiębiorczość społeczną,
- Grupa ds. analizy i tworzenia ram finansowych dla funkcjonowania ekonomii społecznej,
- Grupa ds. przygotowania założeń systemu edukacji w zakresie ekonomii społecznej,

Niniejsza publikacja powstała we współpracy z Grupą ds. przygotowania założeń systemu edukacji w zakresie es, działającej pod przewodnictwem prof. Ewy Leś. Grupa postanowiła skupić się na wypracowaniu rozwiązań skierowanych do dzieci i młodzieży, wychodząc z założenia, że kształtowanie postaw prospołecznych i wiedzy dotyczącej różnych form aktywności obywatelskiej powinno odbywać się na jak najwcześniejszym poziomie edukacji.

Więcej informacji na temat projektu można znaleźć na stronie internetowej:
<http://www.es.pozYTEK.gov.pl>

O publikacji

Publikacja pomaga nauczycielom i nauczycielkom gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych zrealizować z uczniami projekt na rzecz społeczności lokalnej. Materiały, w tym scenariusze lekcji, zostały opracowane w ramach programu *Młody Obywatel* prowadzonego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej i Fundację im. Jana Kantego Steczkowskiego we współpracy z grupą ds. przygotowania założeń systemu edukacji w zakresie ekonomii społecznej, działającej pod przewodnictwem prof. Ewy Leś w ramach projektu *Partnerstwo na rzecz instytucjonalizacji ekonomii społecznej* realizowanego przez Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich. Społeczność lokalna, kapitał społeczny, przedsiębiorczość społeczna – to tylko niektóre zagadnienia omówione w książce. Na stronie www.ceo.org.pl można znaleźć dodatkowe informacje o programie z przykładami działań uczniowskich podejmowanych na rzecz społeczności lokalnej.

■

Brak zgody na obniżające jakość ludzkiego życia problemy społeczne, jest naturalną ludzką reakcją. Tak samo jak chęć angażowania się w ich rozwiązywanie. Przeprowadzenie wartościowego społecznie działania daje szansę na odczucie własnej wartości i sprawczości oraz doświadczenie solidarności społecznej. Działanie takie zostawi w młodych ludziach pożądany wychowawczo ślad na całe życie. Obowiązkiem dorosłych jest stworzenie uczniom możliwości działania na rzecz innych.

Dr Jacek Strzemieczny
Centrum Edukacji Obywatelskiej

PUBLIKACJA BEZPŁATNA

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPOJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego